T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
TEFSİR ANABİLİM DALI

KUR'ÂN BAĞLAMINDA AHİRETE İMANIN İNSAN EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. İdris ŞENGÜL

TEZİ HAZIRLAYAN
Nilay UYANIK
03912730

ANKARA-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
TEFSİR ANABİLİM DALI

KUR'ÂN BAĞLAMINDA AHİRETE İMANIN İNSAN EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. İdris ŞENGÜL

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	İmzası
……..	……..
……..	……..
……..	……..

TEZ SINAVI TARİHİ……..

İÇİNDEKİLER SAYFA

ÖNSÖZ……..1

GİRİŞ……..3

A) ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ……..4

B) ARAŞTIRMANI AMACI VE METODU……..11

I. BÖLÜM: AHİRETE İMAN VE EĞİTİM……..12

A) İMAN KAVRAMI VE AHİRETE İMAN……13

1-İman Kavramı……13

2-İman-Amel İlişkisi……..17

3-Kur'ân'da Ahirete İman……22

4-Ölümden Sonraki Hayatın Kur-ân'a Göre Temellendirilmesi……34

5-Allah'a İman ile Ahirete İman Arasındaki İlişki……38

B) KUR'ÂN'IN EĞİTİM MERKEZLİ AHİRETE İMAN OLGUSU……42

1- Öğretme Metodları……42

a) Takrir (Anlatma) Metodu……42

aa) Ölüm Zamanında Mü'min ve Kâfirlerin Durumu……43

ab) Dünya Hayatının Son Bulması……..44

ac) Ahirette Dirilme Sahneleri…… 46

ad) Kıyamet Günü Sorgulama ve Yargılama Sahneleri…….47

ae) Dünya ve Ahiret Nimetleri……..49

af) Ahirette Diyalog Sahneleri……..51

b) Tartışma Metodu……..53
c) Soru-Cevap Metodu……55
d) Temsil Metodu……57
e) Örnek Metodu ……61
f) Kıssa İle Anlatım Metodu……63
II. BÖLÜM: KUR'ÂN'IN MUHATAPLARINI EĞİTMESİNDE AHİRETE İMANIN ROLÜ……..65
A) İLÂHİ ADALET……..66
1-Adaletin Kelime Manası……..66
2-Âhirette Adaletin Gerekliliği……67
3-Adalet Duygusunun Fıtrî Olması……68
4-Sorumluluğun Neticesi Olarak Mutlak Adalet……71
5-İlahî Adaletin Sonuçları……73
B) MÜKÂFAT VE CEZA …… 78
1-Mükâfat……78
2-Ceza……80
C) SORUMLULUK……87
1-Genel Olarak Sorumluluk……87
2-Sorumluluğun Adalete Bakan Yönü……88
3-İnsanın Yaratılma Amacı……91
D) ÜMİT-ÜMİTSİZLİK……98
1-Kur'ân'da Ümit……98
2-Ümidin Dünyada Kazandırdıkları……101
3-Korku ve Ümit……104
4-Allah'ın Rahmetinden Ümit Kesmemek……105
E) SABIR……108
1-Sabır Kavramı……108
2-Sabrın Dünyevi ve Uhrevi Neticesi……109
SONUÇ ……116
ÖZET……119
KAYNAKÇA…….. 121

KISALTMALAR

a.g.e : Adı Geçen Eser

bkz. : Bakınız

c. : Cilt

çev. : Çeviren

s. : Sayfa

İst. : İstanbul

Ank. : Ankara

haz. : Hazırlayan

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

Üniv. : Üniversite

Yay. : Yayınları

EKEV : Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınevi

ÖNSÖZ

Kur´an-ı Kerim, Allah'ın birliğine imandan sonra en çok Ahirete iman meselesi üzerinde durmaktadır. Kur´an'ın üçte biri ahirete imanla ilgilidir. Birçok ayette Ahirete iman, Allah'a imanla birlikte anıldığı gibi, ahireti inkâr edenlerin, Allah'ı da tanımadıkları bildirilir. Çünkü sorguya çekileceği ve dünyada yaptıklarının karşılığını göreceği ikinci bir hayata inanmayan kimsenin Allah'ın varlığını kabul edişi, çoğu zaman felsefi bir kanaatten öteye geçmez. Felsefi kanaatlar ise kalbin değil, fikrin ürünleridir. Bu nedenle kişinin davranışlarına yön vermekten yoksundurlar.

Dünya, insanın yaşadığı, nefes aldığı ve rızıklandığı, içinde herşeyin fâni olduğu bir hayattır. Bu dünyada doğru ile yanlış, haklı ile haksız birbirine karışabilmekte, bazı suçlar cezasız kalabildiği gibi bazı iyilikler de hak ettiği karşılığı bulamamaktadır. Bu durumda insan, doğru ile yanlışın, haklı ile haksızın kesin bir şekilde ayrıldığı, iyiliğe karşı mükâfat, kötülüğe karşı cezanın verileceği bir günün geleceği inancını içinde taşır. Aksi taktirde insan, boş yere yaratılmış, boş yere yaşamış hükmünde olurdu. Herkesin yaptığı yanına kâr kalırdı.

Kur´an'ın birinci hedefi insanı ahlakî açıdan eğitmek; bunu başarabilmenin en etkili yolu ise ölümden sonraki hayatın varlığı konusunda insanları ikna etmek, ahiret inancı sayesinde insanların davranışlarını iyiye, doğruya yönlendirmektir.

Hazırlamış olduğum tezde Ahirete imanın davranışlara etkisi daha çok teorik olarak ele alınmıştır. Kur´an-ı Kerim'in açıklamaları göz önünde bulundurulmuştur. Ahirete imanın insanı harekete geçiren bir iç dinamik olarak insanın dış dünyasına yansıması konusu işlenmeye gayret edilmiştir.

Bu çalışmamda yardımlarını esirgemeyen, danışman Hocam Sayın Prof. Dr. İdris ŞENGÜL'e teşekkürü bir borç addediyorum.

Nilay UYANIK

Ankara 2010

GİRİŞ BÖLÜMÜ

A) ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

İslâm dini ve Kur'ân-ı Kerîm, âhiret inancına büyük önem vermiştir. Konuyla ilgili ayetler hem Mekkî hem de Medenî surelerin birçok yerinde sık sık tekrarlanmaktır. Bu tekrarın, konunun önemini vurgulamak, sorumluluk duygusunu pekiştirmek, dünya ile âhiret arasındaki psikolojik mesafeyi kısaltarak müminin ruhunu yüceltmek ve hayatını ebedîleştirmek gibi hedeflere yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Birçok surede Kâinatın, özellikle insanın yaratılışından, evrenin idare edilişinden ve hayatın akışından bahseden âyetlerle âhiret hayatını tasvir eden âyetler yan yana yer almıştır.

Fahreddin er-Râzi' ye göre âhiret konusunun aklî ve naklî olmak üzere iki yönü vardır. İnsan vücudunun ve içinde yaşadığımız kaînatın fânî olduğunu, öldükten sonra dirilmenin de imkân dahilinde bulunduğunu kabul etmek konunun aklî yönünü, kıyametin nasıl kopacağı ve âhiret hayatının nasıl başlayıp devam edeceği hususu ise naklî yönünü oluşturur.

Kur'ân'da âhiret gününden bahsetmeyen hemen hemen hiçbir sure yoktur. Kur'ân âhiret fikrini insanın düşünce ve kalbine bazen apaçık delillerle, bazen da örnekler vermek suretiyle yerleştirmeyi amaçlamıştır. Âhiret hayatından söz eden çok sayıdaki manası açık ayetler ile sahih hadisler âhiretin varlığını ispat eden, bu konuda şüpheye asla yer vermeyen nakli delillerdir.

---

[1] *Mefâtîhu'l Gayb, Fahreddin er-Raz'î, Akçağ Yay. 1991, Ankara*

Kur'ân'a göre, insan hayatının yeğane gayesi, ferdî ve toplumsal olarak dünya hayatında iyi davranışlar sergilemektir. İyi davranış ise Allah'ın ve Peygamberlerinin hoşnut olduğu, insanın dünya ve âhireti için verimli olan davranıştır. Bunun gerçekleşebilmesi için de en başta Allah'a ve âhirete inanmak zorunludur.

Kur'ân 'ın sunduğu tevhid sisteminin iki ana unsuru bulunmaktadır. Birincisi Allah'ın varlığı ve birliği, ikincisi âhirete imandır. Kur'an'da Allah inancından sonra en çok tekrar edilen âhirete iman meselesidir. Âhirete iman İslâmî düşünce içerisinde Allah'a imanın gereği olarak ortaya çıkar. Allah'a imanla âhiret gününe imanın Kur'ân'da çok sık ve birlikte zikredildiğini görürüz.[2]

Yine Kur'ân'da âhireti inkâr edenlerin Allah'ı da inkâr durumuna düştükleri vurgulanır.[3]

Kur'ân'a göre dünya hayatı âhiretle karşılaştırıldığında " oyun ve eğlence",[4] "kısa ve az",[5] "geçici"[6] ve sınırlı bir zaman diliminde faydalanılacak geçimliktir.[7]

Bu ayetler dünyanın varlık sebebini ortaya koymuştur. Ayetlere baktığımızda dünya hayatı kınanmamaktadır. Aksine dünya hayatının

---

[2] *Bakara 2/126; Nisa 3/38- 39 ; Maide 5/69; Yusuf 12/37*

[3] *Ra'd 13 /5*

[4] *Hadid 57/123*

[5] *Nisa 4/77*

[6] *Enfal 18/67*

[7] *Al-i İmran 3/67*

âhiret hayatına bir geçiş olduğundan dolayı, Kur'ân-ı Kerim bize âhirete endeksli bir hayata yönlendirmektedir. Çünkü âhiret mutluluğunu kazanmamız bu dünyada mümkün olacaktır.

İnsanların bu dünyada dinin istediği en yüksek seviyeye ulaşabilmelerinde âhiret hayatında hesaba çekileceklerine inanmalarının rolü büyüktür. Âhiret hayatında rahat ve huzura ulaşabilmek için, insan bu dünyada dinî ve insanî her türlü görevlerini yerine getirerek ilâhî gayeye ulaşmaya çalışacaktır. Dünya hayatını âhiret hayatına göre programlayacaktır.

Âhiret hayatına inanmış olmanın insan hayatı üzerinde çok büyük ve derin tesirleri vardır. Dünya hayatını gerçek yönüyle tasavvur etmek ancak bu iman sayesinde mümkün olur. Âhiret fikri sadece âhirete bakmaz. Dünya ve âhireti birbirine bağlar. Dünya âhiretin tarlası ve âhiret âhiret için olduğu gibi, âhiret de dünya için, bu dünyanın nizamı ve düzeni içindir. İnsan âhiretini dünyada kazandığı gibi dünyasını da âhirete olan iman sayesinde ve ölçüsünde düzeltir ve âhiret inancı çerçevesinde tanzim eder.

İnsanı merkeze alan ve onun yalnızca dünyadaki mutluluğunu hedefleyen pek çok sistemin aksine, İslâm kişinin hem dünyasını, hem de ebedi hayat olarak vasıflandırdığı âhiretini güzelleştirmeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede âhirete iman, kişileri sonsuz mutluluk yurdu olan cennete götüren yolları öğretme yanında, kişinin dünyaya bakışına yön verme, hakkı batıldan, hayırlı olanı şerden, güzeli çirkinden ayırt edebilmesine rehberlik etmek için aktif rol oynamaktadır

Âhiret gününün varlık sebebi, dünyada insanlar arasında adaletin gerçekleşmesini sağlamaktır. Ancak bu dünyada tam anlamıyla adalet sağlanamamaktadır ve ilahî adaletin gerçekleşeceği ayrıca bir gün tahsis edilmiş ve bu günün de âhiret günü olduğu Kur'ân'da dile getirilmiştir.

Kur'ân'ın hedefi Allah ve âhiret inancına dayanan ahlâkî bir toplum oluşturmaktır. Yirmi üç yıllık gayretin amacı âhiret inancını yerleştirme ve bu inanç akidesiyle ahlâkî bir olgunluk oluşturmaktır.

Âhiret inancı aynı zamanda insanı Allah'ın çizmiş olduğu hudutlar dâhilinde yaşamaya zorlayan bir kontrol mekanizmasıdır. Böylelikle, Allah'a ve âhiret gününe iman Müslüman'ın en bariz ve başta gelen özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepledir ki Kur'ân "Onlar gayba iman ederler"[8] demektedir. Çünkü Allah'a ve âhiret gününe imanın merkezinde gayba iman vardır.

Âhiret inancı, bizim dünyaya karşı olabilecek aşırı meylimizi kontrol altına almaktadır. Zira âhiret gününe iman etmeden hayat, sağlıklı bir biçimde rayına oturamaz ve gerçek rotasını bulamaz. Çünkü Âhiret gününe gerçek anlamda imanı olmayan şöyle düşünür. " Ömür denilen şey bir daha ele geçmeyen bulunmaz bir fırsattır. Dünya lezzetlerinden mümkün olan son hadde kadar faydalanmalı ve tat almalısın." Şüphesiz insanlar böyle bir düşünceye sahip olabilirler, fakat âhirete gerçek manada iman edenler böyle bir düşünce içerisinde olmayacaktır.

---

[8] *Bakara 2/4*

Mü'min, bu dünyada olumlu veya olumsuz bir davranış içerisine girdiğinde, bunun hesabının âhirette sorulacağı inancını benimsediği için sahip olduğu bu psikolojik tutum, bireyin davranışlarını denetlemeye zorlar.[9] "Bu dünya hayatı sadece bir eğlenceden, bir oyundan ibarettir. Âhiret yurduna gelince işte asıl hayat odur. Keşke bilmiş olsalardı."[10] Âhiret hayatının gerçek ve ebedi hayat olduğu, dünya hayatının da geçici eğlenceden ibaret olduğu, birçok ayet ve hadiste vurgulanmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de " Kim zerre kadar bir hayır işlerse onun karşılığını görür, kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onun karşılığını görür."[11] buyrulmaktadır

İnsan iyi veya kötü amellerinin hesabını mutlaka verecektir. Âhiret günü ve âhiretteki hesaba inanmak, mümini dünyada o hesap gününe hazırlanacak şekilde çalışmaya sevk edecek, her şeyin kendisinden sorulacağını ve bu sorguda her şeyi bilen Allah Teâlâ tarafından yapılacağını kabul eden herkes, o günkü cevabını dünyadayken hazırlayacaktır. Bundan dolayı, âhiret inancı, kişiyi boş vermişlikten ve tembellikten uzaklaştırıp amele itecek en büyük faktördür.

---

[9] "Din Psikolojisi Açısından Ölüm Sonrası Hayat Kavramına Semantik Bir Yaklaşım" Ekev Akademi Dergisi, Mustafa Koç, 2001, Ankara, 3/ s.161

[10] Ankebut 29/64

[11] Zilzal 99/6-8

Öldükten sonra ebedi bir hayata kavuşma inancı insanın âhiret âlemindeki saadetini temin ettiği gibi âhirette kâinatın yaratıcısı önünde hesap verme duygusu, toplumdaki fenalıkların, zulüm, cinayet ve haksızlıkların önüne set çekmektedir. Böyle bir iman şuuru ile hareket eden insan, hayır işler, şerlerden kaçınır, kötü şeyleri terk eder adalete uyarak, Allah'tan korkar ve O'nun koyduğu sınırı aşmamaya çalışır.

Mümin kabir hayatını düşündükçe orada karşılaşacağı nimet ve azabı hatırladıkça oraya hazırlanacaktır. Âhiret endeksli bir hayat yaşayacaktır.

Âhiret inancı insana ümitleri yenileme, elemleri hafifletme, hayat boyunca başa gelen musibetlere katlanmaya, karşılaşılan zorlukların üstesinden gelmeye yardımcı olur. Çünkü bu imana sahip olan kişi başına gelen her şeyin Allah'tan geldiğini, karşılaştığı sıkıntıların hepsinin mükâfatının ahirette verileceğini bilir.

İslâm'a göre herkesin iyilik ve kötülüğü ile hesaba çekileceği ilâhî mahkemenin kurulup ceza ve mükâfatların dağıtılacağı bir âhiret günü vardır. "Allah'ı nasıl inkâr edersiniz ki ölüler iken sizi diriltti. Sonra sizi vefat ettirip tekrar diriltecektir.

Daha sonra da ona döneceksiniz"[12] buyrulmaktadır. Âhiret gününe iman eden insan bu dünyada hesaba çekileceğini büyük küçük yaptığı her şeyden muhasebeden geçeceğini, mükâfat ya da ceza ile karşılaşacağı doğrultuda hayatını sürdürür.

---

[12] *Bakara 2/28*

Âhirete inanmak dünya hayatını huzurlu ve mutlu yaşamanın ilk şartıdır. Âhiret inanmayan kimseler hiçbir ahlâkî kayıt tanımayan fert ve cemiyetlerin huzur ve güvenini bozacaklardır. Âhirete imanın olmadığı yerlerdeki toplumlarda yalan, hırsızlık, zina, adam öldürme gibi akla gelebilecek her türlü fenalık rahatça işlenecektir.

İnsan hayatta karşılaştığı olumsuz hadiselerin, haksızlıkların, zulüm ve adaletsizliklerin, çaresiz hastalık ve sakatlıkların ızdırabına, ancak âhiret inancı ile dayanma ve sabretme gücü bulur. Haksızlığa uğradığında hiç kimsenin yaptığının yanına kâr kalmayacağına inanmak, insan için en büyük tesellidir. Ya da doğuştan sakatlık gibi bir durum varsa âhiret inancıyla doğacak sabır ve bu rahatsızlığa verilecek mükâfat ümidi insanın en büyük sığınağı olacaktır.

İşte âhirete iman ayetlerine eğitim açısından yaklaştığımızda hem dünya hem âhiretimiz için bize birçok mesajlar vermektedir. “Âhirete İman Ayetlerinin Eğitim Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı tez konusunun ele alınmasındaki temel gaye âhirete imanın kişinin davranışlarında nasıl bir etkiye sahip olduğunu göstermek ve insanları ne gibi amellere sevk ettiğini, ne gibi amellerden sakındırdığını ortaya koymaktır.

B)ARAŞTIRMANIN AMACI VE METODU

Kur'ân'ın hedefi, Allah ve âhiret inancına dayanan ahlâkî bir toplum oluşturmaktır. Yirmi üç senelik gayretin amacı Tevhid inancını her türlü şirkten temizleme, âhiret inancını yerleştirme ve inanç ilkeleriyle ahlâkî bir olgunluk oluşturmaktır. Kur'ân'da Allah kadar insan ve onun tarihi de ön plandadır. Kur'ân insanın tarihinden bazı kesitleri ona eleştirel bir şekilde sunarak insanın değişimine yardımcı olmaya çalışmaktadır. Bu nedenle Kur'ân iman konularını "gayb" alemine ilişkin olduğu halde "eylem" açısından ele almıştır.

Âhirete iman insan için büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple Kur'ân'da âhiret hayatı çokça zikredilmektedir. Bazen delillerle bazen de örnek verilerek ve tasvirler yapılarak, âhiret inancı insan zihnine yerleştirilmeye çalışılmıştır.

Hesap günü ve ölümden sonraki hayatın varlığı, insanın bu dünyadaki eylem ve davranışlarının hesabını vereceği anlayışı kişinin davranışlarında ciddi bir etkiye sahiptir. Kötü davranışların cezasının azap olduğu vurgulanırken, güzel davranışlarda bulunanlara da mağfiret ve büyük ecir vaat edilmektedir.

Biz bu çalışmamızda Kur'ân'ın ruhuna bağlı olarak Allah ve âhiret hayatı fikriyle bunun yeryüzü, insan hayatı ve eğitimle ilişkisini belirlemeye çalışacağız.

Diğer taraftan nereden gelip nereye gideceğini bilen insan, istikbal hakkında endişelerinden kurtulur. Kendine hedef tayin eder. Gayesini belirler ve kendisini bu hedef ve gayeye en iyi şekilde ulaştıracak

sebeplere sarılır. Böylece hayatı bir anlam kazanır. İnsan başıboşluktan kurtulur, niçin ve nasıl yaşaması gerektiğini öğrenmeye çalışır.[13]

Ayrıca âhiret inancının insan hayatı üzerinde nasıl bir etki yaptığını ortaya koymak ve insanları hangi amellere sevk ettiği ve hangi amellerden sakındırdığını ortaya koymaktır.

Birinci bölümde imanın ne olup ne olmadığı, âhirete imanın ne demek olduğu, âhirete imanın ve yeniden dirilmenin Kur'ân'daki önemi, iman-amel ilişkisi bağlamında âhirete imanın davranışa yansıtılması ele alınmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in ısrarla üzerinde durduğu salih amel kavramı açıklanmıştır. Ayrıca âhirete imanın Kur'ân'ın öğretisi içerisinde eğitim metotları vasıtasıyla insanlara nasıl aktarıldığını bu bölümde inceledik. Bu arada inanç, davranış bütünlüğünü Kur'ân açısından mütalaa etmeye çalıştık.

İkinci bölümde ise âhirete imanın, bu dünyada ne gibi faydalar sağladığını, âhiret inancının mümin üzerinde ne gibi eğitimsel etkilerinin bulunduğu vurgulanmaya çalışılmıştır.

---

[13] *Kelam, Şerafeddin Gölcük- Süleyman Toprak, Konya 1988, s.360*

BİRİNCİ BÖLÜM:

AHİRETE İMAN VE EĞİTİM

A-İMAN KAVRAMI VE AHİRETE İMAN

1- İMAN KAVRAMI

İnanmanın Arapça karşılığı iman, tasdik, itimat, kanaattir. İman bir şeyin doğruluğu, olacağı ve varlığı hakkında zihnin güven içinde olması emniyette bulunması; korkunun, şüphenin yerine itminanın, sakinliğin hâkim olması; hıyanetin, yalanlanmanın ve inkârın zıddıdır.[1]

Sözlükte "güven içinde bulunmak, korkusuz olmak" anlamındaki emn (emân) kökünden türeyen îmân "Sağlamlaştırmak, kesin karar vermek, tasdik etmek" manasındaki akl kökünden türeyen i'tikad da "iman" karşılığında kullanılır.[2]

Terim olarak iman, Hz. Muhammed´in Allah tarafından getirdiği kesin olarak bilinen şeylere inanmaktır.[3] Ayrıca iman genel olarak "Allah'tan alıp din adına tebliğ ettiği kesinlik kazanan hususlarda peygamberi etmek ve onlara inanmak" diye tanımlanır. Bu inanaca sahip olan kişiye da mü'min denilir.[4]

[1] *Lisân'ül-Arab, İman Maddesi, İbni Manzur, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed, Beyrut,1955-1956, 13/21*

[2] *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Komisyon, İstanbul, 2000, c.22, s.212*

[3] *Kur´ân´a Göre İman Esasları, Hüseyin Atay, Atay ve Atay Yayınları, Ankara, 1999, s.43*

[4] *A.g.e, Komisyon, s.212*

Kur´an´ da Allah´a inanma, bazen Allah´a inanmaya engel olanları veya inanmayanları yermek suretiyle[5] bazen de Allah´a inananları övmek suretiyle,[6] çok defa emir ifadesiyle[7] zikredilmiştir

İmanın bu tanımlarından da anlaşılacağı gibi iman, tam bir güven duygusu ve tasdiktir. İçteki bu tasdik insanı harekete geçiren bir güç olacaktır. Dolayısıyla iman, insanı güçlü kılan ve zihinsel anlamda varlığının bilincine varmasını sağlayan bir unsurdur.[8]

İman körü körüne bir tasdik değildir. İmanda aklın ve kalbin uzlaşması söz konusudur. İman, bir taklit değil insanın bilincine vardığı bir durumdur. İman, kişinin varlığının farkında olması ve hayatına hedefler koymasında önemli bir unsurdur. İnanan insan, inandığı ilkelere göre hareket eder ve imanının gereklerini yerine getirirse, kendi varlığını ortaya koyar ve kendisinin bilincine varır.[9]

Toplum içinde yaşayan insanın en temel varlık şartlarından biride inanmadır. İnsanı altüst eden şüphelerden kurtarır. Diğer taraftan onun eylemlerini ve ifadelerini tasdik ve teyit eder. Aynı zamanda iman, Allah tarafından sevilmek ve onanmak arzusuyla Kur'ân'ın insana gönderdiği mesajı anlamaya yönlendirir.[10]

---

[5] *Hakka 69/33*

[6] *Tegabün 64/11, Al-i İmran 3/52,Buruc 85/8, Bakara 2/256*

[7] *Tevbe 9/86*

[8] *Din Psikolojisi, Hayati Hökelekli, T.D.V. Yay. , Ankara, 2003, s. 157*

[9] *A.g.e, Hökelekli, s.187*

[10] *A.g.e, Hökelekli, s.187*

Temelde iman bütün kişiliği kapsayıcı bir özelliğe sahiptir. Olgunluk seviyesinde ve tam bir tutum halini almış olan iman kişiliği meydana getiren her şeyi kuşatabilen tek ruhi faktördür.[11]

Allah insanları en güzel şekliyle yaratmıştır. Daha da önemli olan Allah insana hayat nimetini vermiş. Bu insana verilmiş büyük bir fırsattır.

"Biz insanı en mükemmel şekilde yarattık, sonra da onu aşağıların aşağısına çevirdik. Ancak iman edip iyi işler yapanlar hariç, onlar için bitmek tükenmek bilmeyen bir mükâfat vardır."[12]

En mükemmel bir şekilde yaratılan insanın sorumluluğu da bu mükemmellikle doğru orantılı olacaktır. " Bu sorumluluk da kendisini yoktan var eden üstün kabiliyetlerle donatan ve diğer bütün varlıkları kendisinin emrine veren yüce yaratıcısını tanımak ve hayatına O'nun istediği şekilde yön vermekle olacaktır."[13]

" İman, insanı harekete geçiren, onu iyiye ve doğruya sevk eden muharrik kuvvet olmalı, dolayısıyla eseri, hayata intikal ederek sahibini ve muhitini aydınlatmalıdır."[14]

---

[11] *A.g.e, Hökelekli, s.187*

[12] *Tin 95/4-6*

[13] *Kur´an Penceresinden İman, Amel ve A□hirete Bakış, Mevlüd Güngör, Bayrak Matbaa, 1995, Ankara , s.133*

[14] *İtikad'da Orta Yol, Ebu Hamid el-Gazzali, çev. Kemal Işık, A.Ü.İ.F. Yay. , Ankara, 1971, s.100*

Özet olarak iman, insanı Allah katında ideal insan yapan bir unsurdur. Hakiki imana sahip olan insan dünyadaki maddi manevi bütün güçlüklere göğüs gerebilecek güçtedir. Bu bağlamda iman sahibi olan kişi Allah'ın buyrukları çerçevesinde hayatını idame ettirir ve varlığının şuurunda olarak hedefli yaşar. Allah'ın rızasını kazanabilmek için bütün gayretini ortaya koyar.

2-İman- Amel İlişkisi

İman - Amel arasında çok önemli bir münasebet vardır. Kur´a□n'da birçok ayette imanın ardından "Salih amel"in getirilmesi, amelin önemini göstermesi bakımından önemlidir. Her ne kadar amelin olmaması imanın olmamasını gerektirmezse de imanın olgunlaşması ve sağlam bir yapıya kavuşması için amel son derece gereklidir. Kamil ve takva sahibi bir mümin olmak için amel taat şarttır.[15]

Her ne kadar iman kalbin tasdiki; eylem ise, daha çok kalbin dışında kalan organların ameli olarak görülüyorsa da eyleme yönelik olmayan bir tasdikin, ne derece Kur´a□n'ın istediği imanı karşılayacağı hesaba katılmalıdır.[16]

"İç tecrübe olan iman, kendisini söz veya davranışlarla ortaya çıkarır. İmansız amel kabul olmayacağı gibi, amelsiz iman da kemale eremez. Burada, tasdikte bir değişiklik olmaz, ancak amelle kuvvetlenir. Ameller olmayınca iman zayıflar. İmanı güçlü kılan, onun dışa yansıması ve uygulamasıdır."[17]

Burada şöyle bir örnekleme yapılabilir: Uygulamaya geçmeyen iman; meyve vermeyen bir ağaç, küpte saklanan ve kendisinden hiçbir şekilde faydalanılmayan bir altın gibidir.[18]

---

[15] *İslam' a Giriş, Komisyon, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008, s.145*

[16] *İman ve İmanla İlişkili Kavramlar ve Temel İnanç Esasları, Muammer Esen, Avrasya Yayınları, 2006, s.16*

[17] *A.g.e, el-Gazzali, s.100*

[18] *İslam İnanç Esasları ve Felsefesi, Tevhid ve Kelam, Ali Aslan Aydın, 1964, s.100*

Yaradılışın insani boyut noktasında evrensel gayesi ubudiyet olunca onu ilmi□ ve ameli□ olarak ele almak mümkündür. Bu noktada ilmi□ ubu□diyet, Allah'ı bilmek ve O'na iman etmek, ameli□ ubu□diyet ise cismani□ bir eylem olan ibadet etmektir. Allah'ın yaradılış gayesine paralel olarak bu bilgi ve gayeye ulaştıracak vasıtaları ihsan edeceği şüphesizdir.[19] Zira Kur´a□n'ı Keri□m'de "…Onu imtihan edelim diye kendisini işitici ve görücü yaptık"[20] ve "…şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi."[21] şeklinde ifade edilmiştir.

İnsanda iman meydana gelince şehadet cümlelerini ifade etmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak ve hacca gitmek gibi şartları olan İsla□mın da o insanın şahsında meydana gelmesi kaçınılmaz sonuç olur. Çünkü o kimsenin Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman etmiş olması Allah'a teslim olmasını O'na boyun eğmesini gerektirir. Yoksa insanın kalbinde onaylama (ikrar), sevgi ve boyun eğme varken, gücü yettiği halde bu hallerin onun görünür davranışlarında belirmemesi düşünülemez. Tıpkı kesin irade ile gücün varlığına rağmen istenen şeyin ortaya çıkmamasının imkânsız olması gibi olur.[22]

---

[19] *İmanın Oluşumunda Fıtratın Rolü, Akçay, Mustafa, Ankara, s.58*

[20] *el-İnsan 76/2*

[21] *en-Nahl 16/78*

[22] *İman Üzerine, İbni Teymiye, çev. Salih Uçan, Pınar Yayınları, 1985,s.143*

Kur´a□n; aynı zamanda, insanların amellerini bir değerlendirmeye tabi tutacağı, kimlerin daha güzel ameller yaptığını ortaya çıkaracak ve hiçbir haksızlığa meydan vermeksizin herkesin ameline göre yargılanacağına da vurgu yapmaktadır.[23]

Kur'a□n, insana sık sık iyi davranışların değerini vurgular ve insanların iyiliğe teşvik edilmesini öngörür. Çünkü insan, kendi kişisel arzularıyla baş başa kalınca davranışlarının kıymetini ve geçerliliğini yanlış değerlendirebilir.

" De ki: ´Size, yapıp-ettiklerinde en büyük kayba uğrayan kimseleri haber vereyim mi?` ´Bunlar, güzel işler yaptıklarını zannettikleri halde, dünya hayatının peşinde tüm çaba ve koşuşturmaları eğri ve çarpık olan kimselerdir: Rablerinin mesajlarını ve O'nun huzuruna çıkarılacakları gerçeğini inkâr yolunu seçen kimseler işte böyleleridir. Bunun içindir ki, böylelerinin bütün yapıp ettikleri boşa gitmektedir. Çünkü kıyamet günü onlara hiç değer vermeyeceğiz."[24]

Böylece Kur´a□n-ı Kerim'de insanlığın düştüğü hatalar sık sık anlatılarak insanın, kendisine verilenlerde paylaşımı gözetmediği ve bütün bunların sonucunda da maruz kalacağı akıbet hatırlatılarak Allah'a ve a□hirete önemle vurgu yapılır.

---

[23] Tevbe 9/94, 105; Yasin 36/54

[24] Kehf 18/ 103, 105

Kur´a□n-ı Kerim'de vurgulanan mümin profiline bakıldığında onun vasıflarının sınırlı bir alanı kaplamadığı görülecektir. Çünkü müminin imanı; konuşmasında[25], düşünmesinde, yapıp-ettiklerinde, alış-verişinde[26] ve hayatının her alanında köklü bir yaşam felsefesini kapsayan dönüşümü ifade etmektedir.

" Kim iyi bir iş ve davranışla çıkarsa bu yaptığının on katını kazanacaktır; ama kim de kötü bir fiille çıkarsa onun aynısıyla cezalandırılacaktır ve kimseye haksızlık yapılmayacaktır."[27]

Bu açıklamalar ışığında Kur´a□n, kötülük yapanların cezasının tam olarak verileceğini ve hiç kimseye haksızlık yapılmayacağını belirterek Allah'ın rahmetinin genişliğine dikkat çekmektedir. Çünkü Allah herkesin yaptığını en iyi bilendir.[28]

---

[25] *İbrahim 14/ 24, 26*

[26] *A' raf 7/ 185; Hud 11/ 84, 85; İsra 17/ 35*

[27] *En'am 6/ 160, Bakara 2/ 26*

[28] *Zümer 39/79*

3-Kur'ân'da Âhirete İman

A□hiret inancı, bu dünyayı mutlak geleceğe göre ayarlamak için mükemmel bir imkân sunmaktadır. Aklını iyi kullanabilin insanlar, fâni hayattan ziyade, bâki ve ebedi□ hayata da yatırım yapmaya çalışırlar. Allah inancını tamamlayan ve insan hayatının bir gayesi olduğunu vurgulayarak varlığa anlam kazandıran, Kur´a□n'ın a□hiret fikridir.[29] İsla□mi□ inanç ve uygulamaların arka planında Allah'a dönüş yatar.

A□hiret, Arapça bir kelime olup, "son", "sonra" anlamına gelen "e-h-r" kökünden gelir. Tef'il kipine aktarıldığında, sonraya bırakmak ertelemek gibi anlamlara gelmektedir. Kur´a□n-ı Keri□m'de genelde "evvel"in karşıtı manasında kullanılmaktadır. A□hiret, kelime olarak sıfat ise de, bazen mevsufu olan isim ile yani " el-yevmu'l –ahire", "ed-da□ru'l-ahire" (sonraki hayat) şeklinde kullanılır.[30]

Âhiret, evvelin mukabili ve "son" manasındaki âhirin müennesi olup Kur'ân'da 110 yerde geçer. Bunun yirmi altısında müzekker ve el-yevmu'l –âhir (son gün), dokuzunda "dâr" ile sıfat veya isim tamlaması halinde ed-da□ru'l-ahire (son ikamet mahalli), birinde en-neş'etü'l-âhire (ikinci yaratılış, son hilkat) tarzında, elli yerde de dünya ile mukabele edilmiş olarak zikredilir. Bu kullanış şekillerinden de anlaşılacağı üzere âhiret mefhumu arasında sıkı bir münasebet vardır.[31]

---

[29] *Ana Konularıyla Kur´an, Fazlur Rahman, çev. Alpaslan Açıkgenç, Ankara Okulu Y. Ank, 1993, s.20*

[30] *el- Müfredat fi Garibi´l- Kur´an, er-Rağıb el- Isfehani, , İstanbul, 1989, s. 13,14; İbn Manzur, c. IV, s. 11,1*

[31] *İslam Ansiklopedisi, Bekir Topaloğlu,T.D.V,Yay.İst. 1993 c.1, s.543*

İnsan Kur´a□n'a inandığında birçok soruya cevap bulmakta, kendisinin dünyaya kulluk için gönderildiğini öğrenmekte,[32] başıboş bırakılmayacağını anlamakta ve böylelikle de hayatını düzene sokmaktadır. Nitekim Kur´a□n'da, "Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız."[33], "İnsan kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır."[34] açıklaması yapılmıştır.

Teknik anlamda dünyadaki davranışların ceza ve mükâfatının görüldüğü zaman ve mekânı ifade etmek için Kur´a□n'da ed-da□ru'l a□hira ibaresi veya kısaca el- a□hira kelimesi kullanılmaktadır.[35]

A□hiret gününe iman, İslâm Dini'nin başta gelen ima□n esaslarındandır. Bundan dolayı, Kur´a□n'da tam 26 defa Allah'a imandan hemen sonra zikredildiğini görmekteyiz. Hiç şüphesiz bu durum, Yüce Allah'ın a□hiret gününe iman prensibine ne kadar önem verdiğini açıkça ortaya koymaktadır.[36]

---

[32] *Zariyat 52/56*

[33] *Mü'minun 23/ 115*

[34] *Kıyame 76/ 36*

[35] *Kutsal Kitaplarda Ölüm Ötesi Hayat, Mehmet Paçacı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001, s.59*

[36] *A.g.e, Mevlüt Güngör, s.83*

Kur´a□n'a baktığımız zaman a□hiret gününe;

Kıyamet günü[37]

Hesap günü[38]

Azife (yaklaşan gün) günü[39]

Tenad (bağrışıp-çağrışma günü) günü[40]

Ba's günü[41]

Feth günü[42]

gibi isimlerin yanı sıra daha 40 kadar ismin verildiğini görmekteyiz.

A□hiret inancı soyut olduğu için diğer dinlerde de bir iman esasıdır. A□hiret kelimesi Kur´a□n'da 110 yerde geçmektedir.[43]

A□hiret hayatı, kendine özgü ifade tarzı içerisinde Kur´a□n'ın temel ilkelerini ve ona hedeflerini vurgulayan en güçlü etkenlerden biri olduğu için, a□hiret hayatıyla ilgili tasvirler ve bu hayata ilişkin sahneler Kur´a□n'da önemli bir yer tutmaktadır. A□hiret hayatından bahsetmeyen

---

[37] *Kur´an'da 69 kere geçmektedir. Bakara 2/113 A□l-i I□mran 3/55 Nisa 4/109*

[38] *Sad 38/16, 26, 53 Mü'min 40/27*

[39] *Mü' min 40/18*

[40] *Mü'min 40/32*

[41] *Kaf 50/56*

[42] *Secde 32/29*

[43]*İslam Ansiklopedisi, Bkz. Bekir Topaloğlu, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1993, "a□hiret" md. c.I, s. 543*

ayetlerde dahi bu hayata bir şekilde işaret edildiği görülmektedir.[44] Bununla beraber Kur´a□n metninin derinlemesine bir incelemesi, bu temanın ilk bakışta göründüğünden daha yaygın bir tarzda işlenmiş olduğunu gösterir. Allah'ın ilmi duyması, görmesi ve gözetlemesi (âlim, semi, basir, şahid, muhit), Allah'a bağlılık (takva), iyi ameller, kötü ameller ve günahkârlar gibi Kur´a□n'da sıkça kullanılan ifadeler, hep a□hirete göndermeler yapma niteliği taşırlar.[45]

Kur´a□n'da temel inanç olarak üç husus üzerinde durulur: Tevhid, yani Allah'a inanmak, a□hirete inanmak ve salih amel işlemek.[46] Pek çok kısa surenin başında oldukça belirli bir şekilde haşirden bahsedilmektedir. Açıkça a□hiret hayatından bahsetmek veya bu hayatın varlığına işaret etmek suretiyle pek çok ayet a□hiret gerçeğini ispatlar ve varlığını haber verir. Kur´a□n'ın üçte birisi haşirdir denilse yanlış olmaz.[47]

A□hiret fikri Hz. Âdem'den bu yana her ümmeti meşgul etmiş bir iman esasıdır. Bu bize a□hirete iman duygusunun fıtri olduğunu gösterir. Dünyaya gelmek insanın kendi seçimi olmadığı gibi, dünyadan gitmek de insanın kendi seçimiyle alakalı değildir. Bundan dolayı Necm suresinde " a□hiret de dünya da Allah'ındır" buyrulmuştur.

---

[44] *Kur´anu'l Mecid, Muhammed İzzet Derveze, çev. Vahdettin İnce, Ekin Yayınları, İstanbul, 1997, s.16*

[45] *Kur´an'da Ahiret-Dünya ve Dünya Hayatı, Muhammed Abdelhakem, Elcev Akademi Der.C.1,S.3 Kasım 1998, s.321*

[46] *Ana Konularıyla Kur´an, Mehmet Aydın, Anadolu Ünv. Yay.,Eskişehir, 1999, s.146*

[47] *Sözler, Bediüzzaman Said Nursi, Envar Neşriyat, İstanbul, 1996, s.41*

Kur´a□n, a□hiret gününe iman konusuna büyük önem verir. Hatta birçok yerde Âhiret'e İmanı Allah'a İman'la birlikte zikreder. Mü'minleri nitelerken onların Allah'a ve a□hiret gününe inandıklarını belirtir. Kâfirleri nitelendirirken de onların Allah'a ve a□hiret gününe inanmadıklarını belirtir. Münafıkların niteliklerinden de bahsederken de onların Allah'a ve a□hiret gününe inanmak iddiasında bulunmadıklarını zikreder.[48]

A□hiret inancı hem Mekki□ hem de Medeni□ ayetlerde sık sık tekrarlanmıştır. Bu tekrarın, konunun önemini vurgulamak, sorumluluk duygusunu pekiştirmek, dünya ve a□hiret arasındaki psikolojik mesafeyi kısaltarak müminin ruhunu yüceltmek gibi hedeflere yönelik olduğu söylenebilir.[51] Bunun için sürekli olarak müminlere a□hiret günü hatırlatılmaktadır. Cihada karşı dayanabilmeleri ve Allah rızasını elde etmek için her türlü eziyetlere, mahrumiyetlere ve meşakkatlere tahammül edebilmeleri için a□hiret günü hatırlatılmaktır. Bu zorluklara mukabil kendilerine cennetler ve sürekli nimetler verileceği vurgulanmaktadır.[50]

Muhakkak ki, Allah mü'minlerin mallarını ve canlarını, karşılığında cenneti olmak üzere vermek almıştır. Onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve öldürülürler. Tevrat da, İncil de ve Kur´an da kendi üzerine hak bir vaaddir. Kim Allah'tan daha çok ahdini yerine getirebilir? Öyleyse yaptığınız alış-verişe sevinin. En büyük kurtuluş budur.[51]

---

[48] *Kur´an Araştırmaları, Muhammed Kutub, Fikir Yayınları, İstanbul, 1981, s.88*

[49] *"Ahiret", Bekir Topaloğlu, DİA, I. 546*

[50] *A.g.e, Kutub, s.98*

[51] *Tevbe 9/111*

Kur´a□n a□hiret fikrini temelde Allah'ın rahmet ve adaleti gereği; insanın ise ahlaki□ davranışlarının bir sonucu olarak koyar. Bu inanç ilkesi, Allah'tan sonra inanılması gereken gayb âleminin ikinci varlık alanıdır.[52] İnsanın dünyadaki bütün yapıp etmelerinin önceleri hiç fark edemediği ve hissedemediği şekilde ani olarak bilincine varacağı "an" (es-sa'a) gelecektir; hayatı boyunca yaptıklarını ve yapmadıklarını çok açık şekilde önünde bulacağı, yani davranışlarıyla yüz yüze geleceği bir "durumla" karşılaşacak ve verilecek cezayı "zorunlu olarak" kabul edecektir. [53]

Kur´a□n'da âhiret ve dünya, hep birbiriyle bağlantılıdır. Burada yapılan her şey öbürünü etkilemekte; öbürünün bilincinde ve şuurunda olmakta buradaki eylemlere tesir etmektedir.

Hesap ve ceza ancak dünyada işlenen amellerin karşılığıdır. Defalarca; "iman edip, salih amel işleyenler" şeklinde Kur´a□n bu durumu ifade etmiştir. Kur´a□n'da a□hiret hayatı için kurtuluş vesilesi olarak takdim edilen salih amellerin, bu dünyada bireyin ve toplumun her ikisinin faydasına olan şeyler olduğu gösterilmektedir.[54]

---

[52] *İman-Ahlak İlişkisi, İlhami Güler, Ankara Okulu yayınları, s.49*

[53] *Ana Konular, Fazlur Rahman, Çev. Adil Çifçi, Ankara Okulu Yayınları, s.183*

[54] *Kur´a□n'da A□hiret-Dünya ve Dünya Hayatı,Muhammed Abdelhakem, çev. Şehmuz Demir, EKEV Akademi Der. C1, s.3, 1998*

A□hireti tanımak, yakinen inanmak, dünya hayatını gayelendirmektir. Bir bakıma a□hirete inanmamak bu hayatı inkâr demektir. Veyahut gayesiz, hedefsiz, idealsiz yaşamak demektir. Hâlbuki bu dünya hayatı gayesiz değildir. Ve gaye daha yüksek bir hayata ulaşmaktır. Dünyanın olmadığı bir a□hiret söz konusu değildir. A□hiret dünyanın bir nevi neticesidir.

Dünyada insanlar için geçici bir faydalanma (meta) vardır.[55]A□hiret ise Allah tarafından gerçek anlamda iyinin insanlara sunulduğu mekandır.[56]

Dünyanın geçici nimetleri insanın aceleciliği, mal düşkünlüğü, cimriliği, bencilliği ve şehvet duygularıyla örtüşmektedir. A□hirete, yani sonraki hayata ulaşmak ise, insan bu zaaflarını, kendisindeki erdemlerle aşabilmesiyle gerçekleşir.[57]

Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe aşırı sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir. Bunlar dünya hayatının nimetleridir. Oysa gidilecek yerin güzeli Allah katındadır.[58]

A□hiret inancı, insanın dünya hayatını disipline eder. A□hiret inancı insanlar için otokontrol sistemi görevini yerine getirir. Hayatı düzen ve disiplin içerisinde olan bireyler ve toplumlarda psikolojik ve sosyolojik

---

[55] *Bakara 2/36; Yunus 12/70*

[56] *A'la 87/17; Duha 93/4*

[57] *İslam'a Giriş ,Komisyon, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2008, s.173*

[58] *Al-i İmran 3/14*

yönden huzura kavuşmuş olurlar. Bu bağlamda a□hirete inanan ve inanmayana göre iyilik ve kötülüğün ölçüsü de farklı olmaktadır[59]

A□hiret gününe ve a□hiretteki hesaba inanmak, mümini dünyadaki o hesap gününe hazırlanacak şekilde çalışmaya sevkedecek; her şeyin yarın kendisinden sorulacağını ve bu sorgunun da her şeyi bilen Allah Teâlâ tarafından yapılacağını kabul eden herkes, o günkü cevabını dünyadayken hazırlayacaktır. Bunun içindir ki, a□hiret inancı, insanı atalet ve tembellikten uzaklaştırıp iş ve gayrete itecek olan en büyük faktördür.[60]

"Kim zerre miktarı hayır işlerse onun karşılığını, kim de zerre miktarı bir kötülük işlerse onun karşılığını görecektir."[61] şeklinde Kur'ân bu durumu ifade etmektedir.

Kur´a□n'ın a□hiret anlayışını belirleyen temel görüş her insanın yaptığı işlerin müthiş ve daha önce hiç hissetmediği bir şekilde şuuruna vardırılacağı bir anın (saatin) gelmesidir.[62]

Dünya ve a□hiret bir bütündür. Dünya, a□hiretin a□hiret de dünyanın bir alternatifi değildir. Kur´a□n'ın karşı olduğu düşünce a□hireti unutup sadece dünyaya yönelme veya dünyadan nasibini almadan doğrudan a□hirete yönelme fikridir. Bu düşünceyle birlikte kişi ahret nimetlerini unutup, dünya nimetlerini seçmektedir.

---

[59] *Ahiret İnancının İnsanın Anlam Arayışına Müspet Katkısı, Selim Özarslan, Fırat Ünv. İlahiyat Fak. Der. Sayı:5, Elazığ, 2000 s.303*

[60] *Ölümden Sonraki Hayat, Süleyman Toprak, Nur Basımevi, 1989, s25*

[61] *Zilzal 99/7-8*

[62] *Ana Konularıyla Kur´an, Mehmet Aydın, Anadolu Ünv. Yay. Eskişehir, 1999, s.149*

Hayır, hayır; ey insanlar! Sizler, çabuk elde edeceğiniz dünya nimetlerini seversiniz. A□hireti bırakırsınız[63]

Dünya nimetleri insanın gözü önündedirler, ama geçicidirler. İdeal ve kalıcı olanlar ise ileridedir. İnsan kendisinin hemen önünde ve onu her an çağırmakta olan bu yakın nimetlerin çekiciliğine karşı gelecekte sahip olabileceği, kalıcı ve ideal güzellikleri elde etmek için ihtiyatli ve dikkatli olmak durumundadır[64]

İsla□m dininde a□hiret fikri yalnız a□hiret günü için değildir. A□hiret dünya içindir. Başka bir deyişle a□hiretin var ediliş gayesi a□hiret değil, bu dünyadır.[65]

Cahiliye dönemi Araplarının a□hiret inancına baktığımızda, ölüm, İsla□m öncesi Arap toplumunda bir yok oluş olarak kabul edilmiştir.

Dünya hayatının ötesinde bir hayatın varlığı, insanların öldükten sonra diriltilip kaldırılmaları, müşriklerin Kur´a□n öğretisi içerisinde sert tepki gösterdikleri konulardan birisi olmuştur.[66]

İsla□m öncesi düşünce sisteminde insanların hayat anlayışları, hedefleri ölümle sınırlıydı. " Bu dünya hayatımızdan başka bir şey yoktur. Ölürüz ve yaşarız. Bizi öldüren yalnız zamandır."[67] " İlk ölümümüzden sonra artık bir şey yoktur ve biz diriltilmeyeceğiz."[68]

---

[63] *Kıyamet 75/20-21*

[64] *A.g.e.,Mehmet Paçacı, s.81*

[65] *Kur´an'da İman Esasları, Hüseyin Atay, Atay Yayınevi 1998, Ankara sy.119*

[66] *A.g.e., Paçacı, s.49*

[67] *Casim 45/24*

[68] *Duhan 44/35*

ayetleriyle Kur´a□n cahiliye toplumunun ruh halini yansıtmaktır.

Cahiliye Arapları yalnız ölümle meşgul olmuşlardı. Ölümden sonra ne geleceği, ne olabileceği meselesi katiyen cahiliye insanının kafasında yer etmemiştir. Onların çoğuna göre bu dünya hayatından sonra hiçbir şey olmaz. Vücut toprağa gömülünce çürür, toprak olur, ruh ise bir rüzgâr gibi uçup gider.[69]

Vahiy indiği ilk günden itibaren muhatap toplumda olumlu bir değişikliği hedeflemiştir. Bunun için orada değiştirilmesi gereken yanları tek tek ele almış onları işlemiş ve hedeflediği yapıları onlara kazandırmıştır.[70]

Kur´a□n-ı Keri□m a□hiret konusunu işlerken faklı bir üslup takip etmiştir. Genellikle ilk dönemde gelen vahiylerde ifadeler kısa fakat mana bakımından yüklü ve gerilimlidir. Ayrıca sanatlı bir üslup takip etmiştir.

Kur´a□n'ın a□hiret olaylarını tasvir ederken dikkati çeken diğer bir husus da gelecekteki meydana gelecek olayları mazi(di'li geçmiş)bir üslupla anlatmasıdır. Kur´a□n'ın bu üslubu kullanmadaki amacı muhataba, a□hiretle ilgili gelecekte meydana gelecek olayların gerçekleşmesinin kesinliğini ifade etmektir.[71]

---

[69] *Kur´an'da Allah ve İnsan, Toshihiko İzutsu, çev. Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyatı, s.157*

[70] *A.g.e., Paçacı, s.123*

[73] *Kur´a□n-ı Keri□me Göre Ahiret İnancı, Mehmet Soysaldı, Fırat Ünv. İlahiyet Der. 1996, s.51*

A□hirete iman, insanların boş yere yaratılmadığının bir göstergesi olarak Kur´an da sıklıkla ifade edilmektedir. Kur´a□n'ın bu uyarısını dikkate alan insan, bireysel ve toplumsal sorumlulukları daha güzel bir şekilde yerine getirecektir.

A□hirete iman, her şeyden önce insan hayatına bir gaye tayin edip yön verir ve yaratılışın amacını ona öğretir. A□hiretin varlığına inanmak, insanın yaşamı üzerine çok büyük ve derin tesirlere sahiptir. Dünya hayatını gerçek haliyle tasavvur edebilmek, ancak bu imanla mümkün olabilmektedir. Çünkü dünya, a□hiretin tarlasıdır. Yani; dünya olmadan a□hiret, a□hiret olmadan da dünya kesinlikle düşünülemez.[72]

Kur´a□n'da Allah'ın sonsuz rahmeti ve adaletinin gereği olarak a□hiret, davranışlar neticesinde insanın akıbetinin görüleceği bir yer olarak tasavvur edilmektedir. Kur´a□n'da, Allah'a imandan sonra birçok yerde a□hirete iman zikredilmektedir. Zira Kur´an, peygamberlerin gönderilmesinde bu hedefin esas olduğunu ifade etmektedir.[73]

İnsanları bu dünyada, dinin istediği en üstün mertebeye ulaşabilmelerinde a□hiret hayatında hesaba çekileceklerine inanmalarının rolü büyüktür. A□hiret hayatında rahat ve huzura erebilmek Allah'ın bu dünyada vaad ettiği nimetlere kavuşabilmek için insan, dünyada dînî ve insanî her türlü görevlerini yerine getirerek en üstün mertebeye ulaşmaya çalışacaktır.[74]

---

[72] *Ölümden Sonraki Hayat, Süleyman Toprak, Konya, 1986, s.22*

[73] *İman Ahlak İlişkisi, İlhami Güler, Ankara Okulu Yayınları Ankara 2003 s.49*

[74] *İslam Dini Esasları, Said Yazıcıoğlu, Anadolu Üniversitesi Yayınları Eskişehir, s.19*

Genel olarak, öldükten sonra hesaba çekileceğini bilen insan, hayatını Kur´an'ın istediği ölçüde yaşayacaktır. Dünyada yaptığı şeyleri bir gün gelip kendisine sorulacağını bilerek, hayatını daha hassas bir çizgide ikame ettirecektir. İnsan bu dünyada ilişki kurduğu insanlarla, "hiç kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir mekanda" yüzleşmek zorunda kalacağını bilecek ve ona göre hiç kimsenin hakkına girmeyecektir.

4-ÖLÜMDEN SONRAKİ HAYATIN KUR´AN'A GÖRE TEMELLENDİRİLMESİ

Yahudi ve Hıristiyanlarda a□hiret fikri kuvvetli olmadığından Araplara tesir edememiştir. Bundan dolayı Araplar a□hiret fikrini kabul etmede zorluk çekmişlerdir.[75]

Kur´an diriliş inancına insanları davet ederken sadece diriliş ve ölüm ötesi hayat hakkında bilgi vermekle kalmamış; akli delillerle de ortaya koyarak insanları iknaya çalışmıştır.

Kur´an ahireti inkâr edenlere insanın öldükten sonra dirilmesinin imkânını aşağıdaki delillere dayanarak ortaya koymuştur:

a-)Tekrar yaratmayı ilk yaratmaya kıyas etmiştir. Yani ilk defa insanı yoktan var eden elbette onu ikinci defa tekrar yaratabilir. Yoktan var etmek yeniden yaratmaktan daha zordur.

Putperslerin ileri gelenlerinden Ubeyb b. Halef, çürük bir kemik ile Hz. Peygamber'in yanına gelip, onu eliyle ufalayarak "Bu çürük kemikleri kim diriltecek" demişti. Hz. Peygamber ona, "Onu Allah diriltecek, senide diriltecek ve cehenneme sokacak" cevabını vermiştir.[76]

Bu hadise üzerine nazil olan bir ayette şöyle denir;

" İnsan kendisini bir nutfeden yarattığınızı görmez mi ki hemen apaçık bir hasım kesilip ve kendi yaradılışını unutarak, `şu çürümüş kemikleri kim diriltecek` diyerek bize misal vermeye kalkar. Ey Muhammed! De ki: Onları ilk yaratan diriltecektir. O her türlü yaratmayı bilendir."[77]

---

[75] *A.g.e., Atay, s.121*

[76] *Tesfir-i Kebir, Fahreddin Er-Razi, c.18, Akçağ Yay. Ankara 1988, s.553*

[77] *Yasin 36/77-79*

b-) Zor şeyi yaratan kolay bir şeyi elbette yaratır;

Göklerin ve yerin yaratılması insanın yaratılmasından daha zordur. İnsan ne şekilde ölürse ölsün, tekrar yaratılması Allah için zor değildir. Ayetin belirttiği gibi;

"Gökleri, yeri yaratan ve onları yaratmaktan yorulmayan Allah'ın, ölüleri diriltmeye de kadir olduğunu görmezler mi? Evet; O her şeye kadirdir."[78]

c-) Ölü durumda olan yeri canlandıran, insanı da diriltebilir. Örneğin yerden otlar çıkarmak ve gökten yağmur yağdırmak suretiyle ölü gibi olan yerin diriltilmesi insanın diriltileceğine dair en büyük örneklerdir.

" Kupkuru gördüğün yeryüzünün, biz ona su indirdiğimiz zaman harekete geçmesi, kabarması, Allah'ın varlığının belgelerindendir. Ona can veren Allah, şüphesiz ölüleri de diriltir. Doğrusu o her şeye Kadir'dir."[79]

"Şu âlemin Mutasarrıf-ı Zişan'ı, her asırda her senede her günde bu dar, muvakkat ruy-i zeminde haşr-i ekber'in ve meydan-ı kıyametin pek çok emsalini ve numunelerini ve işaratını icad ediyor. Ez cümle: Haşr-i bahariде görüyoruz ki; beş-altı gün zarfında, küçük ve büyük hayvanat ve nebatattan üç yüz binden ziyade envaı haşredip neşrediyor. Bütün ağaçların, otların köklerini ve bir kısım hayvanları aynen ihya edip iade ediyor."[80]

---

[78] *Ahkaf 48/33*

[79] *Fussulet 41/39*

[80] *Asa-yı Musa, Bediüzzaman Said Nursi, Envar Neşriyat, İstanbul, 1996, s.190*

Bahar ve yaz aylarında her şey yemyeşil ve capcanlı iken, özellikle kış mevsiminde insanların beslenmesini sağlayan toprağın tamamen ölü olduğunu görürüz. İlkbaharla birlikte bu ölü toprak tekrar canlanır, ağaçlar çiçek açar ve yaza doğru her bir bitki yeniden ürünlerini verir. Çok kısa bir zaman zarfında milyonlarca canlı türü neşrolur. Yeryüzü tekrar hayat bulur.

d-) Bir şeyi zıttına çeviren, onu benzerine çevirebilir.

Örneğin ateş ve su gibi birbirine zıt iki şeyin birbirine dönüşmesini aklın kabul etmesi zordur. Hâlbuki Allah bunu gerçekleştirmiş; suyu bol olan yeşil ağaçtan ateşi çıkarmıştır.[81]

"Sizin için yeşil ağaçtan ateşi yaratan O'dur. Nitekim siz ondan ateş yakıyorsunuz."[82]

Yemyeşil ağaçtan, ateş çıkarmaya gücü yeten Allah çürümüş kemikleri diriltmeye kadirdir.

e-) Yüce Allah'ın insanların dünyasında göstermiş olduğu ölülerin diriltilmesi şeklindeki profile örnekler:

Yahudiler bir adamı öldürmüşler ve suçu birbirlerinin üzerine atıyorlar, katilin kim olduğunu gizliyorlar ve bu konuda ihtilaf ediyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah peygamberine bir buzağı keserek onun bir parçasıyla ölene vurmasını vahyetti. Ve Allah ölen şahsı diriltti, o da katilin kim olduğunu haber verdi.[83] Kıssanın sonunda Allah (cc)

---

[81] *Sistematik Kelam, Ankara Ünv. Uzaktan Eğitim Yay. Ankara, 2005, s.327*

[82] *Yasin 36/80*

[83] *A.g.e., Fahreddin Er-Razi, c.3, s.75*

"İşte böylece Allah ölüleri diriltir ve aklınızı kullanasınız diye size ayetl eri gösterir." [84]

İmanın beş rüknü bütün delilleriyle haşir ve neşrin vukuuna ve vücuduna ve dar-ı a□hiretin vücuduna ve açılmasına delalet edip isterler ve şahadet edip talep ederler. Hakikat-i haşriyenin azametine tam muvafık böyle azametli ve sarsılmaz direkleri ve burhanları bulunduğu içindir ki: Kur´an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın hemen hemen üçten birisi haşir ve a□hireti teşkil ediyor. Ve onu, bütün hakaikına temel taş ve üss'ül-esas yapıyor. Ve her şeyi onun üstüne bina ediyor.[85]

İmanın beş şartı bütün delilleriyle öldükten sonra dirilmeyi ve ahretin varlığını bize gösterir. Haşir hakikatinin tam ve sarsılmaz dayanakları ve delilleri bulunduğu için; Kur'ân-ı Kerîm'in hemen hemen üçte birisi haşir ve ahretten oluşmaktadır. Bu öneminden dolayı âhiret bütün hakikatlerin temel taşı ve en önemli esası olmuştur.

Şimdiye kadar ifade edilen açıklamalarda hareketle şu sonuca varmak mümkündür: Nasıl ki ölüm, insan için kaçınılmaz bir gerçekse ondan sonraki hayat da kaçınılmaz bir gerçektir. Ölen kişi, a□hirette, dünya hayatında yapmış olduğu şeylerin hesabını verecek ve neticede buna göre bir muameleye tabi tutulacaktır.[86]

---

[84] *Bakara 2/73*

[85] *Şualar, Bediüzzaman, Said Nursi, Envar Neşriyat, İstanbul, 1995, s.191*

[86] *Zilzal 99/7-8*

5-ALLAH'A İMANLA AHİRETE İMAN ARASINDAKİ İLİŞKİ

Kur´a□n, a□hirete imana büyük önem verir. Bu yüzden Kur´a□n-ı Kerim'de pek çok yerde a□hirete iman, Allah'a iman ile yan yana zikredilmiştir. Çünkü bu inanç, insanın gerçek bir mümin olmasını sağladığı gibi, kişinin ahlaki yapısını düzeltir; ondaki adalet duygusunu pekiştirip onu, sorumluluk sahibi bir insan olmasına yardımcı olur.[87]

Kur´a□n'a göre a□hiret inancı, Hz. Muhammed(sav)'den önceki peygamberlerin de asıl vazifesi olmuş ve her peygamber müjdeci ve uyarıcı olarak gönderilmiştir.[88] Bu öneminden dolayı " Eğer Allah'a ve a□hiret gününe iman ediyorsanız…" şeklindeki hitap, kimi zaman bir davranışı kuvvetle ve ısrarla emretme, bazen de bir davranıştan sakındırma, nehyetme konusunda 26 yerde zikredilmektedir.[89]

Diğer iman esaslarından farklı olarak, a□hirete imanın, Allah'a imandan hemen sonra zikredilmesi, Allah'a imandan sonra gelen bir inanç esası olduğunu gösterir. Nitekim O, müminleri överken "Onlar Allah'a ve a□hiret gününe inanırlar."[90] Kâfir ve münafıklardan bahsederken de " Onlar Allah'a ve a□hiret gününe inanmazlar."[91] açıklamasını yapmaktadır.

---

[87] *A.g.e ,Muammer Esen, s.62*

[88] *Bakara 2/213; En'am 6/48; Al-i İmran 3/55*

[89] *A.g.e., Abdelhakem, s.3*

[90] *Bkz. Al-i İmran 3/114; Tevbe 9/44; Mücadele 58/22*

[91] *Bkz. Bakara 2/264; Tevbe 9/29, 45*

Allah'a iman, a□hirete imanı gerektirir. Zira emir ve yasaklarına uyanlarla uymayanları birbirinden ayırıp layık oldukları karşılığı vermeyen bir Allah düşünülemez.[92]

"Kur´a□n'ın, belki bütün semavi kitapların hakkaniyetini ispat eden umum deliller ve hüccetler ve Habibullah'ın; belki enbiyanın nübüvvetlerini isbat eden umum mu´cizeler ve buhranlar dolayısıyla en büyük müddeaları olan ahiretin tahakkukuna delalet ederler; aynen öyle de; Vacib-ül- Vücud vücuduna ve vahdetine şahadet eden ekser deliller ve hüccetler, dolayısıyla rububiyetin ve ulûhiyetin en büyük medarı ve mazharı olan dar-ı Saadetin ve âlem-i bekanın vücuduna, açılmasına şahadet ederler."[93]

Kur'ân'ın ve bütün semavî kitapların hakikatini ispat eden deliller, burhanlar ve Peygamber Efendimizin, hatta bütün enbiyanın peygamberliklerini ispat eden mucizeler ve deliller ahretin varlığını ispet ettiği gibi bununla birlikte Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren bir çok deliller ve burhanlar da rububiyetin ve ulûhiyetin en büyük kaynağı olan âhiret saadetinin ve ebedî alemin varlığına ve orasının elbet birgün açılacağını bize ispat eder.

, "Kur´a□n'da Kadir-i Mutlak bir Allah'ın varlığı sorumlu bir yaratık olarak insanın yaptıklarından hesap vermesini gerektirmektedir. Diğer taraftan böyle bir a□hiret mefhumu, Kadir-i Mutlak bir ilahı gerekli kılmaktadır. İlâh ve a□hiret mefhumları arasındaki bu çeşit bir ilişki ise, karşılıklı gereksinim ilişkisi arz etmektedir."[94]

---

[92] *A.g.e, Göngör, s.78*

[93] *Şualar, Bediüzzaman Said Nursi, Ervar Neşr. İstanbul, 1995, s.187*

[94] *A. g. e. Paçacı, s.75*

Allah'a inanan her insanın a□hirete, a□hirete inanan her insanın Allah'a imanı zorunludur. A□hireti kabul etmemek Allah'ın, yaratıcı özelliğini, kudretini bu dünya ile sınırlamaktır. Gerçekte ise, "Allah ki ondan başka ilah yoktur. Elbette sizi kıyamet günü toplayacaktır. Bunda asla şüphe yoktur. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir."[95]

İslam öncesi düşünce sisteminde insanların hayat anlayışları, hedefleri ölümle sınırlı idi. Şöyle diyorlardı: " Bu dünya hayatımızdan başka bir şey yoktur. Ölürüz ve yaşarız. Bizi öldüren yalnız zamandır."[96] "ilk ölümümüzden sonra artık bir şey yoktur ve biz diriltilmeyeceğiz."[97]

"A□hiret Kur´ân içinde Allah mefhumunun gereken yerini alması, onun anlatılması konusunda gerekli bir konumda bulunmaktadır. İlk dönem vahyindeki, saat, ba´s, kıyamet, hesap, azap, mükâfat, cennet ve cehennem anlatımları, tek ve yegâne Kadir-i Mutlak Allah fikri etrafında dönüp dolaşmaktadır. İnsanın hesaba çekileceği bütün bu olayların özellikle odağını teşkil eder. A□hiret hesap gününün gelmesidir. Böylece başlangıçta Allah mefhumun a□hiret bağlamı içerisinde risaletin merkezine oturtulurken diğer kavramlarda ona göre ve ona bağımlı olarak yerlerini almaktadır.[98]

---

[95] *Nisa 4/87*

[96] *Casle 45/24*

[97] *Duhan 44/35*

[98] *A.g.e., Paçacı, s.96*

Yeniden dirilme inancı da insana yeniden hayat verecek kudretli bir ilahın var olmasını gerekli kılar. Allah insanları nasıl bir yaratmada yaratmışsa, onları yeniden diriltecek kudrete ve bilgiye de sahiptir. İnsan öldükten sonra Allah tarafında tekrar diriltilerek hayata döndürülecektir.[99]

İnsan eğer Allah'ın kudretine inanıyorsa Allah'ın adaleti gereği bir haşir meydanının da er yada geç geleceğine inanır. Bir insanda Allah inancı yoksa a□hiret inancınında olması düşünülemez. Bu dünyayı en güzel şekilde yaratan Allah için öbür âlemi yaratmak, insanların amellerine göre; cennet veya cehenneme göndermek zor olmayacaktır.

[99] *İslam'a Giriş, Diyanet İşl. Bşk. Yay. Ankara, 2006,s.172*

B-ÂHİRETE İMAN AYETLERİNİN EĞİTİM METODLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

1- Öğretme Yöntemleri

Bu bölümde, eğitim sürecinde en yaygın olarak kullanılan belli başlı öğretim yöntemleri üzerinde durmak istiyoruz. İlahi mesaj sürecinde toplumun inanç ve davranış bütünlüğü içerisinde a□hiret inancının fonksiyonelliğini, eğitim metodları içerisindeki yerini ve bu eğitim metodlarının Kur'a□n-ı Kerim'de insanlara nasıl mesaj verdiğini ortaya koymaya çalışacağız.

Öğrenme-öğretme sürecinde başvurulan çeşitli modeller, yöntemler ve teknikler, öğrenmeyi sağlamak için birebir araçtır. Bu nedenle her konu için her zaman ve her durumda geçerli olabilecek tek bir öğretim yönteminden ve modelinden söz etmek mümkün değildir.

a-) Takrir (Anlatma) Yöntemi

Zihinsel ve duygusal amaçların gerçekleşmesine yardım eden en kolay yöntem[100] Takrir, "karar" kelimesinden türemiştir."Yerleştirme, yerleştirilme, sağlamlaşma, anlatma, anlatış, önerge" anlamlarına gelir.[101] "bilgileri kalabalık gruplara iletmek için yararlı bir metottur.[102] Olayların, problemlerin, kavramların açıklanmasında, temel bilgilerin sunulmasında etkileyici olarak kullanıldığı takdirde dinleyicilerin "içerik" üzerinde organize bir görüş kazanmalarına yardımcı olur.[103]

---

[100] *Din Öğretimi, B. Bilgin - M. Selçuk, Ankara, 1988, Ankara Üniv. Basımevi, s.29*

[101] *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, Mustafa Öcal, Yayın Matbacılık, Ankara,1991, s. 240*

[102] *Öğretim İlke ve Yöntemleri, Leyla Küçükahmet, Gazi Büro Kitabevi, Ankara, 1995, s. 42*

[103] *A.g.e. ,Küçükahmet, s.50*

Kur'a□n bu yöntemle birlikte insanlara vaat ettiği a□hiret âlemini muhtelif sahneler ve tablolar halinde sunmaktadır. Bu sahnelerin bir kısmını alt başlıklar halinde inceleyelim

a.a)Ölüm Zamanında Mü'min ve Kâfirlerin Durumu

Onlardan birine ölüm geldiği vakit: " Rabbim beni geri çevir. Belki yapmadan bıraktığımı tamamlar ve iyi iş işlerim" der...[104]

Burada ölüm karşısında tövbe eden bir kulu görüyoruz. Tekrar hayata dönmek istiyor, kaybettiklerini yeniden kazanmak, geride bıraktığı aile ve mülkünde güzel işler yapmak arzu ediyor. Sanki manzara aynı anda gözünün önüne serilirken fiilen yaşanan bir manzaraymış gibi canlandırılıyor.[105]

"Muhakkak ki Rabbimiz Allah'tır deyip sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerlerine melekler iner, onlara korkmayın, üzülmeyin diyerek size vaadolunan cennetle sevinin derler."[106]

" Rabbimiz Allah' tır"[107] sözünün doğrultusunda yürümek onun hak ve hakikatine bağlanmak, o gerçeği vicdanların içinde hissetmek, hayatta duymak, gereklerine dayanmak şüphesiz ki çok hem de çok büyük bir şeydir... O nispette de zordur. Bundan dolayı zaten onlar Allah katında bu büyük ilhama hak kazanırlar.[108]

---

[104] *Mü'minun 23/ 99- 100*

[105] *Fizilal - İl- Kur'an, Seyid Kutub, 10/359*

[106] *Fussilet 41/33*

[107] *A.g.e. Kutub, 13/45*

[108] *Vakıa 56/ 83- 87*

Burada bütün senetler kalkıyor, deliller bitiyor, münakaşa son buluyor. Bu gerçeğin beşer varlığı üzerindeki ağır baskısı kendisini gösteriyor. İnsan ona karşı duramıyor.[109]

a.b) Dünya Hayatının Son Bulması

Güneş dürülüp ışığı kalmadığı zaman;

Yıldızlar düşüp söndüğü zaman,

Dağlar yürüdüğü zaman,

Doğurması yaklaşmış develer terk edildiği zaman,

Denizler kaynayıp birbirine karıştığı zaman.[110]

Bu tasvirle bilinen her şeyi tamamıyla altüst eden, her mevcuda şamil olan bir inkilâbı ortaya koymaktadır. Bu inkilâb semadaki cisimlere, yerdekilerine, vahşi ve ehli hayvanlara, bütün beşeriyete kanun ve nizamlara şamil olmaktadır.[111]

Bu altı alametin, dünyanın tahrib edilmeye başlandığı zamanın hemen başında meydana gelmeleri mümkün olduğu gibi kıyametin kopmasından sonrada meydana gelmeleri mümkündür.[112]

---

[109] *A.g.e. Kutub, , 14/266*

[110] *Tekvir 81/ 1- 6*

[111] *A.g.e. Kutub, 16/47*

[112] *Tesfir- i Kebir,Fahruddin Er- Razi, 22/526*

Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süstür, aranızda övünme ve daha çok mal ve evlat sahibi olmak isteğinden ibarettir. Bu yağmurun bitirdiği ekicilerinde hoşuna giden bir bitki gibidir ki sonra kurur sapsarı olduğunu görürsün. Sonrada çerçöp olur. Ve ahirette şiddetli azap vardır. Allah'ın rızası ve mağfireti de vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçinmeden başka bir şey değildir.[113]

Dünya hayatı dünya ölçüleriyle ölçülüp kıyas edilince insan çok büyük bir şeymiş gibi görünür. Ama varlık ölçüleriyle ölçülüp kıyaslanınca ahiret terazisine konulunca çok değersiz ve önemsiz olarak görülür.[114]

---

[113] *Hadid 57/ 20*

[114] *A.g.e., Kutub, 14/310*

a.c) Ahirette Dirilme Sahneleri

O gün onlar dikili taşlara doğru koşuyorlarmış gibi kabirlerinden çabuk çabuk çıkarlar.[115]

Kabirlerinden kalkanlar ibadet edecekleri bir putun yanına koşuyorlarmış gibi hızlı adımlarla giderler. Bu alayvari ifade onların dünyadaki hallerine tam olarak uymaktadır.[116]

Gözleri hor ve hakir olarak yaygın çekirgeler gibi kabirlerinden çıkarlar.[117]

İfade edilen topluluk zillet ve dehşetten gözleri önüne doğru eğilmiş, bilmediği, anlamadığı şiddetli bir sese, garip bir buyruğa uyarak çağrıldığı noktaya hızla koşmaktadır.[118]

Biz o kâfirleri kıyamet günü kör, dilsiz ve sağır oldukları halde yüzleri üstüne sürünerek haşredeceğiz.[119]

Bir takım yüzler var ki o gün parıl parıl güleç sevinçli [120] O gün bütün insanların bir araya toplandığı [121] ayırım günüdür.[122]

---

[115] *Mearic 70/ 43*

[116] *A.g.e, Kutub, 15/244*

[117] *Kamer 54/ 7*

[118] *A.g.e, Kutub, 15/244*

[119] *İsra 17/97*

[120] *Abese 80/ 38- 39*

[121] *Hud 11/103*

[122] *Mürselat 77/ 38*

Burada iki grup insanın (inanan ve inanmayan) hangi durum üzere diriltileceği canlı bir şekilde sunularak insanın bu dünyada iken hangi grup içerisinde yer almak istiyorsa ona göre davranış geliştirmesi gerektiği vurgulanmıştır.

a.d) Kıyamet Günü Sorgulama ve Yargılama Sahneleri

Her ümmeti diz üstü çökmüş görürsün. Her ümmet kendi kitabına çağrılır. "Bugün yaptığınızın karşılığı size verilecektir."[123] (Yargılanma bu tutanağa göre yapılacaktır.)

Ümmet ümmet ayrılarak dizleri üzerine çökmüşler korktukları, dehşete düştükleri hesap anını beklemekteler.

Kitap (amel defteri) ortaya konulmuştur. Suçluların, onun içindekilerinden korkarak " Vah bize bu kitaba da neler oluyor. Ne küçük ne de büyük hiçbir şey bırakmıyor her yaptığımız şeyi sayıp döküyor." dediklerini görürsün. Yaptıklarını hazır bulmuşlardır.[124]

O gün Allah onları çağırarak; " Size gönderilen peygamberlere ne cevap verdiniz." Artık o gün onlara haber yolları kapanmıştır. (Cevap verecek tek kelime dahi bulamazlar) Birbirlerine de bir şey soramazlar.[125]

---

[123] *Casiye 45/28*

[124] *Kaf 50/ 17- 18*

[125] *Kasas 28/ 62-66*

Ağızları mühürlenmiş,[126] Rablerinin huzurunda utançtan başlarını öne eğmiş[127] artık "kulakları, gözleri, derileri,[128] dilleri, elleri ve ayakları yaptıklarına şahitlik edecektir.[129]

İşte o vakit kitabı sağ eline verilmiş olan kimse "Alın kitabımı okuyun. Doğrusu ben hesabımla karşılaşacağımı biliyordum"[130] der.

Kitabı sol taraftan verilen ise der ki: " Keşke bana kitabım verilmeseydi. Şu hesabımı hiç bilmemiş olsaydım. Keşke ölüm işimi bitirmiş olsaydı. Malım bana hiç fayda sağlamadı, saltanatım (gücüm) benden yok olup gitti."[131]

Ve mü'mine hitaben söylenen son söz: Ey kullarım bugün size korku yoktur ve siz üzülmeyeceksiniz.[132]

Rahman'ın izin verdiğinden başkasının konuşamadığı, konuşanın da doğru söylediği[133] o günde "hüküm ranlığında ortaksız olan Allah"[134] karşısında insanların hesabının görülmesi onların "adeta bir hükümdarın tahtına oturarak tebası arasında hükmetmesine benzetilerek

---

[126] *Yasin 36/ 65*

[127] *Secde 32/ 12*

[128] *Fussilet 41/ 20*

[129] *Nur 24/ 24*

[130] *Hakka 69/ 19-20*

[131] *Hakka 69/ 25-30*

[132] *Zuhruf 43/68*

[133] *Nebe 78/ 38*

[134] *İsra 17/111*

anlatılmıştır."[135] Bu dünya hayatında olduğu gibi kıyamet günüde insanın Allah'ın hükmüne boyun eğmesi kaçınılmazdır.

a.e) Dünya ve Âhiret Nimetleri

Gökten suyu indiren O' dur. Su sayesinde sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzümler ve diğer meyvelerin hepsinden bitirir.[136] Ne yücedir o toprağın bitirdiklerinden kendilerinden ve daha bilmedikleri nice şeylerden olan bütün çiftleri yaratmıştır.[137]

Resulüm de ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi? Takva sahipleri için Rableri yanında içinden ırmaklar akan, ebediyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve (bunların üzerinde) Allah'ın hoşnutluğu vardır.[138]

Allah mü'min erkek ve mümin kadınlara içinde ebedi kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve adn cennetlerinde güzel meskenler vaat etti.[139]

---

[135] *A.g.e.Mehmet Paçacı, s.99*

[136] *Nahl 16/11-12*

[137] *Yasin 36/34-36*

[138] *Al-i İmran 3/15*

[139] *Tevbe 9/72*

Bu iki nimet dünyasını karşılaştırdığımızda bazı yönlerden benzerlikler olduğunu görüyoruz. Nitekim "Cennetteki meyvelerden kendilerine (cennet ehline) rızık olarak yedirdikçe: Bundan önce dünyada bize verilenlerdendir bu derler." [140] Ancak bu nimetler arasında özellikleri itibariyle büyük farklar vardır. Her şeyden önce "dünya malı geçicidir"[141] sürekliliği yoktur.

Dünya hayatının geçici oyun ve eğlenceden ibaret sayılması, âhiret nimetleri karşısındaki konumundan kaynaklanmaktadır. Âhiret nimetleri ebedi ve gerçek nimetlerdir. O halde dünya ve onun nimetleri âhiret nimetlerine ulaştırabildiği ölçüde değer arz edecektir.

Hayır, siz çabuk geçen (dünya hayatını ve nimetlerini) seviyorsunuz da âhireti bırakıyorsunuz.[142]

Bununla birlikte dünya ile âhiret arasında bir denge kurulması, buna göre davranış geliştirilmesi gerektiğini öğütlemektedir.

---

[140] *Bakara 2/25*

[141] *Enfal 8/67*

[142] *Kıyame 75/20-21*

a.f) Âhirette Diyalog Sahneleri

Cennettekiler cehennemdekilere: "Biz Rabbimizin bize vaat ettiğini gerçeği bulduk. Rabbinizin size de vaat ettiğini gerçeği buldunuz mu?" diye seslenirler, “evet" derler. Aralarında bir münadi: " Allah'ın laneti zalimleredir" diye seslenir.[143]

Bu soruda acı bir alay etme esprisi mevcuttur. Çünkü müminler, Allah'ın kendilerine vaat olunanı verdiğinden emin oldukları gibi cehennem halkına da daha evvelden haber verilen azabın gerçekleştiğinden emin oldukları halde bu soruyu yöneltmektedirler.[144]

Ayet, kâfirlerin, kıyamet gününde, Allah'ın vaadinin hak ve doğru olduğunu itiraf edeceklerine delâlet eder.[145]

Size ne oldu ki birbirinize yardım etmiyorsunuz. Hayır, o gün onlar teslim olmuşlardır. Birbirlerine döndüler soruyorlar. "Doğrusu siz, bize sağdan gelirdiniz." derler. Onlar da şöyle derler: "Hayır: siz inanmış kimseler değildiniz." "Ve bizim size karşı bir hâkimiyetimiz de yoktu." "Bilakis siz azgınlar güruhu idiniz." " Bu sebeple Rabbimizin sözü hepimizin üzerine hak olmuştur. Şüphesiz azabı tadacağız." "Çünkü biz sizi baştan çıkardık. Zira bizde azgın kimselerdik." O gün hepsi azapla müşterektir.[146]

---

[143] *Araf 7/44*

[144] *A.g.e, Kutub, 6/86*

[145] *Mefatihul-Gayb, Fahruddin Er- Razi, 10/ 387, Akçağ Yay. 1991, Ankara*

[146] *Saffat 37/25- 33*

Bu ayetlerde şahitler huzurunda ilan edilen, sebepleri açıklanan bir hüküm var. Bu hüküm Allah'ın ayetlerindeki kesin sözünü ahirette gerçekleştiren, dünyada işlediklerinin karşılığıdır.[147]

Ayette birbirlerini suçlayanlar; Dehhak, Abdullah b. Abbas'tan şunu nakletmiştir: "Burada birbirlerini suçlayanları, ileri gelen müşriklerle onlara tabi olanlardır. O suçlama ise, tabi olanların müstekbirlere: ' Siz bizi güç ve kuvvetinizle eziyor ve zorla kendinize tabi kılıyordunuz.' şeklindeki sözleridir."[148]

" Lütfedip bizi buraya kadar getiren Allah'a hamdolsun. Allah bizi getirmeseydi biz bunu bulamazdık. Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler" dediler.[149]

Birbirlerine dönmüş soruyorlar: Daha önce biz ailemiz içinde korku içindeydik. Allah bize lütfetti de semum azabından korudu. Biz bundan önce yalnız ona yalvardık. Çünkü iyilik eden esirgeyen odur.[150]

Nimetlerin sırrı onların bu günden sakınarak hayat sürmüş olmalarıdır. Onlar aileleri içindeki aldatıcı emniyete aldanmamışlar. Bundan dolayı Allah kendilerine lütfetti ve semum azabından korudu.[151]

---

[147] *A.g.e. Kutub, 12/311*

[148] *Taberi tefsiri, Et- Taberi, cilt 14, Hisar Yay. 1996 İstanbu, s. 75l*

[149] *Araf 7/43*

[150] *Tur 52/ 25-28*

[151] *A.g.e, Kutub, 14/101*

b-) Tartışma Yöntemi (Metodu)

Husumete (çekişmeye) güç yetirmek ve ondan şiddet göstermek demektir.(Mastarı "mücadele ve cidal" dır.)[152]

Tartışma bir konu üzerinde öğrencileri düşünmeye yöneltmek, iyi anlaşılmayan noktaları açıklamak ve verilen bilgileri pekiştirmek amacıyla kullanılan bir yöntemdir.[153]

Terim olarak: Çekişme yoluyla fikir alış verişi ve hasmı ilzam etmek için üstün gelmeye çalışmaktır.[154]

Kur'ân'ın tartışması demek; içine aldığı deliller ilk inanmayanları hidayete erdirmek, inatçıları da hidayete zorlamak için arz ettiği deliller demektir.[155]

Öğretim vasıtalarından biri olan tartışma metodunun en önemli faydası delilsiz, sırf kör taklitle bir fikrin kabul edilmemesi prensibinin kavratılmasıdır.[156]

Kur'âni tartışma üç şekilde kendini gösterir:

- Allahu Teâlâ'nın, hasımlarına cevap vermiş olduğu deliller
- Kur'ân'da konuşma yollu anlatılan tartışmalar

[152] A.g.e İbn Manzur, 11/ 105

[153] Öğretim Sanatı, Özcan Demirel, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2004, s.74

[154] Kur'an'da Tartışma Metodları, Dr.Zahir b. Avvad El- elmai, Pınar Yay. 1984, İstanbul, s. 26

[155] A.g.e, El-elmai, s.27

[156] Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, Abdullah Özbek, Esra Yayınları, 1997, İstanbul, s.178

[157] A.g.e, El-elmai, s.28

- Kur'ân-ı Kerim'in asılsızlığını ve tutarsızlığını açıkladığı, kâfirlerin ağızlarından çıkan batıl iddialar, şüpheler ve itirazlar[157]

İnsanların kimi bir bilgisi olmadan Allah hakkında tartışır ve azgın şeytanın ardına düşer.[158]

Kur'ân tartışma yapanların konu hakkında bilgili olmaları gerektiğine dikkat çekmektedir. Hz. İbrahim hakkında tartışan kitap ehline : "Hiç bilginiz olmayan şey hakkında neden tartışıyorsunuz"[159] şeklinde çıkışarak bilgisizce fikir beyan etmenin karşısında tavır almıştır.

Vahye muhatap olan Mekkeliler Kur'ân'a uymaya çağrıldıklarında reddetmelerine kaynak olarak atalarını gösterebilmişlerdir:

Onlara Allah'ın indirdiklerine uyun denildiği zaman onlar: Hayır atalarımızın, üzerinde bulunduğumuz yola uyarız.[160]

Onların âhireti inkâr, yaşamın ve ölümün bu dünya ile sınırlı olduğunu iddia etmelerine karşı Kur'ân: "Onların kesin bilgileri yoktur. Onlar sadece zannediyorlar"[161] karşılığını vermektedir. Bunun ötesinde " Kendi hevalarına uyup peşinden gittiklerini"[162] ifade etmektedir.

---

[158] *Hac 22/3*

[159] *Al-i İmran 3/66*

[161] *Bakara 2/170*

[161] *Casiye 45/24*

[162] *Rum 30/29*

“ Ey insanlar öldükten sonra dirilmekten kuşkuda iseniz (bilin ki) biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra biçimlenen ve biçimlenmeyen bir et parçasından yarattık ki size kudretimizi açıkça gösterelim. Dilediğimizi belirtilmiş bir süreye kadar rahimlerde tutarız sonra sizi bir bebek olarak çıkarırız.”[163]

Ayetlere baktığımızda tartışma biçiminde muhatap ikna edilmeye çalışılmaktadır.

Kur’an’da tartışma yapılırken muhatabın durumu, iddiaları, bu iddialara karşı iddia, kendi iddiasını destekleyen delillere karşı iddiayı çürütün delillere yer verilmiştir.

Kur’an, tartışmayı gerçeğe ulaşmak için bir araç olarak kullanmıştır.

c-) Soru Cevap Yöntemi

Eğitimde en çok kullanılan metotlardan biriside soru-cevap metodudur.

Soru cevap tekniğinin kullanımı muhatapların konu üzerinde daha dikkatli düşünmelerini sağlamakla birlikte bilgilerini tekrar etme ve pekiştirme olanağı da sağlar.[164]

---

[163] *Hac 22/5*

[164] *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme, Şeref Tan, Pegem Yayınları, 2006, Ankara, s.100*

Allah Teâlâ Kur'ân'da insanları bu metotla eğitip öğretme yolu nu göstermiştir.[165]

Kur'ân'da soru-cevap yöntemini iki şekilde inceleyebiliriz.

1- Müslümanların veya müşriklerin sorularına Allah Teâlâ'nın verdiği cevaplar.

2- Allah Teâlâ'nın önce bir soru sorup arkasından bu soruyu cevaplaması.

Bu dünya hayatından başka hayat yoktur diyen Mekkeliler tartışma yöntemiyle konunun içine çekilmiş şimdi akıllarının bir türlü idrak edemediği yeniden diriliş ile ilgili soru soruyorlar;

- Biz kemikler haline geldikten ufalanıp toprak olduktan sonra mı sahiden biz mi yeni bir yaratılışla diriltileceğiz?

- De ki: " İster taş, ister demir olun."

- " Yahut ta kalbinizde büyüttüğünüz daha sert bir yaratık olun yine de dirileceksiniz." " Bizi tekrar kim diriltir?" derler. De ki: "Sizi ilk defa yaratan." Sana, başlarını sallayarak: " Ne zamandır bu?" derler. "Yakında olabilir" de.[166]

---

[165] *İslam Eğitiminde Öğretmen- Öğrenci Münasebetleri, M. Faruk Bayraktar, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.36*

[166] *İsra 17/49- 51*

Öldükten sonra dirilme bahsi müşriklerle Hz. Peygamber arasında uzun tartışmalara vesile olmuştur. Bu tartışmaların çoğu Kur'ân'da zikredilmiştir. Mevzu aydınlatılmış olmasına rağmen, müşrikler çürüyüp yok olan bedenlerin tekrar hayat bulacağını hafsaları almıyordu. Ku'an'ın verdiği cevaplar meseleyi gayet kolay ve basit yoldan aydınlığa kavuşturmak için insanı düşünceye sevk etmektedir.[167]

İnsan sanır ki biz kemikleri bir araya getiremeyiz. Değil kemiklerini, biz o insanın, parmak uçlarını toplamaya kadiriz.[168] Sizin yaratılmanız da öldükten sonra diriltilmeniz de ancak tek bir kişinin diriltilmesi gibidir.[169]

Burada kâinat tablosundan alınan deliller, yaratılış ve diriliş gerçeğinin kolaylığına örnek olarak verilmektedir.[170]

d-) Temsil Metodu

"el-Mesel" kökünden olup, mastarından çevrilme bir isimdir. Belirgin özellikleri ile yansıtma, sembolü olma, simgeleme demektir.[171]

Gerçeğe ya da hayale dayalı olarak yazılan senaryoların sahnede canlandırılmasına da bu anlamdan dolayı temsil denilmiştir. Cem'isi olan tema sil ise, aynı türden olan iki şeyi zihinde birleştirmektir.[172]

---

[167] *A.g.e, Kutub, 9/ 334*

[168] *Kıyame 75/4*

[169] *Lokman 31/28*

[170] *A.g.e, Kutub, 11/ 487*

[171] *Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Komisyon, 1984, Ankara, s.747*

[172] *Edebiyet Bilgi ve Teorileri, M.Kaya Bilgegil, Enderun Yayınları, 1989, İstanbul, s.106*

Terim olarak, bir kurala örnek olarak söylenen ve görünen anlamı dışında mecazi bir anlam taşıyan[173] uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş, halka mal olmuş, öğüt, atalar sözü diye dilden dil dolaşan hikmet dolu güzel söz demektir.[174]

"O gün kabirlerinden gözler zillet ve dehşetten düşmüş olarak, sanki etrafa yayılan çekirge sürüsü gibi çıkacaklardır."[175]

Bu sahneler yaklaşan günün sahneleridir. Bu sahneler bir anda çevreye yayılan çekirgeler gibi kabirlerinden çıkıp dağılan topluluklardır. Bu kalabalık zillet ve dehşetten gözleri önüne doğru eğilmiş, bilmediği, anlamadığı şiddetli bir sese, garip bir buyruğa uyarak çağrıldığı noktaya hızla koşmaktadırlar.[176]

Yeri de kurumuş, ölmüş görürsün, fakat biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman titreşir, kabarır ve her güzel çiftten bitkiler verir.[177]

---

[173] *Divan Şiirleri Sözlüğü, İskender Pala, Akçağ Yayınları, 1995, Ankara, s. 371*

[174] *Türk Dil Kurumu Okul Sözlüğü, Komisyon, 1994, Ankara, s.70*

[175] *Kamer 54/7*

[176] *A.g.e, Kutub, 14/ 172*

[177] *Hacc 22/5*

Biz onu dirilttik, ondan dane çıkardık da ondan yiyorlar.[178] Onu dirilten elbette ölüleri de diriltir. O her şeye kadirdir.[179] Şüphesiz bunda işiten insan için ibret vardır.[180] Allah sizi yerden bir bitki olarak çıkardı sonra yine sizi oraya çevirecek ve tekrardan çıkaracaktır.[181]

"Ve siz de ey sapık yalancılar! Zakkumdan bir ağaçtan mutlaka yiyeceksiniz. Karınlarınızı hep ondan dolduracaksınız. Üstüne de kaynar su içeceksiniz. Bu kıyamet günü onların ziyafetleridir."[182]

Burada geçen Zakkum ağacı Allah Teâlâ'nın başka bir surede belirttiği gibi meyveleri şeytanların başına benzetmiştir. Kıyametin koptuğu, her şeyin değerini düşürdüğü veya yükselttiği günde akıbetler bu şekilde sunulmuştur.[183]

"O ki rüzgârı rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderir. Nihayet onlar ağır ağır bulutları yüklenince onu ölü bir ülkeye yollarız, onunla su indirir ve türlü türlü meyveler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Herhalde bundan ibret alırsınız."[184]

---

[178] *Yasin 36/33*

[179] *Fussilet 41/39*

[180] *Nahl 16/65*

[181] *Nuh 71/17-18*

[182] *Vakıa 56/ 51-56*

[183] *A.g.e, Kutub, 14/.253*

[184] *Araf 7/57*

Allah Teâlâ başka bir ayette: "Ölü toprak onlar için bir delildir. Biz onu dirilttik…"[185] buyururken, burada da: "Ve onunla her türlü mahsuller yetiştiririz. İşte ölüleri de böyle çıkarırız." buyuruyor. Nasıl ölümden sonra şu yeryüzünü tekrar diriltiriz, buyurmaktadır.[186]

Şüphesiz Allah tohumu ve çekirdeği çatlatandır. Ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarandır.[187]

Ayette baktığımızda tohum ve çekirdek örneklerini vererek, ölüm ve yaşam hakkında bağlantı kurulmuştur.

"O gün kabirlerinden fırlayarak çıkarlar. Dikilmiş putlara doğru akın akın gider gibidirler. Gözleri yere eğik; bir zillet kuşatmıştır onları. İşte bu gündür onlara vaat edilmiş olan."[188]

Bu ayet kıyamet gününde müşriklerin karşılaşacakları durumu ortaya koymaktadır. Kıyamet gününde onlar hızla kabirlerinden çıkar, dikilmiş putlara koşarcasına gider. Onlar dünyada putlarına nasıl koşuyor idiyseler, ahirette de hesap yerine öyle koşarlar.

---

[185] *Yasin 36/33*

[186] *Hadislerle Kur'ân Tefsiri, İbn Kesir, Çağrı Yayınları, 1989, İstanbul, cilt 6/ 2994*

[187] *En'am 6/95*

[188] *Mearic 70/43-44*

e-) Örnek Metodu

Bilginin gerçeğini ortaya koyma ve kabul ettirmede etkili yöntemlerden biri de konuyla ilgili örnek göstermektir. "Örneğe yöneliş her yaş için geçerlidir. Örnek olma ya da model gösterme tutum geliştirmede önemli bir metottur."[189] M. Kutub'a göre terbiyede örnek, tüm vasıtaların en tesirlisi başarıya en yakındır.[190]

İnsanların ve hayvanların bizzat diriltilmesi konusunda Kur'ân geçmişten örnekler vererek insanları tekrar dirilme konusunda ikna etmeye, bununla birlikte onları doğruya yönlendirme gayreti içerisinde olmuştur.

Örnek olay incelemesi, algılarımızın gelişmesine ve gerçek hayata ait sezişlerin berraklaşmasına hizmet etmektedir. Bu yöntem sayesinde insan davranışlarına dayalı ve soyut bir yönelme ile değil, doğrudan doğruya somut yaklaşılmaktadır.

Bu yöntemde amaç bireyi ya da konuyu derinliğine inceleyebilmek, mahiyetini anlayabilmek ve problemi çözmektir.

Peygamberlerin hayatları anlatılırken doğumdan ölüme bütün hayatları anlatılmaz, insanlara öğüt verilecek ibret alınacak kısımları anlatılır. Örnek olay olarak ele alınan kıssalar aynı zamanda Kur'an'ın yüce davetini duyurma, anlatma ve bu daveti duyan insanların kalbine yerleştirme metotlarından biri ve en canlısıdır.

---

[189] *A.g.e, Özbek, s. 202*

[190] *İslâm'da Eğitim Metodu, Kutub, Elif Yayınları , s.253*

Kur'ân Hz. İbrahim'in yaşadığı örnek bir olayı şu şekilde resmetmektedir;

"Hani İbrahim; "Rabbim ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster." deyince; "İnanmıyor musun?"demişti. O da "Hayır öyle değil, ama kalbim iyice mutmain olsun."demişti. "Öyleyse dört çeşit kuş al onları kendine alıştır. Sonra her dağ başına onlardan birer parça koy. Sonra onları çağır. Koşarak sana gelirler. Ve bil ki şüphesiz Allah Azizdir, Hâkimdir."[191]

Hz. İbrahim (a.s.) esrar-ı ilahinin gözünün önünde nasıl vuku bulduğunu bizzat müşahede etmiştir. Bu sır kâinatımızda her lahza cereyan ettiği halde insanlar onun mahiyetini vukuundan sonra anlarlar. Bu sır hiç yokken verilen hayat sırrıdır. Bu ameliye her canlı ile birçok kere tekerrür edip durmaktadır. [192]

"Yahut altı üstene gelmiş bir kasabaya uğrayan gibisini görmedin mi?" "Allah bunu ölümünden sonra nasıl diriltecek?" dedi. Bunun üzerine Allah onu yüz sene ölü bıraktı, sonra diriltti. "Ne kadar kaldın?" dedi. O da "Bir gün veya bir günden daha az kaldım" dedi. "Hayır, yüz yıl kaldın öyle iken yiyeceğine, içeceğine bak, hem seni insanlara bir ibret kılacağız. Kemiklere bak. Onları nasıl birleştirip, yerli yerine koyuyoruz?" dedi. Bu hal apaçık belli olunca "Artık Allah'ın her şeye kadir olduğunu biliyorum" dedi.[193]

---

[191] *Bakara 2/260*

[192] *A.g.e, Kutub, 2/ 69*

[193] *Bakara 2/259*

Bu ayette örnek olaya baktığımızda; ölüm ve hayatın hakikatinin Allah'ın kudreti dahilinde bulunmasıyla birlikte, Kur'ân-ı Kerim mü'minlerin kalplerini doğrudan doğruya Allah'a bağlamak, görünen vakıaların, zahiri sebeblerin gerisine çekmek için bu hakikati dikkatlice yerleştirmeye çalışmıştır.[194]

f-) Kıssa ile Anlatım Yöntemi

"Kur'ân, asıl vermek istediği ilahi mesajı ve ondaki temel espriyi muhataplarına ulaştırmak için geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin önemli tarihi yanlarını gerçeğe uygun olarak nakletmiştir. İşaret edilen kategoriye giren kısma bizzat Kur'ân-ı Kerim, Arapça'da "KSS" kökünden türetilmiş "Kasas" tabirini kullanmıştır.[195]

İnsan hayatının üstün ve basit yönleri vardır. Kıssayı izleyen ya da dinleyen kişi çok kere kıssa kahramanının şahsıyla özdeşleşir.[196] Çünkü okuyucu veya dinleyici şuurlu ya da şuursuz kendini hadiselerin sahnesine koyar, kendisinin şurada veya burada olduğunu tahayyül eder, kıssanın kahramanı ile kendi şahsı arasında mukayese yapar. Neticede ya onu kabul eder ya onu reddeder yada onu beğenir.[197] İnsanın yaratılışını göz önünde tutan Kur'ân-ı Kerim en güzel kıssaları adeta gözlerimizin önünde cereyan ediyormuşçasına anlatır. İnsanlık tarihini bir sinema şeridi gibi seyircilerine sunmak suretiyle ibret alınacak ince noktaları dikkate arz eder ve böylece hayatı tanzim etme yollarını gösterir.[198]

---

[194] *A.g.e, Kutub, 2 /68*

[195] *Kur'an Kıssaları Üzerine, İdris Şengül, 1994, İzmir, s.43*

[196] *A.g.e, Özbek, s.187*

[197] *A.g.e, Kutub, s.272*

[198] *Tefsir Usulü, İsmail Cerahoğlu, T.D.V.Y, 1993, Ankara, s. 72*

Tabiatıyla insan yaratılış yönünden hayvanlardan farklı olarak hal denilen yaşanan zamanla beraber geçmiş ve gelecekle de alakalıdır. Geleceği düşünürken, ona hazırlanırken yaşadığı geçmişten, geçmişin olay ve hatıralarından, gördüklerinden istifade eder.[199]

Bunun içindir ki Kur'ân geçmişte yalanların akıbetlerini kıssalar yoluyla hatırlatarak insanları doğruya yönlendirme eğiliminde olmuştur.

And olsun Hicr halkı, Semud kavmi de peygamberleri yalanladılar: Onlara ayetlerimizi verdik ama onlardan yüz çeviriyorlardı. Dağlardan güvenli evler yapıyorlardı. Sabaha girerken onları da korkunç bir ses yakaladı. Kazandıkları şeyler kendilerinden hiçbir şeyi savamadı.[200]

İşte Ad Kavmi Rablerinin ayetlerini inkâr ettiler. Peygamberlerine karşı geldiler ve her inatçı zorbanın emrine uydular. Böylece hem bu dünyada hem de kıyamet gününde peşlerine lanet takıldı.[201]

Kıssalar insanların düşünmeleri,[202] ibret almaları[203] içindir. Kıssalara bakıldığında bize âhirete yönelik dersler vermektedir. Geçmiş milletlerin akıbetleri bize ders olmalıdır.

---

[199] *A.g.e, İdris Şengül, s.58*

[200] *Hicr 157 80-81*

[201] *Hud 11/ 59-60*

[202] *Ankebut 29/ 30-40*

[203] *Araf 7/ 176*

İKİNCİ BÖLÜM:
KUR'ÂN'IN MUHATAPLARINI EĞİTMESİNDE AHİRETE İMANIN ROLÜ

A-) İLAHİ ADALET

1-) Adaletin Kelime Manası

Lügat manası; her şeyi yerli yerine koymak, hakkı gerçeği ortaya çıkarmak, insaf etmek, denk olmak, birbirine eşit olmak, terazinin kefelerini eşit hale getirmek, eşit, denk bir biçimde dağıtmak manalarına gelmektedir.[204]

Adâlet, "davranış ve hükümde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek, eşit olmak, eşit kılmak (Allah hakkında kullanıldığında 'şirk koşmak')" gibi manalara gelen bir masdar isimdir. Yine aynı kökten bir masdar isim olan ve "orta yol, istikamet, eş, benzer, misil, bir şeyin karşılığı" gibi manalara gelen adl kelimesi, sıfat olarak kullanıldığında âdil ile eş anlamlı olup aynı zamanda Allah'ın isimlerinden biridir.[205]

Adalet her şeyden önce Allah'ı tanıma yani tevhidle başlar.[206] Tevhid inancına dayanan adalet genel olarak insanlar arasında bir tarafa meyletmeden davranmak herkesin hakkını tanımak herkese layık olduğunu ve hak ettiğini vermek şeklinde tezahür edilir.[207]

---

[204] *el-Müfredatı fi Garibü'l Kur'an, er- Râgıp el- İsfahani, 1/ 471*

[205] *İslam Ansiklopedisi*

[206] *Hak Dini Kur'an Dili, Elmalılı Hamdi Yazır, 1970, İstanbul, s.3119*

[207] *Tefsir Tarihi, İsmail Cerrahoğlu, 1988, Ankara, s. 21-22*

Âhiret hayatının varlığının en büyük delillerinden biri, insandaki "adalet" duygusudur. Bu dünyada zaman zaman türlü haksızlıkların yapıldığı ve bunların bazen yapanın yanına kâr kaldığına tanık olmaktayız. Buna karşı her yapılanın bir gün mutlaka karşılığını bulacağı ve hiçbir kimsenin yaptığının yanına da kâr kalmayacağına olan iman, ilahi adalet fikrinden kaynaklanmaktadır.[208]

2-) Âhirette Adaletin Gerekliliği

Âhiret hayatı Allah'ın adaletinin gereği ve insanın denenmesinin zorunlu sonucudur. Amaçsız ve sorunsuz bir deneme anlamsız olur. Bundan dolayı Kur'ân'da sürekli olarak insanın iman ve küfrü, salih ameli ve günahını cennet ve cehenneme karşılık göreceği vurgulanarak, yeryüzünde yapacağı tercih ve davranışları etki altına almaya çalışılmaktadır. Çünkü âhirete inanan kimse zulüm, yalan, gıybet, zina ve buna benzer fiil ve davranışlarının bu hayatta tam olarak karşılıkların görülmediğini bildiğinden dolayı umutsuzluğa kapılmaz. Bu inanca sahip olan birey, içinde yaşadığı bu dünyada zulüm ve haksızlığa uğrayabilir. Fakat o bu gibi durumlarda soğukkanlılığını ve mücadele gücünü kaybetmeden günlük yaşamına devam eder ve sabretmesini bilir. Çünkü o kişi bilir ki ebedî ve sonsuz olan âhiret hayatında hakkını onu gasbedenlerden alacaktır. Böylelikle bu inanç bireye moral ve irade gücü vermekte, onu olumsuzluklara karşı teselli etmektedir. Bu durumda öte dünyaya inanç insanda teselli duygusunu da geliştirmektedir.

---

[208] *Sistematik Kelam, Ş.Ali Düzgün, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara,2000, s.329*

İnsanda mevcut olan adalet duygusu, âhirete inanmayı ve orada ki adaleti zorunlu kılmaktadır. Allah mutlak adaleti ile kötüleri cezalandıracak, iyileri de mükâfatlandıracaktır. Şu ayet iyiliklerle kötülükleri bir tutmanın ilâhî adalete uymayacağını ortaya koymaktadır: "Yoksa kötülük işleyenler ölümlerinde ve sağlıklarında kendilerini, inanıp iyi ameller işleyen kimselerle bir mi tutacağımızı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar? Allah gökleri ve yeri yerli yerince yaratmıştır. Böylece herkes kazancına göre karşılık görür. Onlara haksızlık edilmez."[209]

İyi ile kötünün, zalim ile mazlumun hesaplarının görüleceği o gün Kur'ân'da "din günü, ceza ve mükâfat günü" diye nitelendirilmiş, bu ifadenin geçtiği Fatiha suresi beş vakit namazın her rekâtında okunarak, âhiret inancı ve adalet duygusu sürekli canlı tutulmuştur.

Fahrettin Râzi'ye göre âhiret konusunun aklî ve naklî olmak üzere iki yönü vardır. İnsan vücudunun ve içinde yaşadığımız kâinatın fanî olduğunu öldükten sonra tekrar dirilmenin de imkân dâhilinde bulunduğunu kabul etmek konunun aklî yönünü, kıyametin nasıl kopacağı, âhiret hayatının nasıl başlayıp devam edeceği hususu ise konunun naklî yönünü oluşturur. [210]

---

[209] *Casiye 45/ 21-22*

[210] *A.g.e, Fahreddin Razi, 1/8*

3-) Adalet Duygusunun Fıtrî Olması

Kur'ân-ı Kerim'in âhireti ispat metodu, "nereden geldim?" "nereye gidiyorum?" sorusuna tatminkâr bir cevap bulmaya dayanır. Düşünen her insanın sormaya mecbur olduğu bu sorunun birinci kısmında materyalist izahı benimseyen kendisine ve içinde yaşadığı tabiata hâkim, mutlak kudrete sahip bir yaratıcının varlığına inanan kimse söz konusu sorunun ikinci kısmında da aynı düşünce tarzını devam ettirecek, öbür âlemin ölümsüzlüğünü kolayca benimseyecektir. Bundan dolayı Allah'a imanla, âhiret gününe iman Kur'ân'da sık sık ve birlikte zikredilmek suretiyle bunun ne kadar önemli bir etki olduğuna dikkat çekilmiştir. Dünyaya ilk gelişinde pek acîz bir varlık olan insan, hayatının daha sonraki devrelerinde fizyolojik ve psikolojik yönden gelişip tabiatın en mükemmel varlığı haline getirilir. Ondaki ruhî ve fikrî gelişme devam ederek kendisinde ebediyet duygusu meydana getirir.

İnsanın iyi düşünmede ilk bakışta yok oluş gibi telakki ettiği ölümden korkması veya öbür âleme inanmayanlarla, ona hazırlıklı olmayanların ölümden ürkmesi de bu ebediyet duygusuna bağlanabilir. O halde daha mükemmel ve ölümsüz olan bir âlem olan âhiretin varlığını benimsemekte insanın tabii yaratılışında bulunan bir özelliktir. Ancak dünya hayatının cazibesi kişinin fıtratındaki ölümsüzlük duygusunu unutturup, tabiatındaki seyri durdurabilir.

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de âhireti inkâr etmenin gayri tabiliğine şöyle işaret edilir; "İyi bilin ki Allah'ın laneti, kişileri Allah yolunda döndüren onu eğriltmek isteyen, âhireti inkâr eden zalimlerin tepesindedir."[211]

---

[211] *Hud 11/ 18-19*

Fıtrî bir âhiret inancıyla birlikte insanda adalet duygusu da devreye girmektedir. Adalet insandaki fıtrî özelliklerden biridir. Dünyanın hiçbir yerinde ve hiçbir dönemde sürekli olarak adaletin hâkim olduğunu söylemek mümkün değildir. Haksızlığı görüp de derinden rencide olan insan, büyük bir hesap gününün gerçekleşeceğine inanmak ister. İyi ile kötünün zalim ile mazlumun hesaplarının görüleceği o gün Kur'ân'ın ilk sûresinde "amellere karşılık verileceği gün" diye vasıflandırılmış ve bu sûrenin beş vakit namaz için de okunması emredilmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'deki pek çok ayet-i kerime âhirette Allah Teâlâ'nın insanların amellerinin ücret ve mükâfatını veya cezasını adaletle vereceğini ve asla onlara zulmedilmeyeceğini bildirmektedir.

"Kıyamette doğru teraziler kurarız."[212] "O gün – amelleri tartacak- terazi haktır."[213] gibi ayetler de bu amellere karşılık vermenin ölçü ve tartıyla yapılacağını beyan etmektedir. "Kim de Allah'ın huzuruna bir kötülükle gelirse o, sadece onun misli ile cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar"[214] ayeti ise o gün ki karşılık vermedeki adaletin asgarî ölçüsü olacaktır. "Onlar arasında adaletle hüküm verilir."[215]

---

[212]Enbiya 21/47

[213] A´raf 7/8

[214] En´am 6/ 160

[215] Yunus 10/54

Ayetin yarısında başlamış olan ve tamamen faraziyeler üzerine bina edilen manzara bu şekilde bir realite olarak son bulmuştur.[216] " Cehennem, azgınlar için son varılacak yer olur… bir ceza ki tam [214] yaptıklarına uygundur."[217]

Allah muttaki kullarına ise orada adaletle değil ihsanıyla muamelede bulunacaktır.

Bediuzzaman'ın şu tespitini de burada kaydedelim: "Hem madem şu dünyanın pek çok asarı ve maneviyatı ve meyveleri ve cin ve ins gibi mükellefinin mensucat-ı amelleri, sahaif-i ef'alleri, ruhları, cesetleri âhiret pazarına gönderiliyor. Elbette o semerata ve manalara hizmet eden ve arkadaşlık eden zerrat-ı arziyye dahi vazife noktasında kendine göre tekemmül ettikten sonra yani nur-u hayata çok defa hizmet ve mazhar olduktan sonra ve hayati tesbihata medar olduktan sonra şu harap olacak dünyanın enkazı içinde, şu zerrati dahi öteki âlemin binasında derc etmek mukteza-yı 'adl ve hikmettir.' Ve şu hakikatten pek muazzam bir kanun-u adl'ın ucu görünüyor.[218]

Burada şöyle bir tespit yapılmaktadır. Bu dünyanın pek çok eserleri, maneviyatları, meyveleri, cinler ve insanlar gibi mükellef varlıkların amelleri, yapmış oldukları fiiller, ruhları ve cesetleri dahi âhiret pazarına gönderildiği gibi, semerata, manalara hizmet eden ve arkadaşlık eden yeryüzü zerratı dahi öteki alemde yerini bulacak, vazifesinin karşılığını alacaktır. Bu Allah'ın adaletinin ve hikmetinin gereğidir.

---

[216] *A.g.e, Razi, cilt 8, s. 12*

[217] *Nebe 78/22, 26*

[218] *A.g.e, Bediuzzaman, s.556*

4-) Sorumluluğun Neticesi Olarak Mutlak Adalet

İnsanın sorumlu olduğu iki vazife ve üzerine terettüp eden iki hak vardır. Bunlardan biri insan hakkıdır ki, birinci kendinin kendi üzerinde olan hakkı, diğeri fert ve cemaat olarak diğer insanların hakkıdır. Allah'ın hakkı, diğeri fert ve cemaat olarak diğer insanların hakkıdır. Allah'ın hakkı bu ikisini de içine alır. İnsan bu iki hakta da Allah'a karşı sorumludur. İşte âhiretteki adaletin konusunu tek Allah'a inananlar teşkil edecektir. Bu adalet onlara şamil olacaktır.[219]

Kur'ân'da kıyamet daha çok adalet ve hesap verme mefhumlarıyla birlikte tasvir edilmiştir. Kainatın akıllara durgunluk veren bir incelik ve ahenk içinde kuruluş ve işleyişi öteden beri düşünürlerin ilgisini çekmiştir. Tabiat ilimlerindeki gelişmeden sonra ise bilginlerin bu konudaki duyguları hayranlığa dönüşmüştür. Kur'ân-ı Kerim'de insanın da bir parçasının teşkil ettiği kainatın gayesiz yaratılmadığı[220] yeri, göğü, ayı, güneşi kısacası bütün imkanlarıyla onun insanın emir ve hizmetine verdiği ifade edilmiştir.[221]

Bu mertebeye yüceltilmiş olan insanı hem cinslerine ve yaratıcısına karşı elbette ki bazı görevleri olacaktır. O ulvi duyguyu vicdanının derinliklerinde hisseder ve bu görevleri yerine getirmek için hayatı boyunca çaba harcar. Böylece kamil bir iman ve salih bir amel sahibi olan kimsenin mükafatını tam olarak alması aklın ve vicdanın bir gereğidir. Üstelik dünya hayatı boyunca insanlar zeka, kabiliyet, sağlık ve zenginlik bakımından eşit durumda değildir.

---

[219] *A.g.e, Hüseyin Atay, s. 120*

[220] *Bkz. Enbiya 21/ 16; Said 38/27*

[221] *Bkz. İbrahim 14/ 33; Hac 22/ 65*

İslam akaidinin üç ana esasından (Tevhid, Nübüvvet, Âhiret) birini teşkil eden âhiret inancı her şeyden önce insanda sorumluluk duygusunu meydana getirmekte ve bu yönüyle dünya hayatı boyunca insanın, zorluklarla, haksızlıklarla mücadele ettiği halde bunları ortadan kaldıramadığı, neticede elem çektiği bir gerçektir. Mutlak adaletin tecelli edeceği iyiliğin mükafatlandırılması için bütün engellerin ortadan kalkacağı ebediyet aleminin varlığına inanmak insan için büyük bir teselli kaynağı ve yaşama sevincidir.

Ayrıca Bediuzzaman, adalet noktasında şöyle demektedir: "Kur'ân'daki anasır-ı esasiye Kur'ân'ın takip ettiği maksatlar; tevhid, nübüvvet, haşir, adalet ve ibadet olmak üzere dörttür… Bu dört maksad, Kur'ân'ın heyet-i mecmuasında bulunduğu gibi; surelerinde, ayetlerinde, kelamlarında, hatta kelimelerinde bile sarahaten ve işareten veya remzen bulunmaktadır. Çünkü Kur'ân'ın küllü, cüz'lerinde göründüğü gibi, cüz'leri de, Kur'a□n'ın küllüne ayinedir.[222]

Kur'ân'ın ana esasları ve Kur'ân'ın takip ettiği gayeler; tevhid, nübüvvet, haşir, adalet ve ibadet olmak üzere dörttür. Bu dört gaye Kur'ân'ın bütününde hissedildiği gibi; surelerinde, ayetlerinde, kelamlarında ve kelimelerinde açık, işareten veya simge şeklinde bulunmaktadır. Çünkü Kur'ân'ın bütünü, parçalarına ayine olduğu gibi, parçalarıda Kur'ân'ın bütününe ayinedir.

---

[222] *İşaratu'l- İcaz, Bediuzzaman, Envar Neşriyat, 1996, İstanbul*, s. 11-12

Kur'ân'a göre Allah'ın adaleti, onun sonsuz merhametiyle yaratıp yaşamasını sağladığı ve üzerinde "sayısız" nimetleri bulunan insanın denenmesi ve bu denenmenin sonundaki "hesaplaşma" da ortaya çıkar.[223]

5-) İlahi Adaletin Sonuçları

Kur'ân'ın birçok suresinde, kalplere, vicdanlara neşter vurulurmuşçasına âhirette meydana gelecek ibretli safhalar hatırlatılır.[224] Öyle ki, o gün her azgın inkârcının, her zorba zalimin ister istemez Hakka teslimiyet göstereceği ifade edilir.[225] İslam inancında ki âhiret düşüncesi, insanları iyilik ve mutluluğa yöneltici, günahtan da uzaklaştırıcı bir özellik taşımaktadır. A□hiret ve hesap gününden korkmayan ve ona iman etmeyenler, hakka ve hayra dikkat etmezler. Buna karşı her yapılanın bir gün mutlaka karşılığını bulacağı ve hiçbir kimsenin yaptığının yanında kar kalmayacağına olan inanç, ilahi adalet fikrinden kaynaklanmaktadır. İşte bu düşünce, âhiret hayatının ahlâkî-aklî bir delilidir. Bundan dolayı Kur´an´da geçen; "o gün insanlar, yaptıklarının kendilerine gösterilmesi için ayrı ayrı gruplar halinde dönüp gelirler. Kim zerre kadar iyilik yapışsa onun karşılığını görür. Kim de zerre ağırlığınca kötülük yapmışsa onun karşılığını görür."[226]

İnsan yapmış olduğu hayır ve şerri karşısında hazır bulunur ve cezasını görür ve o zaman insan yaptığı şeylerden hiçbirisini küçümsemez. İyi veya kötü olsun, bu önemsizdir diye düşünmez.

---

[223] *A.g.e, Güler, s. 36*

[224] *Kur´an Açısından Vicdan ve Değeri, Musa Bilgiz, Beyan Yayınları, 2007, İstanbul, s. 195*

[225] *A.g.e, Muammer Esen, s. 98*

[226] *Zilzal 99/6-8*

Vicdanın yaptığı her hareket karşısında ürperir. Bir zerrenin bile o çok hassas terazinin kefelerinden birini ağır bastıracağını bilerek vicdanen hassas olur.[227]

Bu ayet, yapılacak hayrın miktarı az bile olsa, hayra teşvik etmek ve önemsiz sayılan günahlardan da sakındırmak için nazil olmuştur. Zira az olan o güzel şeyler toplana toplana bir yığın oluştururken, önemsenmeyen küçük günahlar da, yapıla yapıla büyük günah halini alır.[228]

İnsanın dünyadaki bütün yapıp etmelerin önceleri hiç fark etmediği ve hissedemediği şekilde ani olarak bilincine varacağı bir "an" (es-sa´a) gelecektir; hayat boyunca yaptıklarını ve yapmadıklarını çok açık bir şekilde önünde bulacağı, yani kendi davranışlarıyla yüz yüze geleceği bir 'durum'la karşılaşacak ve verilecek cezayı zorunlu olarak kabul edecektir.[229]

Kur´an´da, birçok surede Allah'ın zulmetmeyeceğini, haksızlık yapmayacağını vurgular. Herkese kazandığının bedeli ödenecek, iyiliklerin karşılığı, adaletin terazisine tabi olmayıp, daha farklı olacaktır. "Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez ve eğer bir iyilik olursa onu kat kat arttırır, bir de kendinden büyük bir mükâfat verir."[230] "Kim bir iyilikle gelirse, kendisine bunun on katı vardır, kim bir kötülükle gelirse, onun mislinden başkasıyla cezalandırılmaz ve onlar haksızlığa

---

[227] *A.g.e, Seyid Kutub, 16/321*

[228] *A.g.e, er-Razi, 23/340*

[229] *A.g.e. Fazlur Rahman, s.215*

[230] *Nisa 4/ 40*

uğratılmazlar."[231] Burada önemi vurgulanan husus başka bir ayette şu şekilde ifade edilmektedir: Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki her başakta yüz dane vardır. Allah her şey bilir."[232] Bu ayette belirtilen ifadeler kişinin sorumluluk duygusunu ve amellerinin neticelerinden kaçamayacağı anlayışını pekiştirmekle birlikte onu iyi işler yapmaya teşvik eder.

Adalet fitrî bir özelliktir. İnsanlar adaleti yerine getirmeseler de bu duygudan tamamen soyutlanmış bir toplum olmamıştır. Yani bu âlemde, başkalarının hak ve hukukunu gözeten, adaletli davranmak için her türlü zorluğu, sıkıntıyı göze alanlar vardır; eğer ölümle mutlak bir sona ulaşılıyorsa adaletli ile adaletsiz arasında fark olmayacaktır.[233]

Diğer taraftan dünyanın hiçbir yerinde ve hiçbir dönemde sürekli olarak adaletin hâkim olduğu söylenemez. Dünya, hayırla şerrin, iyilikle kötülüğün adeta harp ettiği bir savaş alanıdır. Çoğu zaman kötülerin iyileri galip geldiği, şerrin hayra baskın çıktığı görülmektedir. Zalimlerin yapmış olduğu kötülükler yanlarına kâr olmamaktdır. İlahi adalet fikri zulme uğrayan insanları rahatlatmaktadır. Bu dünya da olmasa da diğer âlemde hakkını alacağı düşüncesi haksızlığa uğrayan insana teselli vermektedir. İlahi adalet düşüncesinin olmadığı bir toplumda; bozgunculuk, gasp, öldürme, hırsızlık, zina vs. suçların önüne geçilemeyecektir.

---

[231] *En´am 6/160*

[232] *Bakara 2/261*

[233] *Din Felsefesi, Mehmet Aydın, 1990, İzmir ,s.192*

A□hiret gününde ilâhî adalet yerini bulacaktır. İyilik yapanlara iyiliklerinin mükâfatı bol bol verilecek; haksızlığa uğrayanlar eksiksiz olarak haklarını alacaklardır. Zalimlerin yaptığı yanına kalmayacaktır. Bu inanç insana huzur vermektedir.

A□hirete iman, bireye dünyada iken davranışlarını kontrol etme bilinci ve sorumluluk yüklemektedir. "Büyük hesap günü" inancıyla a□hiret tanımlanarak dünyadaki adaletin yardımına, ebedi hayata çağrılmaktadır. Her davranışın hesabının verileceği gerçeğinin kabulü, kişinin günlük işlerinde doğruluk üzere hareket etmesini denetlemekte; riyakâr, hileli ve sahte davranışlar sergilemesine "imanı derecesinde" engel olmaktadır.[234]

İnsandaki adalet duygusu, insandaki en önemli vasıflardan biridir. Bir takım haksızlıklar sebebiyle zaman zaman bu duygu zedelense de, insanların ona karşı olumsuz bir tavır almaları söz konusu değildir. Dünya hayatında insanın zorluklarla, haksızlıklarla mücadele ettiği halde bunları tamamen ortadan kaldıramadığı, sonuçta ızdırab çektiği bir gerçektir. Bundan dolayı adaletin tecelli edeceği, iyiliğin mükâfatlandırılması için bütün engellerin ortadan kalkacağı ebediyet âleminin varlığına inanmak, insan için büyük bir teselli kaynağı ve yaşama sevincidir. İşte bu inanç, fert ve toplum hayatı açısından büyük bir önem arz etmektedir. A□hirete iman, insan hayatı açısından bir hedef ve bir yön tayin eder, yaratılıştaki gâye ve hikmeti öğretir. Böylece insanlar, doğruluk ve adalet ilkesinden taviz vermezler.[235]

---

[234] *Kur´an´da İslam Tipleri ve Davranışları, Emin Sert, Bilge Yayıncılık, 2004, İstanbul, s.16*

[235] *Kur´an´ın Ana Konuları,Muhsin Demirci, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2003, İstanbul, s. 348*

21. yüzyıla girerken dünyamız, her geçen gün çoğalan ahlâksızlık ve adaletsizlikle sarsılmaktadır. İnsanoğlu bir taraftan, çağın sunduğu imkânlarla daha müreffeh bir hayat yaşarken, diğer taraftan da modernleşmenin getirdiği olumsuzluklarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. A□hiret inancı dünyevi davranışlarda büyük rol oynamaktadır. Bu inanç, fertlerin müspet yönde değişmeleri ve onların davranışlarında daha bilinçli olmalarını sağlamaktadırlar. İlahi adaletin diğer âlemde tecelli edeceği düşüncesi, her dönemde insana huzur, itminan ve sabır vermiştir.

B-) MÜKÂFAT VE CEZA

Bu dünya da yapılan eylemlerin karşılığı a□hirette mutlaka görülecektir. Bu durum ceza ya da mükâfat şeklinde ortaya çıkmaktadır. Buna göre hesap sonrası hayat cennet cehennem ve a´raf olmak üzere üçe ayrılır. Cennet mükâfata nail olanların, cehennem cezayı hak edenlerin, a´raf iki mekândan uzak tutulup geçici olarak konulmak üzere insanların kalacakları yer demektir.

1-) Mükâfat

Cennet "örtmek, gizlemek" anlamındaki cenn kökünden isim olup "bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe" manasına gelir.[236] A□hiret hayatında müminlerin ebedi saadet yurdu olan yerin bu şekilde adlandırılmasının sebebi, genel görünümüyle dünya bahçelerine benzemesi veya eşsiz nimetlerini insan idrakinden gizlemiş olması şeklinde açıklanmıştır. Terim olarak ise, "çeşitli nimetle bezenmiş olan ve müminlerin içinde ebedi olarak kalacakları a□hiret yurdu" demektir.

Kur'a□n'da müfret, tesniye ve çoğul olarak 147 ayette yer alan cennet kelimesi, dünyadaki bağ, bahçe anlamındaki kullanımları istisna edilirse, tam 117 yerde a□hiret cennet manasında zikredilmiştir.[237]

Kur'a□n-ı Kerim'de cennet, a□dn, na'i□m, firdevs, da□ru´l-maka□m, da□ru´s-sela□m, da□ru´l-huld gibi isimlerle de anılmaktadır.

---

[238] *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1993, İstanbul, 7/374*

[239] *A.g.e,Muhsin Demirci ,2003, İstanbul, s.339*

Kur´a□n-ı Kerimde, "… Cennet, muttakiler Allah'a saygılı olanlar için hazırlanmıştır…"[238] denilmektedir.

Cennet nimetleri, dünya nimetleri gibi sona eren, biten türden nimetler olmayıp hiçbir zaman bitmeyecek olan sonsuz nimetlerdir. Cennette sonsuz maddi nimet ve zevklerin yanında, insanın manevi zevklerini de doyuran nimetlerde vardır. Bunlar da insanın manevi yönünü ilgilendiren ilahi ödüllerdir. Kur´ân bunu , "… canların istediği ve gözlerin hoşlandığı her şey orada vardır…"[239] şeklinde ortaya koymaktadır. Ayrıca hem bu mekân hem o mekân içerisinde bulunan nimetler hem de nimetlere mazhar olan insanlar değişik tarzda tasvir edilmektedir. Cennet ne yakıcı sıcağın ne de dondurucu soğuğun söz konusu olduğu bir yerdir.[240] Orada üst üste bina edilmiş köşkler,[241] temiz su ırmakları, tadı bozulmayan süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları,[242] türlü türlü meyveler, hurmalıklar, nar ağaçları[243] vardır. Ayrıca cennette, "Cema□llullah" ı görme gibi en büyük nimete mazhariyette söz konusu olacaktır.[244] Saymış olduğumuz bu nimetler imanın karşılığı mümine mükâfat olarak verilecektir.

---

[238] *A□l-i İmran 3/133, Hadi□d 52/22*

[239] *A□l-i İmran 3/15; Saffat 37/48; Duhan 44/51*

[240] *İnsan 76/13*

[241] *Zümer 39/20*

[242] *Muhammed 47/15*

[243] *Rahman 55/68*

[244] *Kıyamet 75/ 22-23*

2-) Ceza

Kur´ân'da cehennem, inkârcıların, kâfirlerin, münafıkların, zalimlerin ve gerçeği görmeyenlerin azap görecekleri yer olarak ifade edilmektedir. Kur´ân'da; cehennem, cahi□m, nar, sai□r, leza□, hutama(tutuşturulmuş ateş), haviye(düşenlerin içinden çıkamayacağı derin, kızgın ateş çukuru), sakar(kavurucu, yakıcı ateş) gibi isimlerle geçmektedir. Bu isimler içerisinde en çok kullanılan kelimeler cehennem, na□r ve cahimdir. Diğer kelimeler cehennemin ne denli korkunç bir yer olduğunu göstermek için kullanılmıştır.

Cehennem inanmayanların toplanma yeridir. Onlar orada ebedi kalacaklardır; Doğrusu ayetlerimizi yalan sayıp, onlara karşı büyüklük taslayanlara, göğün kapıları açılmaz; deve iğnenin deliğinden geçmedikçe cennete giremezler. Suçluları böyle cezalandırırız.[245] Dünyada Allah'ı inkâr eden insana a□hirette yiyecek olarak hayvanların dahi yiyemediği bir bitki[246] ya da zakkum ağacı[247] verilirken, içecek olarak da erimiş maden tortusu gibi yüzleri kavuracak derecede sıcak su veya irin[248] sunulacaktır.

Kur´a□n-ı Kerim'de genel olarak mükâfat olarak cennet, ceza olarak da cehennem sonuç olarak gösterilmiştir.

---

[245] *A´raf 7/ 40*

[246] *Gaşiye 88/6*

[247] *Sa□ffa□t 37/62*

[248] *Sa□ffa□t 37/67*

Kur´a□n'da mükâfat anlamına gelen "ceza" ve "ecr" kelimeleri toplan 160 ayette geçmektedir.[249] Ayetlere genel olarak bakıldığında mükâfatlandırılacak insanların birtakım özellikleri göze çarpmaktadır. Bu insanlar Allah'a iman edip salih amellerde bulunan; bollukta ve darlıkta Allah için sadaka veren, öfkelerini yenen, doğruluk üzere olan, büyük günahlardan kaçak Allah'a sığınan ve O'ndan bağışlanma dileyen, çeşitli sıkıntılara sabreden, verilen nimetlere şükreden… kimselerdir.[250]

Ceza ve cezalandırmak anlamına gelen "ceza" kelimesi Kur´a□n'da 72 yerde geçmektedir.[251] "Kim bir mümini kasten öldürürse onun cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir."[252] ayeti buna örnektir. Cezanın Kur´a□n'da 72 âyette yer almasına karşılık, mükâfat 160 yerde geçmektedir. Bu durum Kur´a□n-ı Kerim'in, cezalandırmaktan ziyade mükâfatlandırmayı öngören bir mesaja sahip olduğu söylenebilir. "Rahmetim her şeyi kuşatmıştır"[253] ayeti de yukarıda ifade edilenlerin özüdür.

Cennet nimetlerini niteleyen a□yetler, Müslümanlarda bu nimetleri elde etme amelini uyandırmakta, onları takvaya itmekte, ibadetler, iyilikler, Allah yolunda cihat etme ve Cennet ehlinden olma emeliyle Allah ve Resulü(sav)'nün hoşnut oldukları işleri yapmada ihlâslı davranmaya

---

[249] *Kur´a□n-ı Kerim'de Disiplin, Mükâfat ve Ceza Kavramı, Mehmet Emin Ay, Uludağ Ünv. İlahiyat Fak. Dergisi, sayı:4, Uludağ Ünv. Basımevi, 1993, Bursa,4/253*

[250] *Bkz. Yusuf 12/88; Kehf 18/88; Furkan 25/ 15-75; Rum 30/45; Ahzab 33/24; Sebe 34/37; Zümer 39/34*

[251] *A.g.e., Mehmet Emin Ay, s. 254*

[252] *Nisa 4/193*

[253] *A□´raf 7/156*

itmektedir. Cehennem azabını niteleyen a□yetler ise, kâfir, münafık ve Allah'ın emirlerine karşı gelenleri bekleyen elem verici azap korku uyandırmakta ve bu da onları, Allah'ın kendilerini cehennem azabından kurtarma emeliyle günah işlemek, isyan ve Allah'ın öfkesine sebep olan her şeyden uzaklaştırmaya itmektir.[254]

Bu kâinatta hayır-şer, lezzet- elem, ziya-zulmet, hararet-bürudet, güzellik-çirkinlik, hidayet-delalet birbirine karşı gelmesi ve içine girmesi, pek büyük bir hikmet içindir. Çünkü şer olmazsa, hayır bilinmez. Elem olmazsa, lezzet anlaşılmaz. Zulmetsiz ziyanın, ehemmiyeti olmaz. Soğukla hararetin dereceleri tahakkuk eder. Çirkinlik ile hüsnün tek bir hakikati, bin hakikat ve binler çeşit hüsn mertebeleri vücut bulur. Cehennem'siz Cennet'in pek çok lezzetleri gizli kalır. Hayır, lezzet, güzellik iman gibi şeyler Cennet'e akar. Şer, elem, karanlık, çirkinlik küfür gibi zararlı maddeler Cehennem'e yağar.[255]

Cehennem ve Cennet hem ruhi hem de fizikseldir; "lanetlenenler" fiziksel ateş içinde ızdırap çekmenin yanı sıra, ateşi 'kalplerinde' hissedeceklerdir; "razı olunanlar" ise yine fiziksel tatminin yanı sıra 'ilahi rıza' nın en büyük mutluluğunu tadacaklardır. Allah'ın rızası insanın kazanabileceği en büyük mükâfattır. İnanmayan ve kötülük yapanların en büyük cezası Allah'ın onlardan razı olmaması ve Allah'tan uzak kalmalarıdır.[256]

---

[254] *Kur´a□n ve Psikolojisi, M. Osman Necati, Fecr yay. Evi, 1998, Ankara, s.140*

[255] *Asa□'yı Musa, Bediüzzaman, Enva□r Neşriyat, 1996, İstanbul, s.50*

[256] *A.g.e, Fazlur Rahman, s.219*

İnsanın yaptığı her davranışının karşılığını mutlaka görülecek olacağını bilmesi ve bunu derinden hissetmesi hal ve hareketlerine dikkat etmesini sağlayacaktır. Yaptığının yanına kâr kalacağını düşünen kimse, hiçbir kötülükten geri kalmayacaktır. Ama yaptığı bir suçun cezasını göreceğini bilen kişi o kötülükten vazgeçecektir.

Kur´a□n'da cennet ve cehennemle ilgili ayetler, sadece ahirette müminin karşılaşacağı nimetlerin ve kâfirlerin başına gelen azabın dile getirilmesiyle sınırlı değildir. Aksine dünyada müminin ulaştığı yarar ve kâfirlerin başına gelen elem ve azabı dile getiren ayetler de ceza ve mükâfat ayetleridir.[257]

Kur´a□n'ın a□hiret düşüncesi hem bireyin psikolojik yapısına hem de onun dünya hayatı üzerinde etki yapmaktadır. Bireyi, "ebedi mükâfat ve mücazat" yoluyla kontrol altına almaktadır. Cennet ve Cehennemin varlığı, ahlâkî yönden de kendini göstermektedir. Yani, bireyin dünyada yapacak olduğu fiillerini denetlemekte ve bireyin vicdanında psikolojik denetim mekanizması oluşturmaktadır. Birey yaşadığı sürece, cennete bağlı olan emin hareket tarzını seçmek ve cehenneme bağlı olan hareketlerden sakınmak zorunda kalacaktır.[258]

Kur´ani□ eğitim anlayışına pedagojik açıdan baktığımızda; Bilgisizlikten doğan suçlarla, bilindiği halde işlenen suçlara aynı ceza uygulanmaz. Örnek olarak şu ayeti gösterebiliriz: "Allah bir kavmi

---

[257] *A.g.e, M. Osman Necati, s.143*

[258] *Kur´a□n'da Allah ve İnsan, Toshihiko Izıtsu, (çev. Süleyman Ateş) , Ankara Üniv. Basımevi, 1975, Ankara, s.78-80*

hidayete ulaştırdıktan sonra, nelerden sakınacaklarını kendilerine açıklamadıkça onları sapıklıkla sorumlu tutacak değildir. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi bilendir."[259]

Kur´ânî eğitimde önemli bir yeri olan cezalandırmadan önce bilgilendirme prensibi pek çok ayette müşahede edilmektedir. İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'e, genel olarak her konuda bilgi verilmiş, isimler öğretilmiştir.[260] Daha sonra şu uyarıda bulunulmuştur: "Ey Âdem! Sen ve eşin, birlikte cennete yerleşin ve onun nimetlerinden ikinizde bol bol yeyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın, hata edenlerden olursunuz."[261]

Bu uyarıya rağmen, yasaklanan ağaçtan yiyen Hz. Âdem ve eşi, cennetten çıkarılmak suretiyle cezalandırılmıştır. Ancak tövbe etmeleri sonucunda Allah onların tövbelerini kabul ederek affetmiştir. Kur´anî eğitimin bir başka boyutu da şu şekilde ortaya çıkmaktadır; Suçun farkına varılıp pişmanlık duyulması ve af dilenmesi durumunda Allah'ın tövbe kapısı daima açıktır.[262]

İnsanın dünyada cevap vermesi gereken sorulardan birisi, onun kendisine verilen nimetleri iyilik için mi yoksa kötülük için mi kullanılacağıdır. İnsan iki durumdan birisini seçme yetki ve kabiliyetine sahip olarak yaratılmıştır. Bu sınavı geçebilen iyiler ödül alacaklar,

---

[259] *Tevbe 9/115*

[260] *Bakara 2/31*

[261] *Bakara 2/36*

[262] *Bakara 2/32; Taha 20/82*

geçemeyen kötüler ise âhirette ceza görecektir.[263] Kur´ân iyi davranışların kaynağı olarak, Allah'a teslim olmayı ve iman etmeyi göstermektedir. Kur´ân'a göre a□hirette ödüllendirilecek en başta gelen 'iyi', Allah'a iman, en 'kötü' olan ise inkârdır. Bu durumda insan öldükten sonra mükâfat görmek için daha hayatında iken iyi işlere koşmalıdır.

Cezadan korunmak için her fırsat değerlendirilip kötülük yapmaktan kaçınılmalıdır. Çünkü a□hiret varılması kaçınılmaz bir yerdir ve bu bakımdan kazanılma zorunluluğu bulunan aşkın bir hedeftir.[264]

Kâinata dikkat edildiğinde iki unsur, her tarafa uzanmış kök salmış. Hayır-şer, güzel-çirkin, hidayet-delalet, iman-küfür vs. sonuçlarıyla şu dünyada birbirleriyle karşı karşıya gelmiştir. Daima değişim ve dönüşüme mazhar olmaktadır ve başka bir âleme ait oldukları hükmünde bu değişim ilerlemektedir. Sonuçta bu iki unsurun birbirine zıt dalları ve neticeleri ebedi âleme gidecek, toplanacak ve birbirinden ayrılacak. Daha sonrasında bütün bu neticeler mükâfat ve ceza suretinde ortaya çıkacak. Beka âlemi, dünya hayatına göre şekillenecektir.[265]

Allah bu dünyayı günah işleyenle sevap işleyeni aynı kefede tutmak için değil, imtihan sürecinden sonra herkese yaptığının karşılığını vererek adaleti yerine getirmek için yaratmıştır.[266]

---

[263] *Leyl 92/15-16*

[264] *Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, Ankara, s.167*

[265] *A.g.e Bediuzaman, s.531*

[266] *Casiye 45/22*

Kur´a□n'da suçların ancak misliyle cezalandırılacakları belirtilir.[267] Allah kulunu işlemediği günahtan ötürü cezalandırmaz, kulun işlediği farzları hesap eder, günahlarını da yazar.[268] Kul azap ve mutsuzluk şeklindeki cezayı kendi fiilleriyle hak eder.[269]

Ancak Kur´a□n'da mükâfatta denklik yoktur. Allah dilediğini hak ettiğinden fazla mükâfatlandırabilir.[270] Bir kötülüğe karşı bir ceza verirken iyiliğe karşı on misliyle karşılık vereceğini vaat etmiştir.[271]

Netice olarak Allah'ın vahiyle insana rehberliği, istiğfar tavsiyesi ve yaşam devam ettiği müddetçe verdiği tövbe şansı ve engin rahmetinden kullarının faydalanması için verilecek mükâfatın kat kat fazla olması, ama cezada sadece mislinin olması, cezada Allah'ın adaletinin, mükâfatta rahmetinin tecellisini gösterir.

---

[267] *En´am 6/160*

[268] *El-A□lim ve'l-Müteallim, Ebu□ Hanife, Çev. Mustafa Öz, Anda Yayınları, s.28, 1981, İstanbul*

[269] *Fussilet 41/46*

[270] *Bakara 2/105*

[271] *bkz. En´am 6/160; Yunus 10/27; Kasas 28/8*

C-) SORUMLULUK

1-) Genel Olarak Sorumluluk

Kur´a□n-ı Kerim'de her şeyin Allah tarafından yaratıldığı ve insanların kullanımına sunulduğu belirtilmiştir. İnsana düşen, kendisine verilen bunca nimetin farkında olarak yaşamaktır.[272]

A□hirete iman, bireye dünyada iken davranışlarını kontrol etme bilinci ve sorumluluk yüklemektedir. "Büyük hesap günü" inancıyla a□hiret tanımlanarak, dünyadaki adaletin yardımına, ebedi hayat çağrılmaktadır. Her davranışın hesabının verileceği gerçeğinin kabulü, kişinin günlük işlerinde doğruluk üzere hareket etmesini denetlemekte; riyakâr, hileli ve sahte davranışlar sergilemesine "imanı derecesinde" engel olmaktadır.[273]

Ölümden sonraki hayatın varlığı ve hesap günü, insanın bu dünyadaki eylem ve davranışlarının hesabını vereceği anlayışı, kişinin davranışları üzerinde büyük etkiye sahiptir. Bu sorumluluk şuuru ile birey dünya hayatına a□hiret endeksli yaklaşacaktır.

2-) Sorumluluğun Âhirete Bakan Yönü

İslam en büyük sorumluluğu, uhrevî sorumluluğa dayandırmıştır. Çünkü bu sorumluluk, Allah'a yöneliktir. Allah'a imanı olmayanın vicdanî veya insanî sorumluluk sahibi olması yeterli değildir. Allah'a inanmayan ve a□hirette hesap verme endişesini taşımayanlar, fırsat bulduklarında her türlü kötülüğü yapmaktan geri durmazlar.[274]

---

[272] *Kur´a□n'a Giriş, Mehmet Paçacı, TDV Yayın Matbaacılık, 2008, İstanbul, s.66*

[273] *A.g.e, Emin Sert, s.116*

[274] *Kur´a□n Açısından Vicdan ve Değeri, Musa Bilgiz, Beyan Yayınları, 2007, İstanbul, s.194*

Kur´a□n'ın, özellikle âhiretteki sorumluluğu sık sık hatırlatması, onun ruhlar ve vicdanlar üzerindeki etkisini artırma nedeninden kaynaklanmaktadır. İslâm; davranışlarımız konusunda insanları a□hirette Allah'ın huzurunda hesap verme inancıyla korkutmaktadır. A□hiret, hesap, ceza, mükâfat, cennet ve cehennem kavramlarıyla ilgili inancı benimseyen bir kimse kendi iç âleminde en kuvvetli denetleyiciyi gerçekleştirmiş olur.

A□hirete inanmanın manası, insanın kendisine bu dünyada mutlâk olarak hür görmesine ve düşünmesine engel olur. Buna inanan bir sorumluluğunun olduğunu anlar. Bütün hareket, eylem ve tasarruflarında tam bir şuur içerisinde davranır. Düşünür ve bilir ki yaptıkları bu davranışlarının hesabını bir gün verecektir.

İnsanın bu inanca inanmamasının manası ise, insanın kendisini her konuda mutlak olarak hür bilmesi, yaptıklarından sorumluluk duymaması ve bu hayattan sonraki hayatta yapmış olduklarının hesabını vermeyeceği düşüncesidir.

A□hiret inancı, insana sorumluluk duygusu verdiği gibi iç huzuru da sağlar. Dünyadaki davranışlarında sorumluluk duygusu içinde olan insan, Allah'ın rızasına uygun hareket eder. Kendi içinde dengeli ve sorumlu bir hayat sürer.[275]

Kur´a□n'da a□hiretle ilgili kavramların merkezinde insanın hesaba çekileceği konusu bulunmaktadır. İnsan yaptıklarından sorumlu bir varlıktır. Allah insana göz, kulak ve kalp vermiş,[276] yer de ve gökte ne

[275] *A.g.e. M. Said Yazıcıoğlu, s.36*

[276] *Secde 32/9*

varsa insan için yaratan ve insanı yeryüzünde halife kılan O'dur.[277] Ancak, bu şeref de beraberinde insana ağır bir sorumluluk yüklemiştir.[278] Allah, hesap gününde, insanı dünyada yaptıklarından hesaba çekecek ve bu yargılamada tek otorite Allah olacaktır.

İşte bu 'son' da insanın düşünce ve niyetleri bile aleyhte yeterli delil olabilecektir; çünkü insanların zihinleri de ters yüz olacağından kimse düşüncelerini bile gizleyemeyecektir.[279] İnsanların; Kur´a□n'ın ifadesiyle "kulakları, gözleri ve derileri" bile onlara karşı şahitlik edecektir.[280] Bunun vereceği manevi ızdırap hiçbir fiziksel ızdırap ile kıyaslanamaz. Bu hafife alınacak bir azap değildir.[281]

İnsan sorumlulukları olan bir varlıktır. Yaptıklarından dolayı hesaba çekileceğini bilen insan, dünya hayatını da ona göre çekidüzen verecektir. A□hiret hayatında hesaba çekileceği inancı, insanların bu dünyada sorumlu davranmalarını ve üstün mertebelere ulaşabilmek için güzel şeyler yapmalarını sağlayacaktır.

Özgürce seçip yaptığı iyi ve kötü işlerden dolayı Allah'ın adaleti gereği yargılanacak olan insan, her yaptığından sorumludur. İnsandaki ahla□ki sorumluluk ve adalet duygusu, a□hiretin varlığını gerekli kılmaktadır.[282]

---

[277] *Bakara 2/29-30*

[278] *İnsan 79/1-3*

[279] *A□diyat 100/9-10*

[280] *Fussilet 41/22*

[281] *A.g.e. Adil Çiftçi, s.220*

[282] *A.g.e. İlhami Güler, s.46*

A□hiret sorumluluğu içerisinde hareket etmeyen insan kendini her hususta hür ve yaptıkları için kendisinin sorguya çekilmeyeceğini düşünür. Hayatının bütününün neticesiz olduğunu sanır. Dünyada sorumsuz ve kontrolsüz bir hayat yaşar. Bu şekilde düşünen kişiler için "İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanıyor."[283] "Ya sizi ancak boş yere yarattığımızı ve hakikaten bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?"[284] ayetleriyle Kur´a□n uyarıyor.

İnsan bu dünya hayatında her ne gâye ile ne yaparsa yapsın mutlaka bir kitapta tescil edilmektedir. İnsan büyük küçük ne yaparsa yapsın mutlaka bu kitaba geçecektir. Kıyamet günü bu kitap insana arz edilecek ve dünya hayatında amelleriyle ilgili her şey ve her zerre aleyhine şahadet edecektir.[285] İnsan Allah için yapıp-yapmadığı bütün amellerden sorumlu tutulacaktır.

Sorumluluk deyince; öldükten sonra tekrar dirileceğimiz ve dünyada yaptığımız işlerden Allah'ın huzurunda hesap vereceğimize, iyilik yapanların mükâfat göreceklerine, kötülük işleyenlerin cezalandırılacakları akla gelmektedir. Sorumluluk insanı kötülük yapmaktan sakındırır, iyiliğe ve doğruluğa yönelterek ahla□k ve fazilet sahibi yapar. Bu sorumluluk duygusuyla bir toplumda hiç kimse başkasına zarar vermez, herkes birbirinin hakkına saygı gösterir, elinden geldiğince iyilik yapar. Bu davranışlar insanlar arasında karşılıklı olarak sevgi ve güven duygularını geliştirir.

---

[283] *Kıyame 75/ 36*

[284] *Mü'minun 23/115*

[285] *A.g.e.Havva Said s.235*

3-) İnsanın Yaratılma Amacı

Kâinatta hadde hesaba gelmeyen eserleriyle kendini tanıtan, bildiren, sevdiren Rabbimizin akılları hayret ve hayranlıkla dolduran muazzam yaratıcı faaliyetlerinin birçok gâyeleri vardır. Her şeyin mükemmel bir tarzda yaratılıp idare ederken, kâinatta bütün mahlûklar üzerinde tasarruf hakkına sahip olan insan hakkında gâye ve talimatların bulunmaması büyük bir hikmetsizlik olurdu. "Biz size, içinde sizin kendinizi anlatıldığı bir kitap indirdik. Siz hâla bunu anlamıyor musunuz?"[286] Ayette anlaşıldığı üzere Allah'ın (cc) mahlûklardan istediği ve onlara vereceği birtakım buyruklar olacaktır.[287]

"İnsanın yaratılmasında Allah'a ibadet, O'na hilâfet, O'nun dinine yardım ve yeryüzünü imar etme gibi maksatlar bulunmaktadır. Cenab-ı Hak Kur´a□n-ı Kerim'in değişik yerlerinde bunu şöyle bildirmiştir;[288]

"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım."[289]

"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."[290]

"Ey iman edenler Allah'ın yardımcıları olun"[291]

---

[286] *Enbiya 21/10*

[287] *Kur´a□n-ı Kerim ve Kur'a□n İlimlerine Giriş, Suat Yıldırım, Ensar Neşriyat, 1983, İstanbul, s.16*

[288] *İnsan İki Hayat İki Saadet, Ragıp el-İsfehani, çev. Mevlüt F. İslamoğlu, Pınar Yayınları, 1996, İstanbul, s.89*

[289] *Bakara 2/30*

[290] *Zariyat 51/56*

[291] *Saff 61/14*

Elbette insana verilen bu halifelik görevinin çerçevesi yüce Yaratıcı tarafından belirlenecek ve elçileri vasıtasıyla insanlara bildirilecektir. İnsanoğlunun görevi ise aklını ve iradesini kullanarak kendisine ulaşan ilahî mesaj doğrultusunda yeryüzünü imar etmek ve Allah'a kulluk etmek olacaktır. Şüphesiz kulluk görevi insanoğluna ağır bir sorumluluk yüklemektedir.[292]

Allah (cc) insanı hayrı da şerri de işleyebilecek bir kapasitede yaratmıştır. O dileseydi bütün insanları farklı karakterlerde yaratabilirdi, hepsini hayra yöneltebilirdi. Ancak o zaman imtihan olmazdı, sorumluluk da olmazdı. İşte bu imtihan sebebiyledir ki Allah (cc) insana akıl vermiş ki hayrı şerden ayırabilsin, dilediğini seçsin. Bundan dolayı hayrı şerden ayırması için peygamberler göndermiş, kitaplar indirmiştir. Bunlar Allah'ın (cc) rahmet eserlerindendir.

İşte insanoğlu, kendisine peygamberler vasıtasıyla gelen bu ilahî vahye boyun eğip uyduğu taktir de eşref-i mahlûkât payesine erecek, ama bu kutsal emanete ihanet edip sorumluluklarını yerine getirmediği taktir de ise kendi nefsine zulmedecek, cahilce davranmış olacaktır. O halde üzerimize aldığımız bu ağır sorumluluğun ne olduğunu öğrenmek ve Rabbimize hakkıyla kulluk edebilmek için bize görevlerimizi en genel çerçevesiyle bildiren yüce Kur'a□n'ı yine onun gösterdiği ilkeler doğrultusunda okumak kaçınılmaz bir sorumluluktur.[293]

---

[292] *A.g.e. Ragıp el-İsfehan, s.16*

[293] *Kur´a□n-ı Anlamaya Giriş, Abdullah Yıldız - Şemsettin Özdemir, Pınar Yayınları, 2003, İstanbul, s.17*

İnanan bir insan, gerek fert olarak gerekse toplumun bir parçası olarak Allah'a, kendisine ve kendi dışındakilere karşı hür iradesiyle bilerek, isteyerek yaptığı işlerden sorumludur. Bunlar için hem dünyada hem de a□hirette hesap vermek zorundadır.[294]

Şu da çok iyi bilinmelidir ki, Allah Tea□la□ insanoğlunu yaratmış ve ona iyi ile kötüyü tercih edebilme, seçebilme kabiliyeti olarak akıl ve irade vermiştir. Bu anlamda Allah, insandan sadece kendisine itaat etmesini istemesine rağmen onu zorlamamaktadır. Aksine insanı serbest bırakmıştır.[295] Ancak şu gerçeği de insanoğluna önemle bildirmiştir.

"Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah'ın azabından, Cehennemin ateşinden korunasınız."[296]

Ayetten net olarak anlaşılan, dünya hayatında yerine getirilen ubu□diyet, kulu Cehennem hayatından kurtarmaktadır. Buna rağmen açık bir şekilde kulluktan kaçınan, kulluğa tenezzül etmeyen, kibirli olanlar da aşağılanmış olarak Cehenneme gireceklerdir.[297]

Kur´a□n'ın temel hareket noktası her yönüyle sorumlu ve ahla□klı olan bir insan yetiştirmektir.[298] İsla□m da dünya ve a□hiret bir bütün olarak ele alınmış, ölümden sonraki hayatın aydınlık olması, yaşanan dünya hayatında sorumlulukların yerine getirilmesine bağlanmıştır.

---

[294] *Kur´a□n-ı Kerim'den Öğütler, İsmail Cerrahoğlu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991, Ankara, s.242*

[295] *Tefhimü'l-Kur´a□n, Ebu'l-A□la□ Mevdu□di□, Terc Komisyon, İnsan Yayınları, 1997, İstanbul, 7/279*

[296] *Bakara 2/21*

[297] *Mü'min 40/60*

[298] *A.g.e. Fazlurrahman, s.44*

İnsan yeryüzünde Allah'ın temsilcisidir. Yani insan yeryüzünü imar ve ıslâh etmekle görevlidir. İnsanın bu görevleri yerine getirebilmesi için hür olması gerekir. Bu sebeple Allah insanı, hür kararlar verebilmesi için olumlu ve olumsuz bir takım özelliklerle donatmıştır. İnsanın zıt çift tabiatlı[299] bir yapıya sahip olması onun yeryüzündeki sınavı açısından kaçınılmazdır.[300] Şöyle ki insanın bir şeyden sorumlu tutulması, o şeyi yapmaya kabiliyetli olması halinde anlamlıdır.[301]

Allah kullarına güçlerinin yettiğinden fazlasını yüklemez. Verilen imkânlarla teklif edilen hususlar arasında bir dengenin bulunması gerekir. Bu hususta Kur´a□n-ı Kerim'de şu ayetle karşılaşmaktayız. "Allah kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez." [302] Bu ayetin tefsirinde Elmalılı, şöyle demektedir: "…Her yüklenilen sorumluluk ona güç yetirebilme şartına bağlıdır. Fakat o yükün bu gücü zorlamaması da şarttır. Yani her bir ferdin sorumluluğunu gücüyle ve kapasitesiyle ölçmek gerekir. Bundan dolayı kişilerin güç ve ta□katları farklı olduğundan, gücü ve kapasitesi fazla olanların sorumluluk dereceleri de fazla olacaktır ki ada□let de budur. Mesela□; malı olmayan zekâtla mükellef olmayacağı gibi, çeşitli zenginlerin zeka□tları da bir ölçü çerçevesin de değişik olur… Velhasıl bu ayet, hikmet-i teşkil'in en büyük esasını özet olarak ifade

---

[299] *İslam'a göre İnsan Psikolojisi, Muhammed Kutub, çev. Akif Nuri, Şamil Yayınları, cilt I, s.50*

[300] *Konularına Göre Kur´a□n, Ömer Özsoy - İlhami Güler, Fecr Yayınları,1997, Ankara, s.39*

[301] *A.g.e. Özsoy- Güler, s.39*

[302] *Bakara 2/286*

etmiştir. Teklif edilen sorumluluk, mükellefin kapasitesiyle orantılıdır.”[303]

A□hiret inancı insana, öldükten sonra ne olacağını bildirerek, onu belirsizlikten gelecek endişesinden kurtarır. Ruhsal yönden büyük bir rahatlama içinde olmasını sağlar. Nasıl ve niçin yaşaması gerektiğini bildirerek, hayatına anlam kazandırır. İnsan sorumlu bir varlıktır. İnsanın sorumluluğu hür bir iradeye sahip olmasının bir sonucudur. Allah insana iyiyi, kötüyü bildirmiştir.[304] Onun seçimlerinde serbest bırakmıştır. Allah, insanı belli bir şekilde davranmaya zorlamamış, ona dilediğini yapma hürriyetini vermiştir. Bundan dolayıdır ki, Kur´a□n'a göre insan kendi yaşayışından sorumlu tek varlıktır. İnsanın belli davranışlarından sorumlu olması, bunların karşılığını göreceği bir hayatı gerekli kılmaktadır.

A□hirete bakan yönüyle bizler büyük bir sorumluluk altındayız “Allah'dan başka ilah yoktur. Hz. Muhammed Allah'ın Rasulüdür.” Deyip de Allah ve Rasülünün emrettiği bu eşsiz nizâmı yaşamayanlar tarifi imkânsız bir mesuliyet altındadırlar.[305]

Sorumluluk duygusu, insanın varoluş gâyesinin esasını oluşturur. Bu yüzden Kur´a□n, bilinçli hareket etme özelliğine sahip bireylerden oluşan toplumların iki cihan saadetini yakalayacağını bildirir.[306]

---

[303] *A.g.e. Elmalılı, 2/997*

[304] *Şems 91/8*

[305] *İslamda Fert ve Cemiyet, Muhammed Kutub, çev. Mehmet Süslü, Hikmet Yayınları, Tarihsiz, İstanbul, s.314*

[306] *Kur´a□n Işığında Sorumluluk Duygusu ve Davranış Bilinci, Hasan Ural, Diyanet Aylık Dergisi, Şubat 2003, Sayı 146, s.27*

Çünkü insan yaratılış gereği sorumluluklarından kaçamaz ve Allah insanoğlunu yarattıktan sonra onu kendi haline ve başıboş bırakmamıştır.[307] İnsan yaptığı her şeyden dolayı Allah'a âhirette hesap verecektir.

İnsanoğlunun fiillerinden sorumlu tutulmasının sebebi ona şahsi sorumluluk getiren, ona diğer varlıklardan farklı olarak verilen akıl ve idrakle temayüz etmesinden kaynaklanmaktadır. İnsana bu hususiyetlerin verilmesi onu yeryüzünün efendisi ve halifesi kılmıştır.[308]

Sorumluluk ağır bir sorumluluk olarak insanın omuzlarında bulunmaktadır. Bu ağırlıktan kurtuluş yoktur. Ancak onun gerektirdiği hususları yerine getirmek söz konusudur. O zaman vazife tamamlanmış olur.[309]

İsla□mın yaptırım gücü ve kuralları kalplere yerleşen Allah korkusu ve sorumluluk duygusudur. Bu açıdan gerçek muttakî insan yaptığı her işten ve her davranıştan, kıyamet günü hesaba çekileceğine inanarak davranış ve eylemlerinde ölçülü olmaya dikkat eder.[310]

İnsana yüklenen bu ağır sorumluluğun mükâfatı ise a□hiret yurdunda ona sunulacak sonsuz bir cennet hayatı olacaktır.

Kendine belli bir müddet hayat veren ve o hayatın kaderini elinde bulunduran Yüce Allah'a karşı insan, büyük bir sorumluluk taşımakta ve

---

[307] *Tarık 86/4*

[308] *En'am 6/165*

[309] *İsla□m Ahlaki, Hayrani Altıntaş, Akçağ Yayınları, 1999, Ankara, s.120*

[310] *Tefhimü'l Kur'a□n, Ebu'l Ala Mevdudi, Komisyon, İnsan Yayınları, İstanbul, 7/203*

bu sorumluluğun hesabını mutlaka bir gün vereceğini bilmek zorundadır.[311]

Kâinattaki varlıklar arasında ayrıcalıklı yaratılan insanın kendi konumunun hakkını vermesi ve insan olarak sair varlık karşısındaki konumunun gereklerini yerine getirmesi, onun, kâinatın imar ve düzen vazifesini de yerine getirmesidir. İnsan bu vazifeyi yerine getirince Allah'ın yarattıkları içinde eşsiz bir dereceye ulaşır.[312]

---

[311] *Kur´an'dan Mesajlar, Şevki Saka, Ankara Okulu Yayınları, 1997,Ankara, s.184*

[312] *A.g.e. Bkz: Kutub, 2/.357*

D-) ÜMİT ve ÜMİTSİZLİK

1-) Kur'ân'da Ümit

Ümit sözcüklerde "ummak, yalvarmak, rica etmek, temenni etmek ve dilemek"[313] anlamlarında kullanılır.

Allah'a iman insana ümit duygusu verir. Çünkü yaratıcısının gücüne ve merhametine olan inanç, hiçbir beklentinin olmadığı durumda, ayakta durmasını ve hayata karşı daha dirençli olmasına yardımcı olacaktır.

Ümit Allah'ın sevgisini kaybetme korkusunun ikinci yanıdır. Bu iki tarafla mümin Allah'a itaatin en yüksek ufuklarına yaklaşır. Allah'ın hoşnutluğuna ulaşmanın mutluluğu ile coşar.

Ümit, insanı arzulayarak Allah'a itaat etmeye yöneltir. Korku ise ürperterek yöneltir. Ümidin kaynağı Allah'a olan güvendir. Onun rahmetinin genişliğine, affının yüceliğine bağlılıktır.

Allah'a karşı ümit, bireyi ibadet, sorumluluk ve dinin emrettiği her şeyi yerine getirmeye sevketmekte, Allah'ın azabından korkma ise, günah, isyan ve dinin yasakladığı her şeyden kaçınmaya itmektedir. İnsanın bu güçlü, tam ve tek amaçta uyuşan motiveleri hissetmesi, insanı tam olarak uygun konuma getirmekte, Allah'a tam olarak bir itaate, kendisinden istenilen bütün görev ve sorumlulukları yerine getirmeyi sağlamaya, İsla□m'ın kendisini yönlendirdiği yeni düzen ve davranışta yeni yolu öğrenmeye, Allah'ın yasakladığı her şeyden kaçınmaya hazırlamaktadır.[314]

---

[313] *A.g.e. Yazır, 7/3579*

[314] *Kur´a□n ve Psikolojisi, Osman Necati, Fecr Yayınları, 1998, Ankara, s.141*

Bireyin ahlakî ve sevecen değerlerle yüklü ve umutlu olabilmesi, diğer insanlarla ilişki kurabilme yeteneğine sahip olması ve özellik duygusunu kapsayan kişilikli bir yapı inşa edebilmesi ancak dini değerlerle mümkün olacaktır.[315] Çünkü İslam dini ümitsizliğe karşı Kur´an ayetleriyle uyarmaktadır;

"De ki, Ey nefislerine karşı aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü o çok bağışlayan ve çok esirgeyendir."[316]

"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Zira kâfir kavimden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez"[317] Öte yandan Allah'ın Rahmetinin genişliğini, ilminin ve kudretinin kemalini bilmezler; bundan dolayı ahiret hakkında ümitleri bulunmamaktadır. Bu bakımdan Kur´an ümitsizlik ile küfür arasında sıkı bir bağ kurmuştur; "…Kâfir kavminden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."[318] Müslümanların da bir insan olması nedeniyle zaman zaman ümitsizliğe düşmeleri gayet normaldir. Ancak müslümanın ümitsizliği geçicidir. Kişide bir gün Rabbinin yardımının geleceğine içten içe bir inanç söz konusudur.

"Ümit insan için bir yaşam enerjisidir. Kişinin ümitli olması, hayata, olaylara, insanlara karşı iyimser bir bakış açısı sergilemesi, olumsuzluklar ve zorluklar karşısında yıkılmadan dimdik ayakta

---

[315] *Gençlik Din ve Değer Psikolojisi, Hayati Hökelekli, Ankara Okulu Yayınları, 2002, Ankara, s.117*

[316] *Zümer 39/53*

[317] *Yusuf 12/87*

[318] *Yusuf 12/87*

durabilmesidir. Ümit kişilerin yaşamlarına anlam veren ve sağlam bir kişilik geliştirmelerinde son derece etkili olan birtakım inanç ve değerlerle de yakından ilişkilidir.[319]

İnançlı insan Allah'a olan güveni sayesinde inançsız insanların sık sık içerisinde düştükleri ümitsizlikten kurtarabilmektedir.[320] Allah'a bütün kalbiyle inanan ve güvenen bir kişi, bu imanı sayesinde, kendisine olan güveni, dayanma, direnme gücü artmakta, başkalarına bağımlılıktan kurtulmakta ve hayattaki problemlerle baş etme gücünü kendinde bulabilmektedir.

Ümit içinde geleceği de barındıran bir olgudur. Ümidin yok olması demek geleceğe ait hayalin yok olması anlamına gelir. Ancak buradaki hâyal, gerçekleşmesi imkânsız insanı rehavete sürükleyen pasif bir kader çizgisi içinde bulunduran bir durum olmayıp, gerçekleşeceğine inanılan durumların hayalini kurmaktır. Yani yaratıcı hâyaldir.[321]Ancak kişide ümit hali dengeli olmalıdır. Kişi, ümidin çok ağır bastığı durumların, insanı gevşekliğe itebileceğinin farkındadır. Kur´a□n bu durumu insanın aceleciliğine bağlamakta ve şöyle ifade etmektedir:

"Biz insana bizden bir rahmet tattırdıktan sonra onu kendisinden çekip alsak, hem ümitsizliğe düşer ve Allah'ın rahmetini nankörce inkâr eder. Ve kendisine dokunan bir kötülükten sonra yine bir nimet tattırsak, mutlaka "kötülükler benden gitti" der, sevinir ve övünür. Ancak sabredip iyi işler yapanlar böyle değildir."[322]

---

[319] *A.g.e. Hökelekli, s.185*

[320] *İçimizdeki Çocuk, Doğan Cücelioğlu, Remzi Yayınları, 1993, İstanbul, s.227*

[321] *A.g.e. Hökelekli, s.185*

[322] *Hud 11/9-11*

Ümitsizlik ruha yerleşince artık onda bir hayat filizi yeşermez. Bundan dolayı Allah kulların ümitsizlik konumuna düşmemeleri için onları daima kendisine karşı ümitlerini muhafaza etmeye çağırmakta ve kullarına karşı bütün günahları affedecek derecede merhametli olduğunu bildirmektedir.[323]

2-) Ümidin Dünyada Kazandırdıkları

A□hirete iman eden insan başına gelen her türlü musibette sabrını gösterir. Karamsarlığa düşmez. Allah'ın yardımının mutlak surette geleceğine imanı tamdır. Bu ümit yardımın gelmesinden sonra kendini beğenme şeklinde değil, Allah'a şükür şeklinde kendini gösterecektir.

"Ümit kişinin kendisi ve gelecek yaşamı hakkındaki olumlu beklentileri veya istenilen, arzu edilen şeye ulaşabilme ihtimali veya geleceğe yönelik bir amacın veya isteğin olacağına dair inancın kesinliğe yakın olduğu bir bekleyiştir."[324]

Ümit insan için bir yaşam enerjisidir. Kişinin ümitli olması hayata, olaylara, insanlara karşı kötümser bir bakış açısına sahip olarak gelen ümitsizlik ise hayatın olumsuzlukları karşısında kişinin yaşama katılacak cesareti gösteremeyerek, yaşamdan kaçması sonucu oluşan bir olgudur. Dolayısıyla ruh sağlığı ile de yakından ilişkili olan ümit ve ümitsizlik, kişinin yaşamlarına anlam veren ve sağlam bir kişilik geliştirmelerinde son derece etkili olan birtakım inanç ve değerlerle de yakından alakalıdır.[325]

---

[323] *Kur´a□n'da İnsan Psikolojisi, Hayati Aydın, Timaş Yayınları, 2002, İstanbul, s.164*

[324] *A.g.e. Hökelekli, s.186*

[325] *A.g.e. Hökelekli, s.192*

Dini inanç ve değerlerin en önemli işlevi, ferdin hayatına anlam kazandırmak olduğu için, dini inanç ve tecrübeye sahip olan insan, yaşamın kendisinden kaynaklanan boşluk, anlamsızlık ve ölüm gibi ferdi ümitsizliğe sürükleyen birtakım kayıpların üstesinden kolayca gelebilmektedir. Çünkü Allah'a, kadere, evrendeki düzene ve a□hirete olan inanç, ferdin karşılaşabileceği en kötü tecrübelerin bire bir anlamının olduğunu öğreterek ümitsizliğe düşmesine engel olmaktadır. Çünkü ümit en zor durumlarda insanın harekete geçebilmesini sağlayan bir "psikolojik güç" kaynağıdır.[326]

Mümini arındırma ve onu iyilik ve yapıcılığa yönlendirme hususunda korku ve ümit birlikteliği ve gerekli olmakla beraber, ümit daha mutluluk vericidir. Korkuya göre daha güzel bir duygudur. Çünkü ümidin kaynağı, Allah'a duyulan güvendir. Onun rahmetinin genişliğine, affının yüceliğine ve lütuflarına kesin bağlılıktır.

Allah'a imanda güven, çok önemlidir. Yüce yaratıcının insanları affedeceğine dair vaatleri elbette ki insanın daima olumlu ve iyi yönde hareket etmesine sebep olacaktır. Bağışlanma ümidi olmayan tövbelerin kabul edileceğini söyleyerek insanın a□hiretle ilgili korkusunu ümide dönüştürmektedir.[327]

---

[326] *A.g.e. Hökelekli, s.189*

[327] *En'am 6/54*

A□hirete imanın sağladığı en önemli faydalardan biride ümitleri yenilemeye, ıstırapları hafifletmeye, yaşam boyunca başa gelen musibetlere katlanmaya ve karşılaşılan güçlükleri yenmek için en büyük yardımı sağlamasıdır.[328]

Allah'ın rahmetinden, günahkâr kâfirlerden başkası ümit kesmez. Onun rahmeti geniş olup inanların tamamını kapsar. Allah'a güvenip ona samimi olarak yönelenlerin ümidi boşa çıkmaz.[329]

A□hirete imanda yoğun bir ümit duygusu vardır. Her insanın yarınla ilgili bir hayali ve ümidi vardır. A□hirette beklenilen şey, ümit edilen yarındır. Bu nedenle insanın Allah'ın rahmetini ve affını ümit etmesinden daha doğal bir şey yoktur.

İnsanın sıkıntılarının, çilelerinin ve yalnızlıklarının sona erip vaad edilen yerde en iyiye ulaşacağı duygusu, kişiyi dünyaya bağlayacağı gibi, a□hireti için de çalışma azmi yaratacaktır. Ümitsiz insanda ölü insan gibidir. Kur´a□n, insanların her anlamda canlı ve dinamik bir yaşam sürdürmelerini istemektedir. Bunu da a□hirete imanın insandaki geleceğe ait verdiği ümit duygusu, bağışlama ve ödüllerle sağlamaya çalışmaktadır.

İnsan hangi seviyede bir hayat yaşarsa yaşasın, mutlaka bir takım zorluklarla, sıkıntılarla, acılarla, ızdıraplarla karşı karşıyadır. Çünkü bu, yaşamın vazgeçilmez bir özelliğidir. İşte a□hirete iman kişilere, hayatın bu olumsuzluklarına karşı ümit ve yaşama azmi verir, acılarını hafifletir, zor durumlara katlanmalarını sağlar. Bu da insan hayatının varlığı ile

---

[328] *Toprak, a.g.e. s.28*

[329] *el-Keşşaf, Muhammed b. Ömer Zemahşeri, 1997, Kahira, 3/134*

dünyanın varoluşuna bir anlam kazandırmış olur. Aksi taktirde hayatın bu zor yükü karşısında insan kaba bir nihilizme(hiççilik) kapılarak huzursuz olacaktır.[330]

3-) Korku ve Ümit

Şüphesiz ki müminler korku ve ümit içerisinde Allah'a yönelirler. Korku ve ümit arasında gidip gelirler. Korku Allah'ın azabından korkudur. Allah'ın rahmetinden ümit ise, Allah'ın rızasından olur. Korku, Allah'ın gazabından, ümit ise, Allah'ın rızasından olur. Korku Allah'a isyandandır, ümit Allah'ın tevfikinden (muvaffak kılmasından) dır.[331]

Kur´a□n, ümit bağlamında zaman zaman insanın dünyada yaptığı iyi işler ve onlara verilecek cennet nimetlerini dile getirmiş ve bununla muhatabını iyi amele, güzel ahlâka sevk etmeyi amaçlamıştır. Kur´a□n'da cennet yaşantısı ele alınırken, medeni ve lüks içinde yaşayan insanların dahi imrenecekleri en yüksek zevk ve lezzetler gayet cazip bir üslupla ele alınmıştır.[332]

Korku ise; insana kendisini kontrol etme fırsatını verir. Tehlikeyi düşünmek, korkuyu hatırlatmak, nefisleri kendine getirir, katı kalpleri yumuşatır. Bu durum, sıkıntıya düşen ve sıkıntı anında bu hale giriftar olanı gören herkesin, yakinen müşahede ettiği bir tecrübedir.[333]

---

[330] *A.g.e. Demirci, s.349*

[331] *A.g.e. Faiz, s.450*

[332] *Vakıa 56/90; R*

[333] *A.g.e. Kutub, 2/1124*

Bütünüyle Allah kaynaklı korkuların, özellikle mü'minin hayatında ve şahsiyetinin oluşumunda etkisi büyüktür. Çünkü korkan kimse iradesini dikkatli kullanır; şüpheli olan şeylerden dahi çekinir. Bundan dolayı bu tür korkuların kişide meydana getirdiği müspet ideal duruma takva denilir.[334]

4-) Allah'ın Rahmetinden Ümit Kesmemek

Bir mümin ne kadar zor ve sıkışık durumda olursa olsun Allah Teâlâ'dan asla ümidini kesmez, iyimserliğini ve ümidini korur, karamsar ve ümitsiz olmaz.

Ümitsizlik haramdır. Dini ve ahlakî hayatı çok kötü olanlar bile nefislerini ıslah etmeye karar verirlerse geçmişlerine bakıp ümitlerini yitirmemelidirler. Kur´a□n'da "Ey günah işlemede aşırı giden kullarım, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, şüpheniz olmasın ki Allah bütün günahları affeder; o çok affedici ve pek merhametlidir."[335] buyrulur. Yeter ki samimi bir şekilde tövbe edilsin ve Hakk'a dönülsün.

Ayette dikkat edilmesi gerekir ki ümit, günaha teşvik için değil; en günahkâr kimseleri bile bir an önce tövbe etmeye ve Hakk'a dönmeyi teşvik için olduğu ikinci ve üçüncü ayetten açıkça anlaşılmaktadır. Bu ayetin iniş sebebi hakkında birkaç rivayet vardır: Ata□ b. Yesar'dan olan rivayete göre; Hz. Hamza'nın katili Vahşi hakkında Medine'de inmiştir. İbn Abbas'tan rivayet olduğuna göre; Mekkeliler şöyle demişler:

---

[334] *A.g.e. Aydın, s.91*

[335] *Zümer 39/53*

“Muhammed, zannediyor ki, putlara tapan, Allah ile beraber başka ilâha dua eden ve Allah’ın saygın kıldığı nefsi öldüren kimseler bağışlanmaz. O halde biz nasıl hicret eder ve Müslüman oluruz. İlahlara tapmış, adam öldürmüş ve şirk ehliyiz.”

Bunun üzerine bu ayet indi. Bununla berber iniş sebebi, kâfirlerin Müslüman olma meselesi ise de, mananın asilerin tövbesine de şamil olduğundan şüphe yoktur.[336]

Korku ve ümit insan ruhundaki ana hatların en derini ve insan hayatını en çok etkileyenidir. Çünkü insan doğarken ruhunun derinliklerinde bu iki fıtri çizgi birlikte yer alır. Birisi korkuyla, diğeri ümitle harekete geçer. Çoğunlukla birlikte hareket ederler. Hayatın akışını tayin konusunu birlikte icra ederler. Dolayısıyla insan korktuğu türden ümit besler.[337]

Yüce Allah kulun korku ve ümit dengesini korumalarını istemektedir. Ayetlerde bedbahtların durumunu anlatınca, ardından mutlu kimselerin durumunu ve onlar için hazırlanan ebedî nimetleri anlatır ki kul korku ve ümit arasında yaşasın. Korku ve ümit arasında dengenin sağlanması için ayetlerde Allah’ın rahmeti bildirildikten sonra cehennemin vasıfları anlatılmaktadır.[338] Kulların azaptan emin olup amellerde gevşek davranmasını, rahmetinden ümit kesip karamsarlığa düşmesini istemeyen Allah Teâlâ, Kur’a□n’da terğib ve terhib edilen ayetlerine eşit seviyede yer vermiştir.

---

[336] *A.g.e. Yazır, 7/268-269*

[337] *Kur´a□n Araştırmaları, Muhammed Kutub, çev. Akif Nuri, Fikir Yayınları,1981, İstanbul, s.116*

[338] *Safvetü’t-Tefasir, Muhammed Ali Sabuni, çev. Sadreddin Gümüş, Ensar Neşriyat, 1990, İstanbul, 7/44*

Sonuç olarak ümit, ağacın topraktan ve sudan beslenmesi gibi, insanın gelişmesinin ve huzurunun kaynağıdır.

"Elçiler İbrahim'e: "sana gerçeği müjdeliyoruz. Ümitsizlerden olma" demişlerdi. İbrahim: "Rabbinin rahmetinden kim ümit keser ki" dedi.[339]

[339] *Hicr 15/55-56*

E-) SABIR

1-) Sabır Kavramı

A□hirete inanan insanda oluşan davranışlardan biri de kuşkusuz sabırdır. Yaşamın zorlu bir süreç olduğu bir gerçektir. Yaşamda insan her türlü acı, ıstırap ve elemle karşılaşmaktadır.

Sabır, acı, yoksulluk ve haksızlık gibi üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi,[340]bir zahmet ve acıya veya bir tecavüze ve haksızlığa maruz kalmadan ve hiddete kapılmadan tahammül etmektedir.[341]

Izutsu, sabrı belalar ve acılar karşısında itidali muhafaza ve her türlü zorluğun orta yerinde kişinin, davasının bayraktarlığını yapmakta sebat etmesi için gerekli güce sahip olma şeklinde tanımlamaktadır.[342]

Yazır ise sabrı "acıya katlanmak, onu geçirmek için sebat etmek ve karşı koymak" şeklinde tanımlamaktadır. Bu, her ferahın, her başarının anahtarıdır. Baştaki darlığın, sıkıntıların geçmesi için Allah'ın yardımını çekecek sebeplerden birincisidir.[343]

Sabır insanlar arasında yanlış anlaşılmaktadır. İnsanlara göre sabır, acziyet içerisinde boynu bükük beklemek, düşmandan herhangi bir

---

[340] *TDK Sözlüğü, "Sabır" md, 1988, Ankara, 2/1236*

[341] *Kamus-i Türkî, Şemseddin Sami, Çağrı Yayınları, 1317, İstanbul, s.797*

[342] *Kur'a□n'da Dini ve Ahlaki Kavramlar, Izutsu, çev. Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, 1997, İstanbul, s.147*

[343] *A.g.e. Yazır, cilt I, s.285*

şekilde intikam almamak ve bir teşebbüste bulunmamaktadır. Oysa sabır, her şeyi bırakıp susmak, oturup beklemek, ileri atılacak yerde hiçbir şey yapmamak değildir.[344]

Sabır aklî olgunluğun, geniş ufukluluğun, üstün ahlâkın ve cesaretin kanıtıdır. Sabır, zafer ve başarının sebebi, düşmanların ve çekemeyenlerin, kötü niyetlilerin şamatalarına karşı insanın koruyucu zırhıdır.

Kur´a□n'da sabır ifadesi genel olarak azim ve sebat anlamında kullanılmaktadır. "Mademki aranızda, getirdiğim habere inanan bir topluluk yanında bir de inanmayan topluluk var. Öyleyse bu içinden çıkılması zor duruma sabredin, ta ki aramızda Allah hükmedinceye kadar; çünkü o hükmedenlerin en hayırlısıdır."[345] ayetinden de anlaşılacağı üzere, sabır uygun olan zamanı beklemek, herhangi bir sıkıntıyla karşılaşıldığı zaman ümidi kesmeyip başarılı olunacak zamanı kollamaktır.

2-) Sabrın Dünyevi ve Uhrevi Neticesi

İnanan insan hayatında birçok sıkıntıyla, pek çok tehlikeyle karşılaşır. Düşman zorluklar ve türlü engeller çıkarır. Sabretmek bunların hiçbirisine önem vermemek değil, iradeyi kırmamak, belki daha fazla azim ve sebatla dayanmak, göğüs germek ve başarıyı elde etmektir. Bu durum Kur´a□n'da şu şekilde dile getirilmektedir:

---

[344] *Asrı Saadet ve Peygamberimizin Tebligatı, Seyyid Süleyman Nedvi, çev. Ali Genceli, 1970, İstanbul, 17/1429*

[345] *A'raf 7/87*

"Ey Muhammed! Peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sende sabret! İnkârcılar için acele etme! Onlar kendilerine söz verileni gördükleri gün dünyada sadece gündüzün bir müddeti eğlendiklerini sanırlar. Bu bir bildiridir; yoldan çıkmış olanlardan başkası mı yok edilir?"[346]

Kur´a□n savaşta düşman karşısında sabır ve namaz tavsiyesinde bulunur. Korku, açlık, mal, can ve rızık eksikliğinin sebep olduğu şiddetli ve zor problemler karşısında sabır ve namaz öğüdünü verir. Daha sonra güçlükleri ve krizleri başarıyla atlatan bu sabırlı kişiler savaşta zafer vadinde bulunur.

"Ey İman edenler! Sabır ve namaz ile yardım isteyin. Şüphe yok ki, Allah sabredenlerle beraberdir. Ve Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin; hayır onlar diridirler. Lakin siz bunu sevmezsiniz. Çaresiz sizleri korku, biraz açlık, biraz maldan, candan ve ürünlerden eksizlikle imtihan edeceğiz. O sabredenleri müjdeler. Onlara bir musibet geldiğinde "biz Allah'a aidiz ve elbette O'na döneceğiz" derler.[347]

Yazır bu bağlamda şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır: "En ufak bir sıkıntı, bir elem karşısında korkmaya ve sızlanmaya başlarsınız. Ümitsizlik ve bıkkınlığa düşersiniz. Şunu bilesiniz ki sabır her başarının başıdır. İmandan sonra yolun ve ahlâkın başı sabırdır. İlmin başı sabır, amelin başı sabır, kısacası hikmetin başı sabırdır."[348]

---

[346] *Ahka□f 46/25*

[347] *Bakara 2/153-156*

[348] *A.g.e. Yazır, cilt I, s.433*

Bu ayette mü'mini her türlü işinde sabır tavsiye edilmektedir. Kur´a□n sabrı, yukarıdaki ayetlerde şartları koyarak bu sıfatları taşıyan ve alışkanlık haline getirenleri, tutum ve davranışlarında akıl ve hikmet sahibi kişiler olarak görmekte ve onlara a□hirette üstün mükâfatlar vaat etmektedir.[349]

"İşte onlar, sabrettiklerinden ötürü cennetin en yüksek dereceleriyle mükâfatlandırılırlar. Orada esenlik ve sağlık dilekleriyle karşılanırlar. Orada sürekli kalacaklardır. Orası ne güzel bir yer ve ne güzel bir duraktır."[350]

Sabır erdem olmaksızın cesaretten bahsedilemez. Kur´a□n, öncelikle sabrı kâfirlere karşı yapılan savaşlarda tavsiye etmektedir.[351]

Sabır üç mertebedir: belalara karşı sabır, ibadet ve itaatte sabır, günah ve isyandan çekinmekte sabır. Aynı zamanda sabır bir alışkanlıktır. Bunu da ancak heva ve heveslerimizi yenerek başarabiliriz.[352]

İnsan hayat ve geçimini elde etmek için sürekli çalışması, çabalaması bu yolda karşılaştığı sıkıntı ve güçlüklere karşı sabır ve tahammül etmesi gerekmektedir. Allah'ın farzlarına ifa hususunda da maruz kalacağı zahmet ve sıkıntılara katlanması sabrın bir gereğidir.

---

[349] *el-Behiy, a.g.e, s.194*

[350] *Furkan 25/75-76*

[351] *Enfal 8/65-66*

[352] *A.g.e. Yazır, 2/450*

Farzları ifa ederken hiç bıkkınlık göstermeyecek, yaz kış, soğuk sıcak, gece gündüz, her an ve her zaman Allah'ın bütün emirleri yerine getirmek hususunda gönülden, seve seve çalışacak, uğraşacaktır. Bütün bunlar da sabrı ve tahammülü gerektirmektedir. Bu bağlamda şu ayete dikkat çekmek yerinde olacaktır:

"O göklerin ve yerin ve ikisinin arasında bulunanların rabbidir; öyleyse ona ibadet et ve bu ibadette sabırlı ol!"[353]

Sabır yaşadığımız bir sorunu önce kabullenip, sonra çözümü yönünde çaba sarf etmek ve uyguladığımız çözücü faaliyetlerin sonucunu beklemektir. Yani sabır aktif bir süreçtir.[354]

Sabır mü'minin başına gelen büyük felaketler karşısında ayakta durabilmesine yardımcı olmaktadır. Diğer taraftan, kişinin inandığı değerler uğruna mücadele ederken karşılaştığı engeller karşısında ruhen çöküntüye uğramasını engelleyen bir haldir. Kişiyi dinamizme sevk etmektedir.[355]

İnsanın başına bir bela geldiği zaman sabretmeli, sebat ve tahammül göstermeli, vecibeleri yerine getiren yakın iman sahibi kimselerden oluncaya kadar zaafa düşmemeli ve metanetini muhafaza etmelidir. Bunlar için de sabır gereklidir. Bundan dolayı, sabır vacipleri eda ederken ve yasakları terk ederken bütün İslâm büyüklerinin gerekli gördükleri bir unsurdur.[356]

---

[353] *Meryem 19/65*

[354] *İsimsiz Hayatlar, Öznur Özdoğan, Lotus Yayınları, 2005, Ankara, s.155*

[355] *İmanın Psikolojik Yapısı, Hülya Alper, Rağbet Yayınları, 2000, İstanbul, s.107*

[356] *Takva Yolu, İbn Teymiyye, çev. Muzaffer Yıldız, Pınar Yayınları, 1986, İstanbul, s.56*

Sabır, genel bir fayda ve ortak bir gayenin gerçekleşmesi için tahammül göstermektir.

Kur´a□n aynı zamanda insanlara, imanlarının bir gereği olarak sabrı tavsiye etmektedir. İnsanların başlarına sıkıntı geldiği vakit inanmayanlar gibi sıkıntı anında yalvaran daha sonra ise Allah'ı hatırlamamalarını eleştirmektedir. Başımıza gelen sıkıntılara göğüs gerip sabrettiğimizde Allah'ın bizimle beraber olacağından şüphe etmememiz gerektiğini vurgulamaktadır.[357]

İnsan hayatı boyunca kötülük, fakirlik ve bazı haklardan mahrumiyet ve ümitsizliğe yol açacak sıkıntı ve zorluklarla karşılaşmaktadır. Mal, evlat, mevki gibi verilen nimetler olacağı gibi nimetlerden dolayı imtihan da edilecektir. Böyle durumlarda inanan insanın sabırlı olması Allah'ın rahmetinden ümidi kesmemesi gerekir. Bu durumda feryadı figana kapılmayıp, Allah'ın lütfune sığınması ve sabrının sonunda büyük bir mükâfata kavuşacağını akıldan çıkarmamalıdır.[358]

Sabır dayanma gücüdür ve dayanmaya devam etmekte kararlılık ve bir hedefe inanmaktır. Kur´a□n bu durumu şöyle ifade etmektedir:

"Ey inananlar, sabredin, direnin, savaş için hazırlıklı, uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki başarıya eresiniz."[359]

---

[357] *Al-i İmran 3/16-17*

[358] *Al-i İmran 3/186*

[359] *Al-i İmran 3/200*

Kur´a□n, sabrı, ahdi yerine getirme, sözünden dönmeme, yakın akraba ve komşularla ilişkiyi sürdürme, her iş ve niyette Allah'ın sevgisini kaybetmekten korkma, namaz kılma,[360] Allah yolunda açık ve gizli mal harcama,[361] hasletlerini eşit seviyede tutmuş ve bunları ilahi rızayı arama aracı saymıştır. Bu sıfatları taşıyan ve alışkanlık haline getirenleri tutum ve davranışlarında akıl ve hikmet sahibi kişiler olarak kabul etmiştir. Üstelik onlara a□hirette uygun mükâfat verilecektir.[362]

Sonuç itibariyle sabır, insanları yıkıcı telaştan, dehşet verici sonuçlara yol açan panikten korur. Eğer sabır olmazsa musibete uğrayan insan yıkılır.

Sabırla insanın hata ve günahları ortadan silinip kalkar. Bunun karşılığında dünya ve a□hiretin en büyük mükâfatları verilir.

"Onlar ki "Rabbimiz! Şüphesiz inandık, bunun için günahlarımızı, bizi bağışla ve bizi ateşin azabından koru" diyen, sabreden, doğru olan, gönülden kulluk eden, hayra sarf eden ve seher vakitlerinde bağışlanma dileyenlerdir."[363]

Kur´a□n'ın istediği sabır, bir eylemin sonunda olacak şey değildir; aksine her an ve her eylem süresince insanın sabır çerçevesinde hareket etmesidir.

---

[360] *Bakara 2/45*

[361] *Ra'd 13/22*

[362] *a.g.e, el-Behiy, s.194*

[363] *Al-i İmran 3/16-17*

A□hirete inanmayanlar, sabırsızlıklarında a□hiret nimetlerini dünyadaki maddi varlıklar gibi hemen görmek isterler. Bilmezler ki, imanın kıymeti gayba iman olmasındandır. Bu yüzden de onlara ebediyete inanmak zor gelir. Bunların durumu anne karnındaki yavruya benzer. Nasıl ki, o yavru dokuz ay sonra geleceği dünyayı idrak edemezse bunlar da, ömürleri bitince gidecekleri a□hiret hayatını bir türlü idrak edemezler.[364]

A□hirete imanla insan sabır erdeminin farkına varmaktadır. İnsan hayatı boyunca birçok olumsuzluklarla karşılaşmaktadır. Bu durumda başına gelen her şeye katlanmak ve hiçbir şey yapmadan oturmak sabır değildir. A□hirette ödülünü alacağını bilmek insanı motive eder ve güçlüklere karşı direnme gücünü artırır.

[364] *A.g.e, Süleyman Toprak, s.30*

SONUÇ

A□hirete iman, İslam'ın itikadı temellerinden birisidir. Allah'a imandan sonra, hayatı tanzim edip düzene koyma, beşerin toplu olarak huzurunu temin etme; ölüm ötesi hayata inanmaya bağlıdır. Yaptığı şeylerin hesabını vereceğine inanmayan bir insanın hayatının müstakim olması düşünülemez. Buna karşılık attığı her adım için öbür âlemde Allah'a hesap verme hassasiyetini taşıyan kişinin hayatı istikamet üzere olacaktır.

İnsan hayatında türlü türlü zorluklarla karşı karşıya kalır. A□hirete iman kişilere, hayatın bütün olumsuzluklarına karşı ümit ve yaşama azmi verir. Acıların ve sıkıntıların hafiflemesini sağlar. Zor durumlar karşısında bu inanç insanın ayakta kalmasına vesile olur.

A□hiret gününe iman eden insan bu dünyada yaptıkları büyük küçük her amelinden muhasebe eleğinden geçeceğini ve sonunda ya mükâfat ya da ceza ile karşılaşacağını bilir. Hayatını böyle bir düşünce çerçevesinde ikame eder. Bu dünyada yaptığı her şeyin hesabını tek tek vereceğine inanmayan insan, dünya hayatını anlamlandıramaz. Dinamik ve gâyeli bir hayat süremez.

Öldükten sonra hesaba çekileceğini bilen insan, hareketlerine çekidüzen verir, kendisini kontrol eder, hatalı işler yapmaktan sakınır. Yalnız başına kaldığı zamanlarda bile ahiret düşüncesiyle başkalarına zarar vermekten, haddi aşmaktan korkar, çekinir, uzak durur. Ayrıca haksızlığa uğrayan insan, hakkını mutlaka alacağını bilir; bundan dolayı karamsarlığa düşmez, dünyayı kendine zindan yapmaz.

İslam dininin hedefi, insanların dünya ve a□hiret saadetini temin etmektir. Dolayısıyla a□hiret gününe inanan insan, Allah'tan hakkıyla korkar. Kimseye kötülük etmez. Herkese iyilik yapar. İlahi hukuka riayet eder. Allah'a tevekkül ve itimat eder. İlahî adaletin mutlaka öbür dünyada tecelli edeceğini bilir ve toplumsal ve ferdî olarak hiç kimsenin hakkına girmez.

A□hirete inanmayan kimse için ölüm kesin bir sondur. Bu dünyada ne kadar rahat içerisinde yaşarsa yaşasın, bir gün ölüp yok olacağı korkusundan bir türlü kurtulamaz. Bu korku onu devamlı rahatsız eder.

A□hirete inanan insanda ölüm korkusu asgarî seviyelere iner. Çünkü bu durumdaki insanlar, ölümün gelmesinden ve dünyayı terk etmelerinden dolayı değil, sadece ölümden sonraki durumları hakkında endişe taşır.

İhtiyarlar yalnız a□hiret hayatına imanla yakınlarında bulunan kabre karşı tahammül edebilirler. Bu inanç olmazsa öyle bir ruh sıkıntısı ve darlığı hissedeceklerdir. Bu dünya onlara karanlıklı bir zindan ve hayat da boğucu bir azap olacaktır.

A□hiret inancı dünya hayatının bir gün biteceğini bize hatırlatır. Bunun bilincine varılması ise sorumluluk duygusunu geliştirir. İradeyi güçlendirir. Davranışları yapma konusunda insanın kendi kendisini kontrol edebilme bilincini geliştirir. Bunun sonucunda da insan eylemlerinin, her sözünün ve davranışının, kaydedildiği ve bunların karşılığını bir gün göreceğini bilir.

A□hirete iman eden kişide derin bir vicdan muhasebesi vardır. İnsan yapmış olduğu bütün amellerinin nihayetinde vicdanını muhasebe eder. Bu şekilde doğru ve yanlışı birbirinden ayırır.

Mü'min a□hiret hesabından korktuğu için, ibadet ve taatlarını yerine getirme hususunda daha dikkatli davranır. Sürekli Allah rızasını kazanmaya çalışır. Böylelikle de Allah'a olan kulluğu ve bağımlılığı devam eder.

Dünyanın hiçbir yerinde ve hiçbir dönemde sürekli olarak adaletin hâkim olduğu söylenemez. Dünya, hayırla şerrin, iyilikle kötülüğün harb ettiği bir savaş alanı gibidir. Bu dünyada çoğu zaman kötülerin iyilere galip geldiği, şerrin hayra baskın çıktığı görülmektedir. Bu durumda ilahi adalete göre, iyilerin kötülere galip geleceği, hayrın şerri yeneceği bir günün olması gerekmektedir. Haksızlığa uğrayan insan ancak hesap gününün olacağını bilmekle kalbi huzur bulur. Aksi taktir de zalimin zulmü yanına kâr kalacaktır.

Kısacası Allah'a ve a□hiret gününe inanan kişi, gerek bireysel gerekse toplumsal bütün faaliyetlerinde ölçülü olur. Dünya hayatının ebedi hayat için bir imtihan yeri olduğunun idrakinde olarak insanlarla olan ilişkilerini dinin ahlâki ilkelerine göre düzenler.

ÖZET

İnsan, ilahi bir hikmete göre yaratılmıştır. Her şey gibi insan da fanidir. Ancak dünyanın, canlı cansız bütün varlıkların hayatı a□hiret günü son bulunca, varlık a□lemi son bulmayacaktır. Yeni ve daha mükemmel bir dünya kurulacak, imtihan yeri olan bu dünyada yapılanın hesabı orada verilecek, amellerine göre ya müka□fat ya da ceza görecektir.

Dünya hayatını gerçek yönleriyle görmek, a□hirete iman sayesinde mümkün olur. A□hirete iman insan hayatına yön verir, yaratılıştaki hikmet ve gayeyi öğretir. İnsanı karşılaştığı her türlü musibetlere tahammül etmeye, engelleri aşmaya ve başına gelen musibetler karşısında ümitsizliğe düşmemeye sevk eder. İlahî adalete inanç sayesinde, bela ve musibetlere sabreder, nimetlere ise şükreder.

A□hirete iman, insanı hayır işlemeye, şerden kaçınmaya, kötü şeyleri terk ederek hak ve adalete uymaya, Allah'tan korkarak her işinde O'nun koyduğu hududu aşmamaya sevk eden en büyük etkendir.

SUMMARY

Man is created according to divine wisdom. Like everything, man is also mortal. But when life of all creatures which are animate or inanimate is over in the day of after life, being universe is not going to be over. New and more excellent world is going to be set up, made in this world where is the place of exam is going to be given an account, acording to their deed or action, they are going to be given reward or punishment.

To see life of world with real aspects is possible by courtesy of after life belief. Belief to after life directs man's life and teachs wisdom and aim in creation. It transfers to tolerate ever y pests which came upon, to pass limits and not to be hopelessness opposite the pest which they live courtesy with belief to poetic justice they bear to misfortune and pest and also thankfull to blessing.

Belief in after life is the main factor that make people do good, escape from evil things, live in accord with rightfullness and justice

while leaving ill things try not to pass beyond the limits caused by his fear of God.

KAYNAKÇA

Atay, Hüseyin, Kur´an´a Göre İman Esasları, Atay ve Atay Yayınları, , Ankara, 1999

Ali Aslan Aydın, İslam İnanç Esasları ve Felsefesi, Tevhid ve Kelam, 1964

Akçay, Mustafa, İmanın Oluşumunda Fıtratın Rolü, Fecr Yay.

Abdelhakem, Muhammed, Kur´ân'da Ahiret-Dünya ve Dünya Hayatı, Ekev Akademi Der.C.1,S.3 Kasım 1998

Aydın, Mehmet, Ana Konularıyla Kur´ân, Anadolu Ünv. Yay. Eskişehir, 1999

Abdelhakem, Muhammed, Kur´a□n'da A□hiret-Dünya ve Dünya Hayatı, çev. Şehmuz Demir, EKEV Akademi Der. c.1, 1998

Akay, Hasan, İslami Terimler Sözlüğü, İşaret Yayınları, 1995, İstanbul

Aydın, Mehmet, Din Felsefesi, Selçuk Yayınları, 1990, İzmir

Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, Ankara

Altıntaş, Hayrani, İsla□m Ahlaki, Akçağ Yayınları, 1999, Ankara

Aydın, Hayati, Kur´a□n'da İnsan Psikolojisi, Timaş Yayınları, 2002, İstanbul

Alper, Hülya, İmanın Psikolojik Yapısı, Rağbet Yayınları, 2000, İstanbul

Bediüzzaman, Said Nursi, Asâ-yı Musa, Envar Neşriyat, İstanbul, 1996,

Bediüzzaman, Said Nursi, Şualar, Envar Neşr, İstanbul, 1995

B. Bilgin - M. Selçuk, Din Öğretimi,

Bayraktar, M. Faruk, İslam Eğitiminde Öğretmen- Öğrenci Münasebetleri, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Bilgegil, M.Kaya, Edebiyet Bilgi ve Teorileri, Enderun Yayınları, 1989, İstanbul

Bediuzzaman, İşaratu´l- İcaz, Envar Neşriyat, 1996, İstanbul

Bilgiz, Musa, Kur´ân Açısından Vicdan ve Değeri, Beyan Yayınları, 2007, İstanbul

Cerahoğlu, İsmail, Tefsir Usulü, T.D.V.Y, 1993, Ankara

Cerrahoğlu İsmail, Tefsir Tarihi, 1988, Ankara

Cerrahoğlu, İsmail, Kur´a□n-ı Kerim'den Öğütler, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991, Ankara

Cücelioğlu, Doğan, İçimizdeki Çocuk, Remzi Yayınları, 1993, İstanbul

Derveze, İzzet,Kur´ân -ul mecid, çev. Vahdettin İnce, Ekin Yayınları, İstanbul, 1997

Düzgün, Ş.Ali, Sistematik Kelam, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara,2000

Demirci, Muhsin, Kur´ân´ın Ana Konuları, Marmara Üniversitesi İlahiyet Fakültesi Yayınları, 2003, İstanbul

Ebu Hamid el-Gazzali, İtikad'da Orta Yol, çev. Kemal Işık, A.Ü.İ.F. Yay. , Ankara, 1971

Esen, Muammer, İman ve İmanla İlişkili Kavramlar ve Temel İnanç Esasları, Avrasya Yayınları, 2006

Esen, Muammer, Temel İnanç Esasları, Avrasya Yay. Ankara, 2006

Er- Razi, Fahruddin, Mefatihul-Gayb, Akçağ Yay. 1991, Ankara

Et- Taberi, Taberi Tefsiri, cilt 14, Hisar Yay. 1996 İstanbul

El- elmai, Dr.Zahir b. Avvad, Kur'ân'da Tartışma Metodları, Pınar Yay. 1984, İstanbul

Er- Ragıp el- İsfahani, el Müfredatı fi Garibü'l Kur'ân 1

Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, 1970, İstanbul

Ebu Hanife, El-A□lim ve´l-Müteallim, Çev. Mustafa Öz, Anda Yayınları, 1981, İstanbul

Ebu Hamid el-Gazzali, İtikad'da Orta Yol, çev. Kemal Işık, A.Ü.İ.F. Yay. , Ankara, 1971

Esen, Muammer, İman ve İmanla İlişkili Kavramlar ve Temel İnanç Esasları, Avrasya Yayınları, 2006

El- Isfehani, er-Rağıb, el- Müfredat fi Garibi´l- Kur´ân, İstanbul, 1989, İbn Manzur, c. IV

El- elmai, Dr.Zahir b. Avvad, Kur'ân'da Tartışma Metodları, Pınar Yay. 1984, İstanbul

Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, 1970, İstanbul

Fazlur, Rahman, Ana Konularıyla Kur´ân, çev. Alpaslan Açıkgenç, Ankara Okulu Yay. Ankara, 1993

Fahreddin Er-Razi, Tesfir-i Kebir, c.18, Akçağ Yay. Ankara 1988

Hökelekli, Hayati, Gençlik Din ve Değer Psikolojisi, Ankara Okulu Yayınları, 2002, Ankara

Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, T.D.V. Yay. , Ankara, 2003

Güngör, Mevlüd, Kur´ân Penceresinden İman, Amel ve A□hirete Bakış, Bayrak Matbaa, 1995, Ankara

Güler, İlhami, İman-Ahlâk İlişkisi, Ankara Okulu yayınları. Ankara 2003

İbn Mansur, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed, Lisan'ul-Arab, İman Maddesi, Beyrut, 1955-1956

İmam-ı Azam Ebu Hanife, Fıkh-ı Ekber, Çev. Yunus Vehbi Yavuz,

İslam' a Giriş, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008

İbni Teymiye, İman Üzerine, çev. Salih Uçan, Pınar Yayınları, 1985. İstanbul

İslam'a Giriş, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2008, Ankara

İzutsu, Toshihiko, Kur´ân'da Allah ve İnsan, çev. Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat

İslam'a Giriş, Diyanet İşl. Bşk. Yay. Ankara, 2006

İbn Kesir, Hadislerle Kur'ân Tefsiri, cilt 6, Çağrı Yayınları, 1989, İstanbul

Izıtsu, Toshihiko, Kur´a□n'da Allah ve İnsan, (çev. Süleyman Ateş), Ankara Üni. Basımevi, 1975, Ankara

Izutsu, Kur´a□n'da Dini ve Ahlâkî Kavramlar, çev. Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, 1997, İstanbul

İbn Teymiyye, Takva Yolu, çev. Muzaffer Yıldız, Pınar Yayınları, 1986, İstanbul

Kutub, Muhammed, İslamda Fert ve Cemiyet, çev. Mehmet Süslü, Hikmet Yayınları, Tarihsiz, İstanbul

Kutub, İslam'da Eğitim Metodu, Elif Yayınları, , Ankara

Kutub, Muhammed, İslam'a göre İnsan Psikolojisi, çev. Akif Nuri, Şamil Yayınları, cilt I

Kutub, Muhammed, Kur´ân Araştırmaları, Fikir Yayınları, İstanbul, 1981

Küçükahmet, Leyla, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Gazi Büro Kitabevi, Ankara, 1995

Murata, Sachiko, İslam'ın Vizyonu, çev. Turan Koç, İnsan Yayınları,2000

Mehmet Emin Ay, Kur´a□n-ı Kerim'de Disiplin, Mükâfat ve Ceza Kavramı, Uludağ Ünv. İlahiyat Fak. Dergisi, sayı:4, Uludağ Ünv. Basımevi, 1993, Bursa

Mevdu□di□, Ebu'l-A□la□, Tefhimü'l-Kur´a□n, Trcm: Komisyon, İnsan Yayınları, 7/279, 1997, İstanbul

Nesefi, Ömer, İslam İnancının Temelleri, haz. M. Seyyid Ahsen, Otağ Yay. İstanbul, 1979

Nursi, Bediüzzaman Said, Sözler, Envar Neşriyat, İstanbul, 1996

Necati, M. Osman, Kur´a□n ve Psikolojisi, Fecr yay. Evi, 1998, Ankara

Nedvi, Seyyid Süleyman, Asrı Saadet ve Peygamberimizin Tebligatı, çev. Ali Genceli, 17, 1970, İstanbul

Özarslan, Selim, Ahiret İnancının İnsanın Anlam Arayışına Müspet Katkısı, Fırat Ünv. İlahiyat Fak. Der. Sayı:5, Elazığ, 2000

Öcal, Mustafa, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, Yayın matbacılık, Ankara,1991

Özbek, Abdullah, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, Esra Yayınları, 1997, İstanbul

Özsoy, Ömer- Güler, İlhami, Konularına Göre Kur´a□n Fecr Yayınları,1997, Ankara

Özdoğan, Öznur, İsimsiz Hayatlar, Lotus Yayınları, 2005, Ankara

Paçacı, Mehmet, Kutsal Kitaplarda Ölüm Ötesi Hayat, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001

Paçacı, Mehmet, Kur´a□n'a Giriş, TDV Yayın Matbaacılık, 2008, İstanbul

Pala, İskender, Divan Şiirleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, 1995, Ankara

Ragıp el-İsfehani, İnsan İki Hayat İki Saadet, çev. Mevlüt F. İslamoğlu, Pınar Yayınları, 1996, İstanbul

Soysaldı, Mehmet, Kur´a□n-ı Keri□me Göre Ahiret İnancı, Fırat Ünv. İlahiyat Der. 1996, Elazığ

Sistematik Kelam, Ankara Ünv. Uzaktan Eğitim Yay. Ankara, 2005

Sert, Emin, Kur´ân´da İslam Tipleri ve Davranışları, Bilge Yayıncılık, 2004, İstanbul

Saka, Şevki, Kur´an'dan Mesajlar, Ankara Okulu Yayınları, 1997,Ankara

Sami, Şemseddin, Kamus-i Türkî, Çağrı Yayınları, 1317, İstanbul

Şaban Ali Düzgün, Din-Birey ve Toplum, Akçağ Yay. Ankara, 1997

Şengül, İdris, Kur'an Kıssaları Üzerine, 1994, İzmir

Tan, Şeref, Öğretimi Planlama ve Değerlendirme, Pegem Yayınlar, 2006, Ankara

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Komisyon, 1984, Ankara

Türk Dil Kurumu Okul Sözlüğü, Komisyon, 1994, Ank

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 7, 1993, İstanbul

TDK Sözlüğü, "Sabır" md, 2, 1988, Ankara

Topaloğlu, Bekir, İslam Ansiklopedisi, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1993, "a□hiret" md. c.I

Toprak, Süleyman, Ölümden Sonraki Hayat, Nur Basımevi, 1989

Topaloğlu, Bekir, "Ahiret", DİA, I. 546

Ural, Hasan, Kur´a□n Işığında Sorumluluk Duygusu ve Davranış Bilinci, Diyanet Aylık Dergisi, Şubat 2003, Sayı 146

Yazıcıoğlu, Said, İslam Dini Esasları, Anadolu Üniversitesi Yayınları Eskişehir,1998

Yıldırım, Suat, Kur´a□n-ı Kerim ve Kur'a□n İlimlerine Giriş, Ensar Neşriyat, 1983, İstanbul

Yıldız, Abdullah- Özdemir, Şemsettin, Kur´a□n-ı Anlamaya Giriş, Pınar Yayınları, 2003, İstanbul

Zemahşeri, Muhammed b. Ömer, el-Keşşaf, 3, 1997, Kahira